KÖD

*

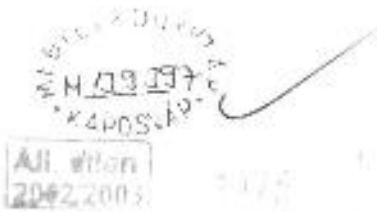
VERSES REGÉNY

*

IRTA
BÁRD MIKLÓS

CSÁTHY FERENC
egyetemi könyvkereskedés és irodalmi vállalat rt.
Debrecen—Budapest

Magyar Távirati Iroda Rt. nyomdája
Budapest

I. ÉNEK

A kapu zárult s elnyelé a fényt,
Mit tártan messze kivetett imént
És Zsolt kilépett.
Ködděl összefolyva
Feküdt az éj a ligeti fasorra,
Alul mindent benyelt tengernyi árja,
De fent, a palota homlokzatába,
Egyetlen ablak, fényét szerte küldve,
Alá vetett a vaskos ércbetűkre,
A súlyos szóra: szanatórium.
A fáktól szegélyzett sötét uton
Száz rém lesett az éjben elvakultra,
Ki tétovázva, — merre, azt se tudva,
Megállt egy helyben, fának vetve hátát.
Nézte az ablak áradó világát,
Mely hivalkodva tört ki szűk köréből,
S míg udvarában, áradván a fénytől,
A műsugarak incselkedve játsztak,
Itt lenn az éj, egy istenverte átok,
Nehéz terhével vajúdván, nyögött.

Vérnászt ünneplő ittas ördögök
Lélekriasztó vad hejehujája,
Az éhfarkasnak bőszült tutulása
Rázta a földet, mely görcsben vonaglott.

De Zsolt e percben ebből mit se hallott.
A tajtéktúró nyavalyatörések
Bősz riadási, csattogó lövések,
Vad ujjongások, jajszó, szitok, átok,
Nem ér füléhez . . .
Mozdulatlan áll ott,
És lelke éjjele túltett az éjen,
Míg jelenésre várta fönt a fényben
Lelkének ingó árnyékát: — az asszonyt.
S ez jött . . . Az ablak, mint keret a rajzot
Úgy foglalá be, — fényt vetett reája,
A kép sugárzott s mint a cédruspálma,
Kevély tartással nézett ki az éjbe.
Zsolt úgy hördült fel, mintha bele égne
Lelkébe az a rőt fej.
Mint egy Pharosz,
Mely a förtelmes éjben szétsugároz,
Úgy állt ott . . . Nézte, — de az éji kép,
Mintha megsejtné romboló dühét
S hogy öklöt emelt rá vak indulatban,
Megrebben; — fönt a villanyfény kilobban,
S a jelenés alámerült az éjbe.
Egy nehéz sóhaj szállt utána: vége!
S amint most Zsolt elvillant gondolatba
E reményoltó szót kimondta,
Bús daccal, mely a kínnak szembefordul,
A sötétségbe tompán belemordul:
„Jó éjszakát!“ . . .
De már most hova, merre?

Mióta frontja szétzüllt, mint a csürhe
S itt javait, házát fölperzselék,
Azóta ő már egyebet se kérd
S hogy Tiszavégről eddig futva,
Immár az asszonyt is végkép letudta,
Most fordul át a kérdés feleletre:
Nincsen hová, — hát egykutya, hogy merre!
S ballagva, lassan tartott a ligetnek.
A köd és nyirok párolgva didergett,
Átjárta testét minden egy ízéig;
Kioltá szíve lángját, szeme fényit,
Megvette lelkét halálos hideggel.

„Nincs más menekvés" . . . s ahogy most igennel
Felelt magának sötét gondolatba,
A bróvning zörrent, — a golyót leadva,
A felvont ravasz gátba ütközött.
Körül sötétség, — belül hamv, — üszök,
„Végezzünk" — szólt, és hirtelen megálla.
Most egy lövés dördült el s egyre-másra
Újabb lövések. — Csattanva zudultak
Reá a hangok, a kábult tudatnak
Fölverve éjét . . .
Zsolt tünődni látszék;
„Falkákban kullog a halálos szándék
E rémes éjbe? . . . Inkább napvilágon,
Vagy kora reggel" — vívódott magában
És a halálos szándéknak kitérve,
Lódulva megtágult a lépte.

S hol nagy faárnyak körben sorakoztak,
A tó partjára érve padra roskadt
És képpel fordult a város felé.
A hideg, mely csontig didergeté,
Most lelkét váltva forrósággal ölte.
A lehe izzott, párolgott a ködbe
S ki bujkált, mint a rossz szándéku démon,
Mindarra most, mi lelkében gyúlékony,
Felszökve csóvát hajitott a láz.
Szeme kitágul, látása cikáz,
A vízió rebbenve bontja szárnyit,
Az értelemnek a hagymáz világit
S a felpiruló ólomszürke árba,
Mely puffadozva gőzölt, mint a láva,
Föltetszik az új Óceánia: . . .

. . . Ködváros . . . utcák gigászi sora . . .
Tornyos, cikornyás házkisértetek . . .
Vázpaloták közt puffadó terek
Hullámban ingó árnyéka dereng fel.
Villó delejfényt lövel rá a tenger,
Ködváros mozdul . . .
Messze vízesés,
Magasból mélybe szédülés
Zúgása ez, mely ide messze tombol.
Csak hallga . . . törten száll ki a habokból
Hanghirnöke a forrongó fenéknek.
Csak hallga! . . . ott ujjongnak, élnek,
Ki mondja még, hogy Ködváros halott?

Mint Prometheus fényt, tüzet lopott
E szennyes tenger, melynek bő világa
Mint óriási tolvajlámpa
Fordul a mélynek...
Sülyed mind alább
És felpiroslik, mint egy Ararát,
Fölszínre tolva oszlopát,
A Jánoshegy... Kigyúlnak a gerincek,
E vén kopaszok kamaszmódra hisznek
A lopott fénynek.. Partok és a dombok
A Sas, a Svábhegy, — oh, a vén bolondok!
S amott a csipkés várdomb...
Nincs kivétel!
S ahogy most bóbitás fejével
Az agg Gellért is felpirúl,
Pirosló fényben szikrázván, kigyúl
Az elnyelt város minden csücske, orma.
Hol fényforrásod, ha nem a pokolba,
Te szennyes tenger!...
Világít az ár
S míg Ködvárosban, nincsen napja bár,
A regg hírnöke leszáll a tetőkre,
A kültelkeken messze, körbe
Megszólalnak a kakasok.
Világcsalás!... Itt mélyek, magasok
Rútul be vannak csapva. — Világcsúfja,
Hogy még a tollas hajnalőr se tudja:
Az érces torok ha még úgy riad,
Amott a tüzes pokloknak virrad;

S kelet felől, hol az özönbe vesztek
Egy várost hajdan Ceglédnek neveztek,
Mint Enoch szörnye, a nagy Leviáthán,
Leng a pirosló vizek hátán
A vörös rém: — egy lángoló hajó.

A fenék reng, rekedten elhaló
Kérdésbe tör ki, — riadnak a mélyek:
Mi értelme van odafent a fénynek,
Mely nem a rózsás hajnalpír, se esti
És mégis messze pirosodva festi
E rút özönt és sűlyed mind alább.
Most szállja meg a bástyák vén falát
S amint a várlakot elérte sebten,
Száz ablakot gyujt s ereszkedve Pesten,
Tüzet fog tőle Szent István keresztje.
A hullaváros pirosan kifestve,
Mint vénhedt kurtizán, úgy fekszik itt,
Ki a kaszással járta a simit
A mult éjjel... Bezzeg, fejére nőtt
A tivornya!
Csak nézd e betörőt,
E lopott fényt!... Akárki lássa,
Alanti lenne bár a származása,
Hej, érti ez a csillogást, a pompát.
A tornyok égnek s mintha a bolondját
Járnák a láncra függesztett hidak,
Mint szélbe lengő hinták inganak
A fényözönbe...

Tisztes paloták,
Kipirosítva, mint a bálanyák,
Kacéran épült villák, házsorok,
Megannyi asszony, lány, gondold: kokott,
Ki rózsaszinben megfürdött derékig,
Méláz a fényben... Úgy látom, nem értik:
Mért késik a tánc...
Hej, hej, hej ti álnok,
Kővé vált Sodoma-leányok,
Nagy baj esett az ünnepség során:
A „keleti" fénylő homlokzatán
Megállt az óra!...
Lassan hé, a testtel!
A képzelet hadd követné ecsettel
E betörőt... Ihol a beste lelke,
Már lesuhant az első emeletre
S a közel parkok sötét fáira.
Most egyet villan, — ennek semmi a' —
S míg szerte-szét foly utca, téren,
Az átpirosló szennyes árba mélyen
Felbukkan egy szobor... Amott a másik...
A bronz, a kő, mind vérvörösbe játszik
S megannyi Banquo... Nagy ércemberek,
Ez vállig, amaz övig felmered,
Petőfi ágál, — csak a „vén cigány"
Görnyed fülelve... Fújja férfi, lány,
De rút a dal és idegenből orzott.
Hé, vén cigány! S ti valamennyi bronzok:
A Szózat meghalt!...

Riad a fenék.
Mit ujjongsz, tenger szennye, söpredék!
Itt nem az éj s nap harca dől el,
Frontáttörés ez, hol rogyott erővel
Védi özönlő uralmát a köd...
Hurrá, gonosz csont — a front áttörött!
Hurrá, lopott fény! Most már elhasalhatsz.

Iszapvilág, pfuj!... Válláról ha Atlas
Megundorodva lelökött a mélybe,
A zord titánt ezért mi gáncs se érje;
Pfuj, ázalag nép, ott van a helyed!...

Mit riadsz így rám, gaz felekezet!
Te kerek fejű és te varju orrú,
Mindkettő rút és rovott multú,
Az vígan csal, ez vígan csen, ha csenhet.
Mit üvöltöztök, özönbe veszettek!
Mely káröröm készt, ha nem diadal,
Hogy bódult aggyal mindent túlrivallj:
Gépet, motort, mely zúgva vágtat,
Hogy túlrikoltsd a gyári szirénákat
S a tornyok egymásba botolt szavát.
A verességet ünnepled, galád,
Vagy a lopott fényt?!...
Rózsázik a pír,
Virág, mit künn a temető, a sír
Vall magáénak, nyíl a gomblyukakba
S a keleti szél sikoltozva fújja

A lobogókat... Mind, mind, mind veres!
... Ohó!... előre, te szegény kehes
Ködember, ott a rongyos trikolórral!
Előre, görhes!... Kár, kár, kár! — ihol van,
Belétaposták az utcák sarába...

Szólj, vörös ember, kit szántál halálra?
Hóhér, — a te szavad súlyos, komoly,
Hát szólj, mi készül... vérben dolgozol?...
Vagy a berúgott sátán tréfaképen
Raká e máglyát a Gizella-téren,
Mit ha felgyujt e vén iszák,
Füstre kerül a sápadt holdvilág,
Olyan magas...
Tíz emeletnyi gazság,
Húsz emeletnyi förtelmes kufárság,
Pók szőtte posztó, papiros bakancs,
Melyben iszony a tél, halál a mars,
Gyógyszer, mi gyilkol, eledel, mi méreg,
Fegyver, mi önnön gazdáját ölé meg;
Javakból, melynek vész a melegágya,
Áll itt e máglya.
Pfuj, kufár ravaszság!
A kiélt bűnt, a szennyest h'jába mosnák,
Hát vetne füstöt!
No jó... nem bánom, — égjen ami büzhödt,
De csak ha ott e máglyát betetőzték,
Haj, haj! — kötéltől szabadul, ha ott ég
A Júdás — egy egész irodalom!...

Hé! ostort ide!... Mit?... a piacon!
Coki ebfajta, kóros izgalom,
Hév testvéri és szajha csókok!...
... Le a tribünről, gróf úr, — népi szónok!
Kutyát sem ér, amit te eldelirálsz.
Azt mondd meg, hol a siralomház,
Ki az, ki e büzmáglyán égni fog?
Mit szól az ész, mit mond a jog?
Ez itt a kérdés...
Hallgatsz?... Vakapád!
Üvölt a rikkancs, bődül a plakát:
Egy vén gonosztevő került hurokra!...
...Hol vagy, ügyész?... Vedd át... egy óra mulva
Ködvárosában kivégzik a Multat.

Hadd jöjjenek hát a sokat tanultak
S fejtsék meg azt: a pír a rőtnek öccse,
De hogy fest majd az est, ha rőtvörösbe
Megy át a menny rózsás alapzata,
S mi jön a rőttel?...
Úgy?... az éjszaka?
Hazudsz!... a versből hiányzik egy strófa,
Mi jön?... Egy százláb magas akasztófa,
Melyen ha lógsz, majd megtudod,
Amit ma még csak én tudok,
Hogy fest a rőt, a karmazsin vörös.

Rend embere!... te nyakas, törzsökös,
Sisakos, közönyös Turán,

Mit bámulsz rajtam ily suta-bután?
Nem hallod-é, üvöltök, orditok,
Kitör belőlem a státusz-titok:
Lopják a forradalmi vívmányt!...
... Csak nézd ... amott! gyásszal leplezve titkát,
Zug utcán, kormos tűzfalak megett,
Mord pártosok és asszony-emberek,
Az állam üdvét titkon orzók,
Kifelé lopják a nagy érckoporsót.
Mit szólsz ehhez?
Mit? ennyi az egész?
Csekélyke részvét, csendes temetés,
Aztán, hogy ügyes tolvajok?
Nem úgy, Turán! a síró szél zokog
S már éjbe tűntek...
Hogy mondám, — az éjbe?
A csillagfényes örök dicsőségbe
Fordult be ott a gyászszekér!...
Jó éjszakát, István vezér!

Egy... itt a pillanat... de hallga,
Kettő... ez nem az óra hangja;
Ti tornyok, mióta szokás,
Hogy időt mér a kalapács?!
Három... ihol van, meggyúladt a máglya!
Ordítanék: Uram, poklok királya!
De torkomban rekedt a vétó,
Gyalázat!... csúfot üz a télhó
A jószándékból!... Megfulok!

Segítség!... ah, az undokok!
Kirajzott, támad mindegyik;
Hurut, takonykór, nátha, gyík,
Hörgőkre, gégékre lecsapva,
Egy millió orrt ütve csapra,
Ki állja ezt ki?!...
Pestis, — döglelet!
A pokolbűz s a tél szövetkezett,
Hogy megfojtsák a krákogó világot.
Csak félre tőlem, náthazsákok,
A prüsszögéssel!... Zsebkendőt nekik!
Mert istenemre megesik:
Mocsárba fojt a nyálka menten.
Hol vagy Charitás, hol vagy sarki szentem?
Óh nagy Kristóf, hogy vállaidra vennél!...
... Megugrott? Jó, a bűz erősb a szentnél.
De ihol ni, — a terhes asszonyok
Meg elvetélnek!... Ide doktorok
A tamponokkal!...
Mit, hogy ez kivégzés?
Nincs benne ritmus, stílusérzés,
Ez füstön aszalás, hé!... Óh, utálat!
Útközben megfojtá a lángot
A négerlelkű füst, e rút csavargó;
Csak odébb innen, bűzbombát orrontó
Gyomrok, belek!...
El!... helyet... helyet!
Meggyúlt a Cséry-koksztelep,
Körülöklendi millió ködember

S a bűzoszlop vak feketén tekerg fel
A rózsás szintig...
Óh a gaz elem!
Ide egy tömlőt!... fogd meg a fejem
Jó tűzszakértő... Biz Isten nem ittam,
Ha mondom, a bűz... Ajajaj!... no itt van,
A forradalmas salak szintre rontott. —
Biz Isten röstellem a dolgot,
Vedd hálám, derék vízsugár vezénylő...
Ne ring-rengj sajkám, lélekvesztő,
Csitt, tenger! — a te megsarcolt hived,
A megtisztult, kiöblitett,
Hadd álljon meg a talpán, — ide az kell.

Mit szával ott ez éktelen gazember?!
A vén gonosztevő, a Mult,
Hamvába fult?
Hogy nincs belőle, csak e rossz szagú
Por és hamú?
Ködváros népe, kérlek szeretettel,
Ki ez az ember?
Aszott zsivány, görvélyes, satnya, sánta,
De pokoli tűz ég szavába
S jól gyujtogat...
Hé, kénköves öreg!
Kivörösödnek már a fültövek,
A szemek, arcok, — szavak és a lelkek,
Nem féled-é a veszedelmet?
Csak nézd! — ugrásra készül talpraállva

A Lánchid nyugvó négy nagy oroszlánja,
Szemük parázslik . . .

Oroszt, olaszt, oláht fegyverbe állig
Kibírtam én — s ez azt mondja nekem,
Hogy mutassam a tenyerem,
Mert azon fordul, — a kérges tenyéren. —
Mely forró számum borzong át a téren?
Gizella-tér! — a nyuszt, — a nyest, a róka
S a többi prémes polgári darócka
Mondd, — hova illant?
Itt a tenyerem,
De protestálok! . . . Hazudsz, förtelem!
Nem szenny e vérfolt, ködben elbutultak,
Én fegyver alatt szolgáltam az Úrnak,
És nem tűröm a cenkek röhejét!
Le a kezekkel rólam, söpredék!
Kristóf, segíts . . . ne engedj, sarki szentem! . . .
Jaj, késő! . . . Én ez állást nem kerestem
S ide kötöttek e magas sarokra.
No jó, itt nem kap el az utca sodra,
Tollszár lovagja, lépj hát közelebb.
A magas állás kötelez,
Írd estilap, — ezúttal nem hazudsz. —

. . . Hogy ki vagyok? Az új Prometheus,
Ki megjártam a poklot s lopva, látod,
Magamba ölték minden átkot,
Hogy itt e cenkfajt mentessé tegyem . . .

— Rőten szürődik át a fellegen,
Szikrázva foly szét bércen, ormon,
Így tör át torkon, lefcses orron
A pávairigy pulykaméreg.
Színváltozás, — ihol van, most megértlek,
Így lesz az alkony rózsás pírja rőt.

Bocsánat! Tudom, drága az időd
Jó hírharang, s bizony elandalodtam. —
Hogy mit keresek e szellős magosban
És kire várok? — Korunk tüköre,
Hát nem tudnád?... a saskeselyüre,
Ki erre tart, hogy kiszakítsa májam...
Ahol jön!... nézd!... vad, feneketlen vágyban
A Kalibán, az idők óriása,
E szennyes tenger fényforrása,
A háborodott vizek bamba szörnye,
Ahol jön, nézd!... Rákos felől betörve
A vörös rém!... El a redakcióba!

— Hajó, gyehenna ringatott a dokkba,
A pokol fűti dörgő masináid,
A füstöd gyujt, mint tüzfelhő világit
S e rút özön, mely nyögve hord a hátán,
Úgy bőg, vonaglik kerekid csapásán,
Mint Xerxes korbácsa alatt a tenger...

Mit szaval ott e kénköves gazember?!
Hogyan? — hogy ez az új világ hajója?

S e ködös parton kirakodva
Egy nagy jövőnek szól a rakománya?
Hazudsz! — hazudsz! poklok kehes kutyája!
Fejetlen hydra, észveszett tömeg,
Nem érzed-é a kénkövet?!
Nem érzed-é a förtelmét lehének,
A szó mögött a lelki mérget,
Nem szaglod-é a pokolbűzt a száján?
Bevádolom: — e koszos népi bálvány
Maga a sátán!...
Mit, — hogy megköveztek?!
No hát azért is kimondom, veszettek,
Mely ott közelg a rőtes vizek hátán,
Mint Enoch szörnye a nagy Leviáthán,
E vörös gálya a sátán hajója! —
.... Jaj végem!... Urunk vállonhordozója,
Kristóf, segíts!... Óh jaj, fejen találtak!...

Az infernóban gyötrik ilyen álmok
A főbe vertet, ... mert ha ez nem álom,
Nincs lidércnyomás többé a világon,
Óh, Charon, — ez a te halálhajód...

Vizeknek szörnye, Behemót!
Kikötve itt, megostromolva ekkép,
Nem birod el a kárhozottak terhét,
Özönbe fulladsz... Dante, rejtsd el arcod!
E ködbe merült szennyvilág kirajzott,
Hajóra száll egymilliónyi ember,

Dolgozván kézzel, lábbal és körömmel,
Könyök- s fogakkal... Ellepték a bordát
És egymás hegyén-hátán, nézd, e rondák
Úgy kúsznak föl izeg-mozogva, csúszva,
Helyenként halmokká púpozva,
Mint vágányon a hernyók...
Egyszer Baranyában
Egy féreg-gazdag évben láttam
Egy ilyen vándor-hernyó rohamot,
Mely a töltésre amint felkuszott,
Megállt benne a vaskerék.

Bravó karmester! — helyes a zenéd!
Hallod az avas csontok hogy ropognak?
Tüzelni kell a lomha kirakókat,
Nagy rakomány vár a hajófenéken. —
Hajókormányos! fogadd köszöntésem.
Én nem mehetek, látod... ez a helyzet,
Ne érjen gáncs, — nézd, engem vasba vertek,
Ave, parancsnok! — Cézár!... bíboros!...

Tarts lánc, ne engedj, — ki most ingadoz,
Jaj annak, — e bősz forgatag sodor. —
Nincs mérete... Rákosnál horgonyol.
Fejem felett vereslik érces orra,
Rém kürtőit a fellegekbe tolva
Mig égre röffen, lángokat cikáz ki.
Úgy bömbölnek a falánk masinái,
Mint etetéskor száz bús hím oroszlán.

Ki felhíztál a sátán kosztján,
Mit bőgsz, Titán, bányákra éhezel?!
Ne ingj, sarokkő, — menedék e hely,
Gondolj a szentre, ki Őt hordta vállon – –
Tűzfénye vonz s míg behat porcikámon,
Megfertőz. —
Belém oltja mérgét,
Égostromló titáni kényét,
Förtelmes éhét... Állom e helyet,
De félek, megindulnak a hegyek
S emitt a házak...
A nehézkedés,
A térben elhelyezkedés,
Visszára fordult s aki itt alul
Átkozta terhét, most a szintre hull;
Mert nyilt titok: e gyilkos martalóc,
Ez úszó szörny, e sátáni kalóz,
Kilopta földünk méhéből a vonzást.
— Ohó! — most értlek, pokoli toborzás,
Fogom a torkod, sátán!
Ha egy akad, aki födélre szállván,
Megvetve lábát visszafordul,
Ha egy sértetlen tér meg a pokolbul,
Megszünt a rontás... Hurrá szörnyeteg!
A sátánverő közeleg,
Kristóf, te nagy, — áldott a te sugalmad! – –

Édes eszem, őrizd meg az uralmat
És ne engedj a kába szédületnek.

Így nézve mozgó rútság: csupa üllep,
Kapaszkodó kéz-láb-motollák,
Vak küzdelembe megmásszák a bordát,
Amott az él!... Előre, szervezettek!
Bősz monstrumai riadó rezeknek
Pokoli tust! — hurrá! — örömzenét!
Az első pár fedélre lép,
Bravó, karmester!...
Kinek szól a taps?
Ihol ni!... hisz ez Ádám, mint vasas
S az örök Éva... Luciferre mondom,
A rőt parancsnok csupa bon-ton,
Egy égő piros rózsát nyujt a lánynak.
Sátáni flört!... óh, Éva! vészt kiáltok,
Ne tedd! — a mély fenék pokol torok!
Késő, — az elvtárs beletántorog,
Madách, kibővült a tragédiád...

Mit bőgnek ott a masinák?
Megtébolyodtak odalent a fűtők?
S ti égre röffent tátott torku kürtők,
Mit átkozódtok?
Fojt a füst.
Fő a leveshús, forr az üst,
Feltör a tajték, — száll a buborék.
Emberhús ez, vagy konyhahulladék?
Hess tőlem, rézvörös sirályok!
Hess tőlem! — ily hullán hízott falánkot
Nem tűr magán egy oszlopálló ..

... Ki vagyok én? ... Őr, tornyon messzelátó,
Mint Lynceus, és nincsen arra példa,
Hogy engem rászedjen Heléna,
Vagy bárki más. — Meglátom én a visszát
A szín mögött, — mint ott a parazitát
Mérföldnyire egy elvtárs csigolyáján. —
Ember vagyok, kit feldühít e látvány,
Mert itt e vörös Kalibánt nem értem,
Egy világ tűnt el a fedél-fenéken
S még egyre jönnek ...
Rémitő e vonzás,
Ez eszméletlen kerge forgás,
E szörnyü rontás ...
S hagyján a tömeg:
Óh élet könyve, sivár száz kötet,
Itt jön, mi benned szellem, tartalom:
Most száll alá a hatalom,
A tudomány, a szépség — az igazság,
Tegnap királyok, ma silány inaskák,
Hajolnak, mégis megkapják a vesszőt. —
... Jöjj Veronika, hozd ide a kendőt,
Szent kell ahhoz, bukó nagyot ki szánjon. —

Teremtő Isten! ... Nem, — ha ez nem álom,
Akkor bedűlt a világ feneke ...
Hová igyekszel rendnek embere,
Sisakos, közönyös Turán!
Hogyan? ... a többiek után,
Rendet csinálni a fedélen!? ...

Megállj Turán!... Megállj, komor bölényem!
Ha te leszállsz, minden kaoszba dűl!
Hallod e zúgást?... napkelet felűl
Ide neszelnek a turáni erdők!...
Nem hallja!... Uram, sűlyeszd el e fertőt,
Hol nincs szava a bölénybecsületnek...

Ne bömbölj, rém!... Te, akit elgyürűztek
E szennytengerrel, nem bírnád a vemhed?
Hajó! — ki látott ilyen buta szörnyet,
Ki helyben állva fűti masináit.
Bömbölve lángot, ízzó gőzt okádik
S berondít eget, földet... Hallod-é,
A tünetek — kimondjam-é? —
Nagyon gyanúsak...

Ott a terhes
Tűzfelhő már arcomba verdes
S én ott hagyám a paraplim Doberdón.
Ihol a cseppje véres — s azon forrón
Végig csurog a kezemen...
Tűrtőztesd magad, tűz elem!
Hogy én ne tudnám, mit jelent a csepped?
Vizeknek szörnye, — elköszönt a vemhed!
Alászolgája!...

Elgondolkodom...
Lobogó gőzkör... véreső... korom...
Szennyes habágy, vajúdó szörnyeteg. —
Ti legidősebb megbújt öregek,
Mit szóltok ehhez?...

Gyanus egy hajó,
Megértem én a hagymázost, — na jó,
De itt a kázus még se tiszta,
Be csak bement a kirakó, — de vissza
Nem jött, de egy se.
Ne bögj, Behemót!
Megértem én, mit égre köpsz, a szót,
De az, hogy húzzák a gyékényt alól
S kínjába vinnyog a pokol,
Az még nem ok. — Hát ne zavard a költőt!
Fülelj, — én nótás mesét költök,
Megihletni a döglést, bús remekkel:
Volt egyszer egy vörös ember,
Szakálla volt vörös kender,
Meggyulladt a vörös kender,
Elégett a vörös ember. —
No itt van, vedd! dühödj meg, — te elejtéd
S én megszülém az új világ remekjét,
Megírtam sorsod, — halljad: posztot állok
S e sarokkőről le sem szállok,
Míg föl nem fordulsz, vizek ronda szörnye
És el nem ülsz az örvénylő özönbe,
Fejjel alá, a fenekeddel égnek.
Ha ezt megértem, nyugalomba lépek
És elmegyek a Doberdóra
Az esernyőmért...
Itt az alkonyóra
És tudva van, ilyenkor váltja
A mély apályt a hagymáz hegydagálya.

Világos hát, hogy delirálok.
Sok szálból fonott suhogó az átok
S a vége csattan. —
... Zászlók alatt, hullámvonalba lassan,
Mely ling-leng, mint egy tarka pántlika,
Közelgnek... Elől a gramatika,
A szintaxis, — a virgonc kis reálok
S ott, ott Uram, — mögöttük hol kiválnak
A szines szoknyás kis latinkák, —
Az aprószentek, — kiknek most tanítják
A Te nevedet... az a—bé-ab-ot.
Uram, tekints rám!... én koldus vagyok
És sarkon állok, magam megalázom,
De pokolivá nőtt a lázam,
Engedj le innen!...
Van egy szép dalom,
Hadd tanitom be nékik szabadon,
Mert daluk olyan e kedves fiúknak,
Hogy hallva, alattam megingtak
A sarkkövek...
Nem! — nem hagyom a mustot!
Eressz, Uram! — Ne nézd, ha túlzok,
Az óborom már mind az ördögé lett
S nézz e fiúkra!... Atyám, — megkisértlek,
Ha tud-e még nagy Isten-szived fájni!
... Nézd, nézd: a jövő e kis daliái
Mi virgonc szépek... A kerek fejek,
Egy-egy kis glóbus, — ős Turán remek
És lelkes szemük!... Jaj!... ni!... Pontiusra,

Majd leszédültem!... Ki ott e fiucska?
Ott, ott, leghátul, — a tökmag vitéz,
Ki ide bámul, ide néz,
Ki vagy te öklömnyi pokol-kölyök!?
Ne cicázzatok vélem, ördögök,
Nem macskakandurt hord-e tisztes állvány,
Kristóf segíts! — torkon fogott a sátán, —
Minden szentekre, az ott a fiam! —
Most mit tegyek!... Se puzdrám, sem nyilam,
Se kard, se fegyver, se csikó... mit adjak?
Ide egy ménest!... Nem!... országot annak,
Ki vasba hozza!... Haltverdót kiáltok,
Tökmag vitéz, vágj frontot az apádnak!
„Hozzám" a jelszó!... ide rossz kölyök... —
Hurrá!... ti kétlaki tanördögök,
A bak megugrott. —
Uccu, kis bakom!
Csak ide szögszín Tomajom!
Kinyujtom feléd megláncolt kezem,
Csak ide, gyorslábu Achillesem!
Hipp-hopp én fürge mókusom,
E sarok az én koldus-trónusom,
Hoplá, de aztán jól megüld e vállat,
Kristóf, te nagy!... Atlas munkába állott
S az új világot, nézd, vállára vette...
... Hallgass, gyerek, a tűznek láng a lelke
S ez nem tűzjáték. —
Dante pokla.
Én jártalak s azóta hébe-korba

Infernálisak az álmaim.
Fölismerem én rossz szándékain
A sátánt.

Talpra elemek!

Tűzostorok, füttyös szelek!
Nemere, Bóra ide hozzám!
Fel a fedélre, barna Orkán!
Sodord a lángot föl az égig,
Ím a pokolnak rossz szándéka érik,
Oldják a bóját...

Ide Förgeteg!

Véres dögét e megzabált beteg
Üdítni vinné szelidebb vizekre,
Föl Süvöltőim! tépjétek izekre
E rút, ragályos világ piszkítót...

Én szeretem a víziót,
E mozgót, ízzó lázképek sorával
A lelken át amíg villanva szárnyal,
Ha van benn némi lázas logika.
De tud-e ilyet a Comödia,
Hogy ördögök a poklot oltják?
Ki járatja itt vélem a bolondját?
Ki az, ki ujjat húzni bátor
Az élet és halál urával,
A fővezérrel?!

Ide Förgeteg!

Ide vezérkar!... Szóljon a tudás.
Ihol a sátán, visszaütve támad,

Szoritja láng-infantriámat,
Hadd hallom hát az urak véleményét.
Árokharc? — tudtam! — hogy puhára érnék.
A telefont hé!... Halló... Firmamentum!
Robbanjon össze minden elementum,
A nehéz ágyuk szóljanak bele!
Sodord a lángot égfele
Bús barna orkán, forgó vihederben
S ki hajóégést nem látott a filmen,
Csak ide gyorsan!... Lobbanj vizió,
Te izzó, mozgó, tova illanó,
A sátán-dúlást lázképekben adva,
Hurrá fiúk... így robban a tűzakna!
Porfelhő,... füst.... Óh jaj, képváltozás...

Mi ez?... ha kép, hát rút, torz alkotás.
Uram bocsáss!
Mi ez?... megindult, ti jó angyalok,
E rossz sarok?
Mi ez?... Ki trónolsz túl a fellegen,
Mondd meg nekem,
Hogy ért engem e csúfos vereség?
Vért zúdít rám a hajófenék,
Vérben szuszog, zihál a pumpa,
Vért lövel rám a vizipuska,
A láng leajzott,
A süvöltőim szárnya csapzott,
Imé, betölt az én tragédiám.
E véres föld harcos fián

Kifog a sátán...

Seregek ura!

Gondod legyen e fiura
S engem bocsáss, hogy ajkamon neveddel,
A sátán-akol öblét hadd verem fel,
Parancsolván a meglapult tüzeknek...

„Te,... Te vagy az?... Te, akit itt megűztek?
Te közelegsz ott a vérgőzös estbe,
Képed az égő horizontra festve,
Én tengerlépőm?...

Te vagy, oszlopállóm!?
Te — Te hozod a Fiút vissza vállon
E szennyes áron?

„Gyi, gyi szent öreg!"
Kis kacsóival tapsol a Gyerek,
Körül a mindenség remeg. —

Te vagy sarki szentem!
A föld bűze bár égre vetemedjen,
Nem győz ez Eggyen!...

Hajóóriás!
Léket kapott a pokoli varázs,
Ihol ki bősz a sisakos levente,
Megtorpant, lábát megvetette
És sikkant, öklel, rugkapál, harap,
Jaj a kutyáknak, — megfordult a vad,
Hurrá fiúk! a sátáni akolbul
Az Úr bölénye visszafordul
És színre tör.

Pokol kutyáknak rossz ebkölykei,
Le a füléről! — Hadd nézünk szemében,
Hajrá én fönséges bölényem!
Te gyehennából visszaforduló,
Vivát Turán, te sátán gyilkoló!
Taposs rá, bömbölj, dúld a fertőt,
Ide neszelnek a turáni erdők,
Helyes a bőgés, rendnek embere!
A hajó reng, egy legázolt gebe
Hörög a vérszenyes fedélen.
No most, én haragos bölényem!
Egy ugrás még! — feszül az ikra
És égre búg a hajó titka:
„Ki Istened van, pokoltűzre szánt,
Itt emberhússal fűtik a kazánt...“
A többi elvész... Leszakadt az ég,
A vég,... a vég...

Ki szólít?... Halló!... Úgy... a Firmamentum?
Igen,... túléltem,... áll a fundamentum,
Tartom az állást... lélekzem... vagyok.
... Óh köszönet, ti szíves angyalok,
Ím elbóbiskolt,... alszik a gyerek...

Pokolnak roncsa! árból fölmeredt,
Meddig birod még, dacolván az éggel!
... Ki vagy te pokolszülte némber,
Ki ott a bukó zászlót lengeted!

Hol láttam én egy ilyen bronzfejet?
Uram teremtőm, gyújts bennem világot,
Mióta itt oszlophoz kötve állok,
Elaludt bennem az emlékezet.
... Valami kép, ... vagy szobor is lehet,
Éjből merült föl, — úgy áll, mint a Pháros,
Mely vonz, mely téveszt, amíg szétsugároz,
Így láttam én ezt nem rég valahol. —
Asszony! ... ki légy, kit megvett a pokol
És utolsónak hagyott itt e gályán?
Ki hős vagy, — aki sülyedsz és leszállván
Most ide fordulsz! ...
Seregek Ura!
Gondod legyen e fiura,
Nézd, ... nézd ez arcot! ... könyörülj az árván.
Engem sziven talált a sátán:
Fiamnak anyja! ... asszony! ... Cezarin! ...

Bősz riadással zúdult rá a kín
A hármas jajtól borzongó ligetre.
Visszhangot vert föl a hollós szigetbe,
Ott fordult s mire halkan visszagörge,
Zsolt talpon állva nézett be a ködbe,
Mely eget, földet, poklokat benyelt.
Aztán megindult, támolygott, de ment,
A pisla fényre az Andrássy végén.
S az ezredéves emléket elérvén,
Bambán meredt fel, — szédülten megállt.
Hogy is lesz? — kérdé. Tilosra talált.

Egy sötét lovas őrzi ott az ívet
S ő olyan álmos, — olyan törve pilledt,
Hogy helyben itt lehajtaná fejét.
S hogy elnyerné a szíves engedélyt,
A rásötétlő lovast kérve-kérte,
Értetlen szókat dadogott feléje,
Fiúról, szentről, — elhalón, — kuszán. —
Komoran állt a hóditó Turán
Az odaroskadt ivadék fölött.
Ártandy Zsoltra — ráfeküdt a köd.

II. ÉNEK

Delet ütött. — A betegek tanyája
Lázongva zsongó emberrajt bocsáta
A körbefutó kórházfolyosóra.
Vad ösztönök forgó szele sodorta
E test-lélekben egyként meghibázott,
Vásznakba pólyált kórságos világot,
E darázsrajt, mely odvakba tenyészett,
S most légbe rajzik, orrontván a mézet,
A kasok és a köpük veszedelmét.
Tört csont, hegedt seb, létőrlő betegség,
Száz kínja volt, nincs — s míg ez agg odú,
E máskor fojtott, halkszavú
Nyomortanya, lázongva zsongott,
A járókelők általtván a gondot
S a falak vészjós szavát meg nem értve,
Támolygva mentek végzetük elébe,
Húsz s kettedikén szeles márciusnak.
Bent folyt a dúlás s mind nagyobbra duzzadt
A forradalmas indulat.
„Törjétek be a kapukat,
Ki az utcára! — Le az orvosokkal!
Éljen a nép!" — amint most egy rohammal
Az ápolókat útból elseperve
E Demosz-alj önkórfészkét bevette,
Alázúdúlva rontott a kapukra,

De itt letorpant.
Rendőr állt az útba,
Mint élő sövény, nem várt akadály.
A kijárást elállta már
S a nyűtt inakban bennszorult az ugrás.
Egy pillanatnyi csend, ezt tompa zúgás,
Majd tajtékos felröffenés követte
S a sisera-had nyálát odaköpte
Az élő gátra. — „Kopók, vérebek!
Rendőrkutyák!“ zihálta a tömeg
S tolult előre. — „Halál az urakra
S az úrkutyákra!... Hurkot a nyakukba,
A kertek alatt jár a sintér!“
A kordon előtt megszűkült a szintér
S már úgy rémlett, mely kettős rendben állt ott,
A tömeg elsöpri a gátot,
Mikor egy szóra, mint kit főbe vertek,
Enged a fölmeredt csöveknek
És visszatántorg...
Széles tért nyitott
S míg szédelegve ingadozna ott,
A rendőrtiszt az él elé kilépett.
Az ijedtségben elült pulykaméreg
E pillanatban a nagy szót kereste:
„Ihol a Zákány, a kopó, a beste!
„A mágnás rendőr!... a ringyó-király!“
„Urak kutyája!... Díszbetyár!“
S akár rocskából öntenék:
„Fölhajtó! — népnyúzó! — pribék!“

Ömlött nyakába a csatornahúmor;
De ez nem zökkent ki a hangulatból,
Mosolygva állta s közben tetszelegve
A lakkcsizmája szárát veregette
Húrból fonott lovaglóvesszejével.
Népadomány e sok terhes kitétel:
Ékes előnév, cifra predikátum,
Mely annak jár ki a dúvad tanyákon,
Ki félelmes, gyülölt, de népszerű.
Valami mókás, cicázó derű,
Mintha kötődnék pajkos egerekkel,
Játszott az ajkán. — Pedig itt ez ember,
Ki széles mellel áll e helybe gátul,
E mái kóros szennykiáradásbul
Megsejti már az idők veszedelmét.

A népharag most, hogy helyhez kötötték,
Miként a szélnek zúgó orgonája,
Szavát sikoltva váltja, variálja,
És szóhoz jutnak a vékony sipok:
„Kellünk-e úrfi?“ — visítva sikong
A szebbik nem — s mint orkán zúg a tetszés,
Amint pár elszánt, alsóbbrendű testrész
Fordulva célt ád: „Ide lőjetek!“

A humor jó tűzoltó — s a tömeg
Röhejbe tör ki. — Rihahaj!
Kacajba fúl a szóvihar,
A rendőrtiszt meg kapva rajta,

Belé rikolt a röhögő zsivajba:
„Csitt, báránykáim!“
Süvitett a szó.
„Most én beszélek, — én, a számadó,
Hát ne bőgjetek! — Számoljunk!... ez egy:
Nem lesz itt ostrom, mert az vérbe megy.
Hogy mi lesz?“ — kezén megsuhant a vessző,
„Hát ez la! — Már most így szól ami kettő:
Nem lép e kapun át emberfia,
Ki pakszust nem hoz, amint illik a'
A főorvostól, — végül ami három:
Az föl van írva e vörös plakáton,
Hát olvassátok!“
Ezzel végezett.
Az indulat, mit hasmánt fektetett
A kitörő röhej, bár megzilálva,
Már talpon állt és minden egy szavára
Reá puskázott. — Pattogott a szó,
Perelt a visszhang: „Hóhér! népnyuzó!
El az utunkból! — Le kell húzni!
Szögre akasztunk még ma, úrfi!“
S a népharag, mint ölyü a viharba,
Felröppent, nagyokat rikoltva,
De aztán csuklott, — elállt a szava.
Mély csend. — Kiült a lelkek zavara
A tömeg-szemben. — Nem hisz önmagának,
Csak nézi, s nem hisz a plakátnak,
Amíg makogva, dühében ijedten,
Ki nem betűzi azt, mi hihetetlen,

A tömegajk. —
És komoran tagolván,
Egyetlen szót hánytorgat itt az orkán
A tar fejek felett: „Statárium!"
Vagy száz halálos kemény tilalom
Van odaírva a vörös plakáton.
Nagy kár esett a zsönge bűnpalántban,
A bűnözők reménye elfagyott.

Egy pillanatig bénán dadogott
A százak ajka, — majd vészben dühödten,
Mint hajtásban ha konda összeröffen,
Úgy orditott föl: „Megcsalták a népet!"
S tolult előre. —
A tiszt félre lépett
És vesszejét szó nélkül légbe kapva,
Úgy állt ott, mint az élő tilalomfa
A halál útján. — Tíz lépés odáig
És tárt kaput a vigyorgó halál nyit,
Ha itt a felmeredt vessző lecsap.
Bősz orditás, — a tömeg elakad,
És megalázott dühe, tigris éhe
Kitör egyetlen bősz felhördülésbe:
„Gyujtsátok fel a házat!"
Vad öröm
Cikázott át a tömegen
A lángvető szót ahogy megtalálta.
„Tüzet alá!" — bömbölte torka tátva
S örjöngve rontott befelé, hogy gyujtna.

Mi lesz? — Az idők forgószele fujja
A szemetet — s ez üszöklelkü vázak
Biz Isten, felgyujtják a házat.
Töpreng a tiszt egyhelyben tétovázva,
Mikor a dörgő szó belécikáza:
„Gyujtsátok meg a szalmazsákokat!"
„Mi lesz?" ismétli s szeme ott tapad
A rémes képen. — Majd gyorsan határoz;
Ma mind a négy sarkán kigyúl a város,
Ha itt a gyujtószikra fölcsapott.
„Őrség, előre!" — megsuhant a bot
S indult, — de aztán hirtelen megálla.
„Az arkangyalát! — hát ezt mi találta",
Dörmögte halkan, kár volt megijedni —
Nem hisz szemének . . .
Mi az, mi megejti
A vihedert, hogy romboló dühébe
Így elakadjon? — Vajjon mely s miféle
Hatalom az, ha nem varázslat,
Mely a komor, vérszomjas bestiának
Szilaj keservét föl se véve,
Kiáll elébe?
Ki ez, miféle Toldi?
Ég küldte-é vagy föld alul toppant ki?
Ki ott e fickó?
Fent, hol összefut
S az emeleti nyilt tornácba jut
A kettős lépcső, mint nagy tilalomfa
Mered fel hadonázva, tiltva

Egy szálfaember. —
„Vissza! térdre!"
Egy rikkantás, — csodákhoz ért-e?
Mint homlokán talált bika,
Inába rogy az emberbestia
S feléje bömböl: „Éljen Tóbiás!"
A kórhad, mint akit röpít a láz,
Az emeletnek neki futamodván
Mint ágaskodó szennyes szürke hullám,
Elöntve tért, közöt, garádicsot,
A nyilt tornácról beljebb nem jutott,
Ott elakadt tajtékozó dagálya.
A fölszáguldó vész útját elállja
Egyetlen ember...
„Vissza! — ne tovább!"

Az őrség szótlan nézte e csodát,
A tiszt elől, egy akácfának dűlve
Tünődött: — „Melyik vurstliból került be
Ide e fűzfán fütyölő,
Vászonba pólyált kígyóbűvölő,
E csepürágó?" —
Hogarthi a látvány,
Előadást tart, — ott áll mint a bálvány,
Jár keze, lába, ágál, rázza öklit,
Valamit mond, — a nép felé röhejlik;
Kócot nyel, — „Éljen Tóbiás!"
Lángot fú... falat renget a hatás
S majd felfordul a klinika,

Mikor egy hosszu vörös pántlika
Kígyózva csavarog ki száján.
És most szaval, magát felpántlikázván:
„Elvtársak, halljunk szót.
Vivát a nép!“
Fent hánytorogva indul a beszéd
S támolygva, mint ki beszeszelve részeg
Jöttek a tördelt mondatrészek,
Nagy térközökben ért ide a szó.
„Nem tudtok hozzá, — csitt, — tanulj tinó!...“
Okorszk, Marinov, ez volt ám a lecke!...
„Minden a népé! szőre, bőre, tetve.
Kijártam én a muszka iskolát!“
A tömeg tomboló visszhangot ád:
„Minden a népé! — Hurrá népszabadság!
Curukk te göthös! a gyujtás szamárság,
Mely bolond vetne csóvát, üszköt
Önfedelére?“
Aztán szerte züllött
Az értelem szemekre mint a lánc.
„Okorszk,... Marinov,... Az volt ám a tánc!
A rendőrséget elviszi az ördög!...
Rakódjatok, — az íge testet öltött,
Minden a népé!“
Március szele
Belesüvit s ha tőle tellene,
Tetőket bontna e kioktatásra.

„Ne bőgjetek!“ a szó jön egyre-másra,

S bontogatja a fedelet:
„Visz ki-ki annyit, amennyit vihet,
De egymás nyakát senki el ne messe!
Mikor?... Buták!... Hát még ma este,
Hogyan? — ki háton, ki batyukba,
A muszka munka tiszta munka,
Minden a népé!"
Most egy dörrenés.
Mi történt?... Semmi, — vaklövés,
Riasztó kókler praktika
S újjé!... röpül a vörös pántlika,
Huzza ki orrán, fülén, száján
S egy bakugrással öblét is kitárván,
Fartvetve bókol — s hirtelen lelép.
Ki ez?... Kilétét sem nevét
Nem tudni bár, de senki sem tagadja,
Bólint a rendőr, — eggyig helybe hagyja,
Hogy Tóbiás jó munkát végezett.
Az ízzó parázs megszenesedett,
Enyhült a hév, a hangulat,
Nyugasztaló az öntudat,
S a rókatűz pislákol a szemekbe.
Elég, ha tudva van a tapsi fekte,
Nincs mért sietni, — meglesz a nyulacska.

Közben oszoltak, lassan kuncsorogva,
Mint színjáték után elégedetten.
S a vászonkitlis rajtól ellepetten,
Fölvette, melyből az imént kikelt még,

Kilúgzott halvány, beteg képét
Ez agg odu: ház, udvar, folyosó.
A düh elült, medrébe tért a szó,
Csak itt-ott ráznak felmordulva öklöt;
„A mágnásrendőrt elviszi az ördög."
S kiköp felé nem egy, — de messzirül.

„Ide Vicám!" — Az asszonynép felül,
Mely ott lebzselt a közel folyosóba,
Fejét egy lány ütötte föl a szóra
És jött. — Szikár volt, szép sudárba nőtt,
Durcásan állt a rendőrtiszt előtt,
„Mi tetszik úrfi?" — s szeme odavillan. —
„Te, — szép Vicám, — ha tetszésed szerint van,
Nem mondanád meg enyves ujju szentem,
Ki ott ez ember, — ott a szegeletben?"
És fölmutat: — a körszakállu, sápadt!
A lány fölnéz — s hogy szemmel rátalál ott,
Fitymán felelte, — „Az a jótét lélek,
Kivel a Tóbiás beszélget?
Az Kristóf, aki jóformán bolond."
„Kristóf" — hánykódik a rendőri gond,
„Ez nincs rovásón, nyilván új erő,
Vágásra finom, úri betörő
És nem a pesti szemétdomb virága".
Az ápoló se tud mást: holtra válva
Egy ingbe hozták be és esze fogytán
A forradalom éjszakáján
S mert váltig Nagy Kristófot hivogatta,

Hát Nagy Kristófnak lett beírva
S szakvéleményt ad: súlyos agyi tífusz. —
A számadásban ez se plusz, se mínusz,
És kicsi gond már, mert e pillanatba
Felhúz a nagy; a tömegrém, a hidra
S át utcán, téren, mind beljebb hatol...

Úgy közeleg, mint ár, ha beomol,
Zúg, búg, szakít és gátakat alámos,
Lázong az utca, delirál a város.
Tömegsétában megmozdult a kül.
Lassan kigyózik, — szaporodva gyül,
Fejétől farka fél mérföld, de untig,
Gyűrűzve szűkül, csavarodva nyúlik,
Fölvál az aszfalt, az út teste nyög,
Hol csuszva, mászva végig hömpölyög
A tömeghüllő, a nagy csörgőkígyó...

Megrendül ami ingatlan, s mi ingó
Rejtőzni készül. — Ez már nem parádé,
Ez már a harc, internationálé.
„A végső!" — zúgják vissza a falak.
S künn égre bődül százezer ajak:
„Minden a népé!"
„Minden a mienk!"
Hurrá! — a kórhad felzúg idebent
S elkapja a dalt: „Ez a harc a végső!"...
De már szavában nem sisterg a kénkő,
Mint beteg hüllő, helyben egy halom,

Tekergődzik az éltető napon
S pilledten várja: jönne már az alkony.
Egy rész erőt gyüjt, — elfeküdt az almon,
Más ki- s bejár, le-föl támolygva lézeng,
Morajlanak, mint messziről ha ég zeng
És bízakodnak: meglesz a nyulacska. —

A rendőrség, mint házőrző a sutba,
Félszemmel alva, — ilyen volt a látszat, —
A kapualjban bóbiskolni látszott,
Míg Zákány, a tiszt, csitulván a láz,
Bent távbeszél, a központtal vitáz:
„Vonuljak be? — halló! — miért? — nem
[értem."
„Halló! — hogyan? — a népkormány nevében."
„Vagy úgy... igen, ha itt a vörösőrség!"
Most már megérti... Terjengő vörösség,
Rőt fátyol, milyet vak, förtelmes éjbe,
Égő faluknak lángja vet az égre,
Borul szemére...
De csak pillanatra,
Egy kiszólással gyorsan szétzavarta
S egy padra zökkent...
„Felül kerekedtek!
Verné meg a sok őszirózsás szentet
A Jehova!"... És ahogy ezt letudta,
Egy csattanóval lendült át duhajba
A szittya dac: „Országra szól a mocskuk,
De Istenemre, hogy fehérre mossuk,

Ha mindjárt egy nagy kórház lesz az ország."

Elnézi, — ezek itt körülmorogják
S ugy vicsorítnak rá fogat,
Mint prédán guggoló farkascsapat
És világos, hogy ma vérszagra kapva,
Majd holnap hajt csak igazán a falka,
A vérben dühödt éh-tömeg csikasz...
Majd eltünődött: — „Csak tudnám, ki az
S ha nincs-e része mindezekbe."
S tekintetével át meg át szegezte
A férfit ott a folyosói sarkon.
„No, — gondolá — majd figyelemmel tartom,
Mert úgy lehet úszító, kontató,
Bolondnak álcázott csaló;
Kristófnak hívják — így mondta Vica."

— — — — — — — — — —

Halk rábeszélés, szelíd szóvita
Folyt ezalatt a napos szegeletben.
„Nem" — szólt a körszakállas ernyedetten,
„Nem mozdulok." — Aztán elhallgatott
S fázósan nézte a hajló napot,
Mely vörösödve míg alá merül,
Tüzet dobott be s a falon belül
Vörösre mázolt minden szürke, sárgát.
— „Pedig megyünk, mert felmondják a
[szállást"
Erősködik a kókler. — „Iha haj!
Nem marad ott meg vánkos, derekalj,

Se takaródzó, hol a nép beszél.
Pusztul a kórház, minden lábra kél,
Még jó, ha köve, kapcsa bírja, állja.
Már ennek ez a muszka regulája,
Szakasztott így volt, Marinovba, Minszkbe."

Respektus-e vagy szánó tiszteletje
A halálból csak imént menekültnek,
Amit e kókler óriás kitüntet,
Mert szava, tette, módja azt mutatja,
Hogy más ez, mint a többi pruttya fajta
És nagy Kristófnak tisztelet dukál.

Hol félfektében méláz, szundikál,
A napos zugot szigorún vigyázza
S orrontja bár e népalj fia, lánya,
A szimatra nem közülök valót,
Odébb áll onnét, elnyelvén a szót,
Hol Tóbiás dajkálja eszelősét. —
De most hiába minden szóvesződség
E kórmakacssal,
Ennek semmi ok,
Hogy megszöktek a doktorok.
Ki erre, arra, titkon áluton,
Hogy humbug a statárium, —
Csak rázza fejét, közbe hallgatag
Szemmel kísér egy sötét madarat
És számitgatja: ha leszáll-e ott,
Megül-e békén, ahogyan szokott,

A csonka kémény füstös peremén? —
De résen állt a kókler s hevenyén
Még röptében elkapja gondolatját:
Az ám, — a varjak, tetvek és a bolhák,
De emberfia itt már ki nem állja
S mire leszáll az est, e kórtanyába,
Matyi, a kórház varja lesz az úr.

Most megrendűl a ház s egy tompa durr
Zudult be... Mi ez! — dirr, durr... „Itt az
[őrség!
Itt a szabadság! dirr, durr, csak had üssék!"
Künn puskatussal verik a kaput.
A rendőr tudja: neki fel is út
És sort áll, míg a kapu tárva dördül.
„Hurrá!" — s fogadva kitörő örömtül
Tíz csukaszürke hős betántorog.
„Újjé a jasszok!" — tágul a torok,
Rázó röhejt, pukkasztót szül a látvány,
Tíz a vitéz, — de egy sem áll a lábán:
Dülöng a sor, támolyg a zászló,
„Újjé!" és tetőt ráz a halló,
A zászló és a zászlós elfeküdt. —

Kihasználván e pokoli derűt,
A rendőr elhúz, szinte észrevétlen
S már künn tart, mikor lopva oda setten
A Vica lány s rászól a tisztre: „Urfi!"
No lám, a rossz pénz, hogy el tud pirulni

Gondolja ez, — s mert lányos zavarába
Félénknek s egyben szépnek is találta,
Enyelgve kérdi: „Mi baj mákvirágom?"
Dac rezdül a lány tompitott szavában:
„Csak annyi, úrfi: megfordult a bot
S ha megűznék e piszkosok amott,
Gondoljon akkor rám, — Vígan Vicára."
Meglobbant szemmel, ahogy ezt kivágta.
A jó szándékon egyet fordít:
„No, Isten verje meg az úrfit!
Vagy áldja — nekem mindegy" s elsuhan.

Zákány kiséri szemmel; fut, rohan,
Miként ha tetten érve űznék;
Most feltaszít egy részeg csukaszürkét,
És elnyeli a kavargó tömeg;
Majd kivillanva, karcsún ott lebeg
Az emelet felső garádicsán.
Együtt a kókler, Kristóf és a lány.
Tünődik a tiszt s amint most kilép,
Már belerögzött lelkébe a kép,
Borúja, titka ránehezedett.

Ki ez a lány ott? Kristóf kérdezett
S a lépcsők alján guggoló Vicára,
Úgy mutat rá, mint gyerek a madárra,
Halk szóval, nehogy bokrán megriassza.
Fátylas szeme fölélt egy pillanatra
És türelmetlen várt a feleletre.

De Tóbiás lassan, tempózva kezdte:
„Helyre egy lány ez, hozzá bogi fajta,
Művésztestvérem volt az anyja, apja,
Két légi tornász, két artista csillag,
Kik egy szép estén odafent megingtak
S a nő estében ellobbant.
Az ember,
Árván maradván egy kis lánygyerekkel,
Roncs nyomorékul, mi mást tehetett,
Metszegeté a zsebeket
S már serdült a lány, mikor egy napon
A zsebhalászt elverték oly nagyon,
Hogy nem állt lábra többet...
Ettől fogva
A kidőlt apát lánya vette gondba,
Mint a madár a fiát, úgy etette
És lopott rá, míg csak el nem temette,
Híven, jó szívvel, hosszu évekig
S mert artista-vér duzzasztja erit,
A tolvajságba művészetet vitt be.
Jó lány ez, — s itt a kókler rálegyinte,
De kár, hogy kissé bántja a kehe.
Hozzám szegődött, jól jártam vele,
Hasznát vehetjük még Vígan Vicának."

Ereszkedik a lengő légi látszat,
Az esti fátyol; fény, árny összefut,
Lealkonyul, — becsukják a kaput,
Mert közeleg, nyugatról erre tartva,

A nyirkos est, a csúzok, lázak anyja,
Ki egész dandárt tart kezes cselédül
S már itt a gyorsfutár, a napnak éjtül
Szült kurta korcsa: az estszürkület
Parancsoló az éji üzenet:
Dologra, esti árnyban ébredők!
Ti beteget elfektetők:
Csúz, szaggatás, didergés, lankadás,
Hamu alá veled, élet-parázs!
Szurj nyilalás, görcs húzz, kehe te rázz
Ágyba velük, emelkedjék a láz.
Vackára minden kórbeteggel.
Jaj annak, akit fekve nem lel
Úrnőnk, a hűs, párás tavaszi éj.

Olyan parancs ez, melyhez szó se fér,
Úgy ám még tegnap, de ma észveszetten
Lázong a kórtest a kórságok ellen
S a nyilalás itt hasztalan nyilaz,
Csúz, kehe, köszvény kínja, — semmi az
S bár húzza görcs, a kehe rázza,
Didergve, vagy pilledve lázba,
Ma el nem fekszik egyetlen beteg.
Erőre kaptak, szinte lengenek,
Sürögnek, gyűlnek, kelve, járva,
Derengnek, mint a nyálkás fénybogárka,
Titokzatosan világítanak.
Valami rőtes, bágyadt, ingatag
Visszfény tör át a tágult pupillákon

Félelmes, mint a lidércfény a lápon,
Mely ide-oda leng az esti szélben.

„Ihol egy öltözet, komplett egészen
És Vica gonddal teregette széjjel,
Megrázva, végig símogatta kézzel
A csukaszürkét. — A lány szinte éledt.
— „Leloptam róla s még csak föl sem ébredt
A részeg jasszfi... Szót sem érdemel."
Jó szívvel tette, — szól és durcást mímel,
Nem ma lopott ő legelőször másnak,
És ezzel odalökte Tóbiásnak
A zsákmányt.
S míg e zugban elfogódva,
Két férfi hánytorog, töprengve gondba:
Vicát emelte a tolvajsiker.
A Tóbiásé egy a semmivel.
Hiába kér, hiába koldul,
Mert Kristóf csak azért se mozdul
S mert szűk a szabadulás útja
És Tóbiás ezt tudva-tudja
Elszánja magát: jöjjön hát a szó,
Az egyetlen, a lelket zaklató,
Mely, mint vadászbagoly a lomha sast,
Vagy fölriasztja ezt a kórmakacst,
Vagy úgy éri, hogy kitör rajt a hóbort.
S most, mint ki titkon súlyos dolgokat mond,
Füléhez hajlik: „Százados uram!"
Egyet köhint, a nagy szó útba van.

„Megyünk haza, mint darvak a viharba,
Megyünk, mert Zsoltkát nem hagyjuk bitangba,
Megyünk, mert apját hívja a fiú."
Kimondta. — Úgy tett, mint tüzet ha fú
És visszanyelné, — ijedtébe nyilván.
Lomha borút így hasit át a villám,
Kristóf felugrott, becsapott a szó.
Egy pillantás és hátborzongató
Rohammal ült ki a dülledt szemekben
A fölvert hóbort.
„Hurrá, sarki szentem!"
Üvölti . . . „Hurrá, oszlopállóm!
Te hozod itt a Fiút vissza vállon,
Vén tengerlépőm! . . . Gyi, gyi-gyi fakó!
A gyerek tapsol! . . . sűlyed a hajó!"
Majd felbúg, mint a tülök, messzi kérdve:
„Ki ott ez asszony, ki leszáll a mélybe!?" . . .
Rá összeroskad s eláll a szava.

A kórrohamnak futó zavara
Csak annyi volt, hogy sok szem ide fordul,
Pár szó esik: „A nagy Kristóf bolondul".
S azontul senki még oda se néz.
De Tóbiás, most, hogy elült a vész,
Mind jóra véli, amit rajta észlel:
Kristóf a vállát tapogatja kézzel,
Majd kezét nézi. Nincsen rajt bilincs,
Se sarki szent, se hajó, — semmi sincs.
Nincs máglya a Gizellán, vérben alkony,

Nincs tenger, — nincsen, elsülyedt az asszony.
Csak egy az, ami van, egyetlen egy:
A fia, kihez még ma vissza megy,
A Zsoltka, kiről megfeledkezett.
A támolygó ész irányt kap, vezet,
Két gyermekszem, mosolygva tünde szépen
Világol át a tisztuló setéten
S e csillagpár lebirta a chaost.
Kristóf bólint és helyben hagyja most
A Tóbiás szavát: „Megyünk haza!“ ...

A köpü zsong. — A rakodás zaja
Úgy veri fel körül a sűrü éjet,
Mint zuhogása a malomkeréknek,
Mely habot habra vetekedve paskol;
Mennydörgő ritmus kél a forgatagból
S ez agg odú tompán nyögött belé,
A dúlás hevenyléza rengeté
A vén kórfészket. — Lazult zára, kapcsa
S a nyavalyák e viharvert javassa
Önkívületbe föl-föl orditott.
Egy sötét dandár: gyötrelmek, kinok
És forradalmas lázálmok, mik ölnek,
Hegyébe esve, ajtót döntögetnek,
Falat, tetőket bont a riadal,
Halálos rajta ez a diadal,
Gondolja Kristóf ...
„Nem nagy az eset,
Marinov, Minszkbe éppen így esett.“

Szólt Tóbiás, ki gondolatban olvas.
„Ha tüzet fog e vén barak, ez odvas,
Reggelre porig ég a város,
Csekélyke ügy a pokróc, párna, vánkos.
De nagy, ha egész Budapest lobog:
Hadd vigyék hát, — rendén megy a dolog,
Békén folyik a rakodás."

Kristóf bólintott s mintha a dúlás
Ébresztőn hatna az eszméletébe,
Ül hallgatag, levéznult termetére
A Vica csukaszürkéje simul...
A lépcső szélén guggol szótlanul
A tolvaj-sphinx, a lány, előre dőlve
Rugalmas pózban térdein könyökle,
Két tenyerébe pihentetve állát.
„Ha piktor volnék, lekapnám e lánykát."
Szól Tóbiás félhalkan s rámutat,
Majd csettint — mire Vica felriad
S megvillant szemmel kérdőn rátekint.
Elég, ha csettint a vadász, ha int,
Szökkenve kél a nemesvérü vizsla.
Kristóf képzelme lassan átal izzva,
Lobbanva nézi a lányt, aki indul.

Így lebben fel alvó virágszirombul
Az éji lepke, lengve, karikázva.
Szemed az árnyban könnyen elhibázza,
Alá csapongós útja van.

Kiséred, mint az árny suhan,
Oly nesztelenül, mint a fuvalom,
Húz át a csendes kórház udvaron
És belibben a sötét kapualjba. —
Enyhe az éjnek tolvaj hangulatja.
Vica kaput nyit, készül a kirajzás,
De ehhez éj kell, homály, hogy kicsit lásst
Lebben a lány, mint árny az árnyba.
Körül kialszik valamennyi lámpa,
Csupán egy gömb a tűzfalon
Önt széles sávot el az udvaron
S mint víztükör vet csillogó határt itt:
A fal tövében pedig rávilágit
Egy vitézre, ki zászlót őriz alva. —
Teljes az éjnek tolvaj hangulatja,
Vica lelopta rúdjáról a zászlót...

„Üsd a tizet!" A perc futtában rászólt
S a kórházóra ércesen ütött
S ím pontban tízkor majd csütörtököt
Mondott a híres kókler praktika.
Mi ez?... Mit bőg a kórtanyák fia!
Mit riadoz a zsákmányon marakvó?
Dördülve tárul valamennyi ajtó
S mint Acheron partján a kárhozottak,
Tiporják egymást a bent megrakottak,
Vad tumultusban törve kifelé.
Mely neszes ördög bújhatott belé,
Hogy elfelejti, mi a lépcső,

Hogy elkárhozni sose késő
És itt, hol Vica minden fényt kioltott,
Két fal között szorongva, mint a bomlott,
Töri magát e nép vakon, dühödten. —
Ez a dagály, az örök, észszerűtlen,
Mely zúgva dől, ha perce jött, apályba,
Nincs hatalom, mely féket vetne rája,
Kijátszaná a vizek ösztönét.
De most kifog rajt mégis a sötét,
E praktikával kieszelt csitító.
„Világosságot!" — Átok és szitokszó
Kavarg az éjben... Az ár összetorlik,
Sikong az asszony, lány, a férfi ordit;
Ez döf, az öklel, mint dühödt tulok.
„Jaj, kezem!... lábam!... megfulok!
Gaz árulás!... Kijátszották a népet!
Elvágtak drótot, vezetéket,
Emberhalál ez!.. Álljunk, emberek!"

Az ár letorpant, a szó bennrekedt
S amint szűkül a gége, fojt a félsz,
Meggyujtja gyér szövétnekét az ész,
Nehogy kobakját fal s kövön bezúzza.
Ezzel a kókler-praktika megúszta
S most Kristóf, akit rejt a zug, a páholy,
Elnézi, rejtve a homálytól,
Megnőttetve az izzó képzeletbe,
Csodásan, naggyá, zordonná nevelve
A teljesedést...

Hült az indulat,
Ösvényt immár a pisla ész mutat;
A láb nem lép, csak tapogatva dobban
S mint csempészek a hegyről, megrakottan
Ereszkednek le lassan, tíz-huszával.

Mozog a kép... Vigyázat!... Száz halált hal,
Ki felrakodva itten félrelép;
Szirt-szakadékot mázol a setét
A garádicsra, — az udvarra erdőt,
Zúgatják kora tavaszéji szellők
A száraz fákat...
Drága selymeket,
Arany- ezüstöt sejt a képzelet
A görnyedt vállakon cipelt batyukba;
Egy ország kincsét lopja bandukolva,
Fekete erdőn, éjfekete nép;
A csillogó fénysáv amott a vég:
Futó víz, tükre az országhatár.
Sietnek, benne gázolnak immár.
Fény hull a csempészek sötét hadára,
Törött a fény — s úgy sápadoz sugára,
Mint áramszegény, beteg villanygömbbé.
És nőnek benn az árnyak ölesekké,
Görnyedten emelik a terhet,
Tikkadnak, mint az elepedtek,
Léptük se csobban, nincs se hang, se nesz,
A teljesedés pillanatja ez:
Vak, vészes éjben átkok foganása.

Jönnek, tolongnak, tűnnek egyre-másra
S ha egy, akit az ár sodor, taszít,
A fényhatáron batyut igazít,
Ezüst, arany csillan meg a motyóba.
Elsápad bele a kis fényfolyóka,
Anyját rabolja meg e szörnyü nép!
Kiélt a vászon... Szakadoz a kép,
Most villan egyet... s tün a látvány...
„Rablás!... erőszak!... Ellopták a táskám!"
Rikolt egy zsargon... Szétszakadt a film.
„Bravó, Vicácska! — sikerült a csíny."
Ujjong a kókler a leány fogásán:
„Kont Marcelléktól megugrott a zsákmány,
De már most menjünk, százados uram!"

Elindultak. — A kórház-kapuban,
Mint száz felől ha száz komondor
Vakanna föl, mert tolvajt orrol,
Rájuk mordult az éj... Ez úgy értendő,
Gyanús csak éppen ez a kettő:
Ártándy Zsolt s a kókler Tóbiás.

III. ÉNEK

Csúf volt az éj, ocsmány a virradás
S mint ítéletidők során a gazda,
Ha borús szemmel néz ki a szabadba,
Hol rút iszapba fúlt a drága élet
Künn, járva-kelve, Zsolt is ilyet érzett,
Fukar keservet: szó és hangtalant.
Ott állt egy parti akácfa alatt,
A vízbe néző szovjetházzal szembe
S miként a vesztes, tegnap leszerelve,
Nézte a győztes mának daliáit:
Lombrozó népe, fegyverkezve állig,
Tárt kaput őriz, felkészülve itt;
Ágyút szegez ki, géppuskát feszít
S ha gépkocsi jön, tülkölvén riadtan
Ahány rohamkés, mind a légbe villan
S hurrák köszöntik a szorgos vezérkart.
A kocsi lassít, simán cél felé tart,
A bentülők jórészt egyfajta arcok.

Itt szervezik a romlást és a harcot.
Tűnődik Zsolt, míg szeme közel, távol
Két híd között le, föl s a vizen átal
Jártatta fürkésző tekintetét.
Elnézi, — szinte lábujjhegyre lép
A járókelő, lehét visszafojtva;

Itt minden ember fakó, mint az ostya,
A hangja tört, az ajaka rebeg,
Itt minden ház hideglelős beteg:
Hörögnek utca, tér, zeg-zug, vityilló,
Agyonszorítja a nagy csörgőkígyó,
Megfojtja e szép, züllöttlelkü várost.

Már jó néhány nap rójja Zsolt ez átkost
S bár szíve-lelke készti, — vonja a messzi,
Egy elszánás az, ami nem ereszti,
Egy követelő súlyos tartozás:
Az asszonnyal a nagy leszámolás,
A végső...
Közben járt-kelt és tapasztalt:
Itt tótágast áll minden, csak az aszfalt
Lapul meg vízszint és a burzsuj.
Csömör, ha nézi, ahogy az megújul
Hogy vetkezik e jómódban kiélt,
Hogy vedli szőrét, bőrét, balhitét
S tesz vallást: haza, nemzet, Isten,
Az tegnap volt, ma egyik sincsen;
S még pokolibban fest, mikor hevül,
Ha görcsben ordít, Marxért lelkesül:
„Minden a népé!..."
„Nincs enyém, tiéd!
Vissza a rablott holmit!" Így beszélt
Zsolttal minap a saját pörvesztője.
Igénye semmi, házra, földre, nőre,
A válópöre pedig tárgytalan.

S ki itt e part mentén jobbféle van,
Az menekül, vagy mint husvéti bárány
Béget a suttyon s búsan, árván
Várja a kést.
Zsolt elborulva néz fel,
„Ki itt belépsz, hagyj fel minden reménnyel"
Sohajtá s szeme tova, messze révedt.
Köd ülte bár a lelkét, sosem érzett
Ily megindulást, mely a bút nagyítja,
Ily gyönyört a keservbe, kéjt a kínba
S ily közelséget ez élő csodához.
Mint egy virágzó gyermek, dől a város
A rámosolygó tündérvölgy ölébe.
Arannyal átszőtt baldahint fölébe
Épp most terít a rózsásarcu est.
„Pihenj, virágba zsendült ifju test,
Jó-rosszra egyként hajló zsenge lélek.
Fegyver alatt virrasztjuk majd az éjet,
Elverünk rólad rémet, átkokat;
Álmodj, — ha majd az éj pirkad, hasad,
Mi ébresztünk fel, ifju óriásunk!"
Ellágyult... Idegromboló hatásuk
Érezteték az elmúlt szenvedések.
Fátyolos lett a kép, vibrált a lélek
S a gyönyörrel, mely sírva születék,
Együtt talált ki a keserüség,
Sodrán ragadta a megindulás.

Szép ifju város, nem te vagy hibás;
A mi lelkünk, ez ős síkföldi termék,
Bár itt honos, benned nem otthonos még,
Elvonja azt a napsütött mező,
Téged nem táplált elég öserő
S míg méretid a szertelenbe nőnek,
Ha idegenség árad ki belőled,
Szép ifju város, nem te vagy hibás.

E gondolatnál harsány riadás
Zúdult felé s betört az álmodásba
És Zsolt döbbenve néz föl Tóbiásra,
Ki gyors léptekkel most felé közelget
S a szovjetház felé bökvén hüvelyket,
„Ahol jön" — szólt s a szava fojtva mordult,
Egy gép az, mely a Váciról befordult.
Elébe rikolt, mint ölyü a vésznek.
„Hurrá, Cezarin elvtárs!" s rohamkések
Villannak légbe hódolat-jelül;
„Hurrá a nép!" ... A gépsárkány repül
Aztán megáll a szovjetház előtt.
Zsolt megrendülve nézi ott a nőt
Így szemtül-szembe.
Ő az árnyba,
A bronzfejű túl, magosan kiválva.
Ez aranylik, — a húnyó nap befutja,
A hágcsóra lép, lefelé visz útja
És gyujt, miközben lebbenve leszáll.
A falak rengnek s az a nyurga szál

Akácfa, melyet Zsolt markolva tartott,
Remegve, nyögve, ide-oda hajlott,
Úgy érzi, mintha gyökerét szakítnák.
Pár szó esik most, ebben igazítják
Zsolt betörését a farkastanyába.
És reassumált Tóbiás: „A házba
A dolgot el a Vica igazítja,
A be könnyebb lesz nyilván, mint a vissza,
A porta körül hát magam vigyázok."
És megindultak egyenest a háznak.
El a sorok, a kések közt hibátlan,
Nem esik baj a halvány katonában
Kit Tóbiás, a fő Lenin, vezet.
De felcsahint a gaz felekezet.
Mikor az ajtó forgószárnya mellül
A Vica talpig vörösben kiperdül
S rigmusra gyujt a bősz frekvencia:
„Vörös zászló ica-ca,
Selymet lopott a Vica,
Zsebmetsző volt Vica apja,
Vica meg lop, mint a szarka — kuk!"
Zúgják az enyelgő Lenin fiuk,
De Vica sem rest: — „Csitt, ti piszkosok!
Szemeten szedett cinkosok"
S kiköp eléjük hetyke nyalkán,
Aztán az uras jövevénnyel karján
Sietve indul befelé a házba.

A lépcsőn fel a lépést moderálva,

Elsurranva a folyosón, miközbe
A sietős szót ajkuk fojtva törte,
Ajtóhoz érnek.
Vica óva tárja.
A sarok halkan fordul a csapágyba
S a párnás félszárny Zsolt mögött bezárul.
S most itt áll, mint az olyan, kit az árnybul
Belöktek fénytől áradó szobába,
Csak lassan ismer rá személyre, tárgyra,
Mert elkáprázott.
Úgy tetszik neki,
Amott e nő őt észre sem veszi,
A köszönését meg se halija,
A bronzvörös fej csillog meghajolva,
Az asztal előtt távbeszél az asszony:
„A propaganda nem fog a paraszton,
Ez ázsiai még, kova-kemény."
„Zúzd össze!... hallo!... Nincs más vélemény."
S lábával toppant... „Hívd be a tanácsot;
Pusztuljon, aki vért szaglászva sápad,
Ki nem szárnyal az idők szárnyain!...
... Vér nélkül nem megy!".
Cezarin!"
Riad belé egy hang és át a termen
Egy elszánt érces véto mindez ellen,
Mit elárult e gyilkos párbeszéd.
A megriasztott felüti fejét,
Majd felmagaslik, mint a cédruspálma
S hogy ráeszmélt a nem várt kihivásra,

Egymásba villámlott két büszke lélek.
Nincs hang, se szó, csak a szemek beszélnek,
Szemek, mik egymást soha meg nem értik;
Ez itt egy új világtól kapja fényit,
Mely most születik vérben idelent;
A másik attól, amely roncs, de szent,
Attól, kiért itt élni, halni kell.

Csend van... Mint az, ki riadozva kel
Mikor a tűzvész már-már testit éri,
Küzd Cezarin a lángba borult férfi
Reáözönlő befolyása ellen.
És nem tágít tapodtat, s állva helyben,
Elébe toppan: „Mit keressz te itt!?"
Ez föltarthatlan felé közelit,
Jön komoran, szilárdan, mint a végzet;
Egy kurta szóban felel vissza: „Téged!"
S majd lépésnyire közelébe lép.
A villanylámpák megérzik szelét
A bomlott idők gyilkos ösztönének,
Egy ujjnyomás s kilobbant láng az élet,
Pisztolyra várja az urát az asszony.

Ki a halált száz riadalmas harcon
Megszokta, képét szemtől-szembe látva,
E találkozót vállatvonva állja,
Borús mosollyal arcán és szemin.
Aztán megszólal: „Hagyd ezt, Cezarin,
Nincs rossz szándékom"...

Csendes volt a szó,
A tekintete nyugodt, biztató
S az asszony, mint kit gyöngeségen értek,
Huzódott vissza. — „Hagyd ezt... én megértlek;
Kettőnket rútul szétzilált az élet,
Hát rendezkedjünk...
Nem gyászra, de nászra,
Új vetés forgón újabb aratásra
Gondoltam én... Úgy jöttem, hogy megáldlak,
Hogy szívet, lelket, mindent felajánlok,
Mit ember adhat... Nem! nem, Cezarin,
Nem néked, Pálnak, — aki vérszerint
Ártándy... aki kedvesed, ki párod,
Ártándy Zsolt, Ártándy Pálnak.
Ne sértse büszkeséged, — nem neked,
De az öcsémnek!“...
„Nem kell a kegyed!
Nem, semmi tőled!“... zúdult rá az asszony;
„A végzet állt közénk, az dönt e harcon,
Te ellenség vagy!“
„Ellenség vagyok!“
Riadt fel Zsolt és arcán fellobog
A vészes pír... De most egy gondolatra
A lángvető szót ajkán elharapta,
Fürkészve nézett körül a szobába.
Nézte, kereste, s mikor megtalálta
A rejtekajtót, melyről tudta nyilván,
Hogy kinek szolgál nesztelen kinyíltán,
Mint sebzett hím, mordulva rámutat:

„Cezarin, — zárd el néki az utat,
A találkozás vészes is lehetne!...
„Vészes!"... Cezarin felszisszent s kilökve
A tapétajtót, megállt Zsolt előtt.
„Nézz a szemébe, ha fölverted őt!
A vészmadár e házon fészkel,
Az életeddel játszol, hogyha késel,
Hát siess el e házból, hogyha félsz!"

Színtváltva úgy lobbant meg, mint a vész,
Mint hattyufellegben ha gyujt a hajnal
S egymásra rontó száz vak indulattal
Nézte ez embert, — e százszor gyűlöltet,
Az egykor hévvel szeretettet,
Mint a fellázadt rabszolga urát.
Ez az, ki az ő lelke sudarát,
A napba nézőt, földig hajlitotta,
Emberjogában porig letiporva,
Úgy tartá, mint szép asszonyállatot.
Most fölibe nőtt, rámagosodott,
Most sark alá tört e gőgös bitor,
Most megalázva, ráhág, rátipor;
S az idők szele süvitett szavába,
Mikor a döbbent Zsolt szemébe vágta:
„Csaták vitéze, te inogsz, te félsz!"

És Zsolt megingott. — Agyában az ész
Percre megállt, nehogy taszítva, lökve,
A káoszba, az éjbe visszalökje

Ez elszabadult gyűlölet-roham.
Majd szóra kap, de szava is olyan,
Hogy szinte bódult s támolyogva indul:
„Cezarin!“ — szólt és vacogott a kintul;
„Te megalázol, nem tagadom, félek,
Te idegen vagy, idegen a véred
S nem érted azt, mi förtelem, mi átok
Itt tudni őt és itt találni rátok,
Itt, — itt e házban!...
A börtönben inkább,
Mely befalazva őrzi szennye titkát,
Vagy sűlyedő hajón, tengerfenéken...
Ne vágj szavamba!... Engedd elbeszélnem,
Hogy miért jöttem... Értetek!
El innen, el!... hogy undok vétketek
Nyomot veszítsen...
Nézd, így gondolom:
Ártánd Ártándy Pálé az napon,
Ráhagyom úgy, hogy sose lenne másé,
Amely napon te mint Ártándy Pálné
Házunkba lépsz... Lásd, nászra gondolok,
Addig kisérlek, ott kifordulok,
És elmegyek úgy, hogy sohase láttok!
S egy szöget sem, — nem! — verjen meg az
[átok,
Ha mást elviszek, mint a fiamat!“

Itt elcsuklott, megdöbbent, megriadt
S mint hegymászó, ki vészes pontra ért fel,

Nehogy zuhanna, inkább odatérdel
És meglapul...
Körül a régió
Mind fagyosabb... és mindaz, ami szó,
Ijesztőn kong a ritka levegőben.
Az asszony ott áll, néz reá merően,
Mint az, ki magas csúcson állva nézi
A vergődőt, ki magát lent emészti
S gúnyt szór alá a félelmes magasból:

„Ártándy Zsolt, te téli álmot alszol!
Szegény Van Vinkle, aki gőgös úrnak
Aludtál el és lomhán elaludtad
Az idők tavaszát — nyisd föl szemed!
Nézz rám!... Magosan a fejed felett
Kering a légben a sirály-ara,
A forradalom viharmadara
S szegény bolond, te őt kalitba zárnád!?
Eredj aludni, bujj meg, rágd a párnád,
Ajtódat zárd el, fujd el pisla mécsed,
Aludj! — Én szállni tanítom öcsédet,
Mig párommá nő viharokba, vészbe
És élni, halni egyért és csak érte:
Az új világért!... Így áll a dolog.
Pálnak a jövő, ígéret vagyok.
Te néked senkid.
Nincs közöm veled,
Úgy senkid, semmid, mint a lehelet,
Mely légbe tör, a magasokba hajtva!"

... „Asszony hazudsz! hazudsz!... fiadnak
[apja
Urad és sorsod!“... Mint a lecsapó
Mennykő dördült el Zsolt ajkán a szó,
S a szoba rengett...
Reszketnek a lángok,
Két összezökkent forrongó világnak
Lökését érzik... egyik lezuhan.
S az asszony támad: „Nekem nincs uram!
Nincs többé lélekáldozat, rabélet,
Nincs megujhodás a fiadba néked,
Ő a tanácsé!... neked nincs fiad!“
A bronzfejű ellőtte a nyilat,
Aztán zuhant... Egy szörnyü rém,
Mit fölvert a sátáni kény;
Rebben a láng, mint szél ha fújja,
Bősz orditással töri, zúzza,
A nőt a férfi... Szörnyü nézni,
Földig hajlítja, térdre készti,
És dúlva benne, mint a vad,
„A fiamat, a fiamat!“
Ordítja, amíg rajta tombol.
„Hurkot neki!“... hajába markol,
„Hurrá!... A mindenség remeg,
Rázza a sátánt a gyerek!“
A hurok fojt, alél az élet,
Szédülten hajt a meredélynek
A fölvert téboly vak dühvel;
De most egy lövés dördül el —

És Zsolt föleszmélt.
Egy embert lát, ki rajta vesz célt,
A testvérgyerek méri orvul
S ő, amily széles, neki fordul
És fölkacag: „Ne lőjj, Ártándy Pál,
Csak elpilledt a szép viharmadár,
Ne!... itt az asszony!"
Aztán menekül.
Szemközt elébe senki sem kerül,
De futtában a folyosókon végig,
A lépcsőkön le zizzenve kisérik
A tévedt golyók, mint a darazsak.
„Nem tudnak lőni"... pisztolyához kap,
Oda kiáltja: „Én jobban tudok!"
Pál tántorogva elbukott.
Zsolt kirúgta a körül kerge ajtót
S mire kiértek nyomába a hajtók,
A gépkocsi már messze tart.
„Tért nyertünk" — véli Tóbiás, ki hajt.
Zsolt visszatekint: már el is maradtak.

„Ardó nagy erdő" — ezt felelik annak,
Ki Tisza-mentén Ardót tudakolja.
Járatlan erdő Ardó, nincsen útja
És hozzáteszik: nem is járja ember.
Tavasszal, ősszel, körül csupa tenger,
Telente jég, nyárban csalóka dágvány,
Melynek ha áttörsz aszott sárdagályán,

Utadba áll a kis Tisza.
Itt átkelsz és ha lóban nincs hiba,
Hajts egyenesen az öregnek
S ha sikerült gátját bevenned,
És hanyatt-homlok hullsz alá a kompba,
Akkor, ha indulsz hajnalodva,
Este kiköthetsz erdős Ardón.

Szemölcs a szép, a hamvas síma arcon
Egy púp a síkon, — ilyennek tekinti
Ardót a kényes tiszamenti
S azt mondja rá: még jó, hogy erdő!
Hajdan mint napra csupaszon kifekvő
Gyerek hevert Ardó a púpon átal
S ha kérded: mért bújt lomb alá e fától
Irtózó ősi Tisza-zug,
A hagyomány, e közkedvelt hazug,
Mesélni kezd:
Egy bónás Arday,
Egy nem mai, de régen hajdani,
Reá zudult e nemes vármegyére
S végzést pretendált, illőn, arra nézve,
Hogy azt, hol hajdan sátruk állt, a falvat,
Mely máig púpos Ardó névre hallgat,
Holnaptól Erdős-Ardónak nevezzék.
Mert — igy szólt — hajdan az volt, rengetegség,
Hol nagy Rákóczi bölényre vadászott
S a gúnynevet, mely csúful rajtaszáradt.
Úgy kente rá e labanc vármegye.

„Ez injuria!“ így végezte be:
„Le a megyével!... Vivát Erdős-Ardó!“

De megjárta a neszes kontrabontó,
Mert a megye, a régen hajdani,
Ily végzést hozott contra Arday:
Tüntesse el a púpot, vessen erdőt
És aznap, ha ez sudárszálba megnőtt
S a vármegyei híres messzelátón
A viceispán erdőt lát a háton,
Kiszáll és Ardót átkereszteli.
Majd megszédült a vén veszekedi,
A labancfurfang úgy fejébe tódult.
Villámlott, dörgött, csattogott, kifordult
És visszavágta: „Majd ő megmutatja!“

Telt az idő, húsz év hátrált a multba
Szép hattyúsorban az idők taván,
Fodrot se vetve, hajtottak simán.
Hajtott az élet is, — de közbe váltott,
Immár Kossuthnak szóltak a vivátok,
Mikor egy nap, nem tudni: mely s mi okra,
A vicispán Ardónak forditotta
A vármegyei híres messzelátót.
Nem mondta mit lát, csak nagyot kiáltott.
És még azon nap, jó huszad magával,
Nagy dísszel s három sátoralj cigánnyal
— A hagyomány feleljen, hogyha túloz —
Kiszállt az erdőplántáló kuruchoz.

S e naptól Ardó Erdős névre hallgat.
Eltűnt a síkboszantó görbe alkat,
Sátorhelyén az Ardy nemzetségnek
Sudárba szökkent szál erdő sötétlett,
Az öreg kuruc tehát megmutatta.
S a vége, itt sarkallunk be a hunba,
Bősz katalauni dáridó,
Faldöntő, pad alá ivó,
Hol megyénk kis Kossuthjai
Eláztak contra Arday.
„Huj! huj!" — körömszakadtig ittak,
De haj, e vénnel mind se bírtak,
Így meséli a hagyomány. —

Azóta sok víz folyt le a Tiszán,
Egy század évet vénült a világ,
Ősivé lettek az ardói fák.
Ardó is vénült az évekre nézve,
De nőtt, terjengve, sokasodva népbe,
Háromszor annyi benn az asszony, ember,
Csak az ardói nemzetség fogyott el
S a sátruk helyén rakott ősi fészek,
Mely visszafelé tíz századba nézett,
A huszadikba leányágra szállt.

Ki akkoriban a megyébe járt,
Sokat hallott Arday Márikáról;
Friss oltóág, mondták, a kidőlt fából,
Ardóyt hoz, mert fiúsítva lett.

Egy ideig a szép erdős helyet
Sűrűn járta a vendég, főleg ifjak,
De mért, miért nem, lassan kimaradtak,
Aztán csak egy jött az ardói házba
És végül a lányt eljegyzé a gyámja:
A hóditó rokon: Ártándy Zsolt.
Négy vármegyének helyeslése volt
Mi a regényes frigykötést kisérte;
— Ártánd meg Ardó nagy föld egybevéve,
A gyámkodás nem volt rossz taktika —
És elhallgatott pletyka, intrika,
Még a kudarc is enyhült indulattal
Várta, hogy lesznek egyekké tavasszal,
Az erős alany és a zsenge ág, —
Mikor egy nap a lélekzet elállt
Egy híradásra mindkét parti tájon:
Nász, csendes esküvő esett Karádon
S egy Lengyelből apástól kivetett
Jött-ment leánynak fogadott hitet
Az ártándi nagyur, Ártándy Zsolt. —

A szép rokon-frigy tehát szétbomolt.
Sokat sajnálták, sokat emlegették
S a kíméletidő mikor kitellék,
Mely megilleti a szomorkodót,
Döbbenve látták a próbálkozók,
A csalodás mit rombolt Márikán.
Oh elképesztő szomorú hiány!
Keresték benn a szende szép leánykát

S a fiúsított Ardayt találták,
Ki nem hallgat a szerelem szavára,
De szánt-vet, erdőt ültet a kopárba
S míg férfimunkában magát lehajtja,
Úgy lehet, csak a szívét csititgatja,
Hogy ne vergődne, ne sajogna érte. —

A nagy háború harmadévit élte,
Mikor egy nap, de már az esthomályba,
Kocsi hajt fel az ardi kúriára,
Melyből, karjában szunnyadó gyerekkel,
Kiszállt egy góliátnyi ember
S lábujjhegyen, nehogy felköltené,
Vitte terhét a lépcsőn fölfelé.
Mikor elébe állt egy karcsu lány,
Halk szók zsongtak az estbe — azután
Óva kinyúlnak a gyöngéd kezek
S a lány karjába siklik a gyerek
S ez viszi följebb, mintha szárnya nőne.
A Tóbiás csak nézte, — s elmenőbe
Valami olyan félét morgott:
Hogy lakhat angyal ilyen púpos dombot?
Mert bizony Isten angyal ez a lány.

Párás ködön ereszkedik az árny
Mély ágya fölé az öreg Tiszának.
De még a tükrén sugarak cikáztak,

Millió tűzszigonyka hullt a habba,
Égő hegyével meg-megcsiklandozva
A fölvetődő halakat.
A komp nem birta partig, elakadt,
Befúrta élét a vizes agyagba.
A révész hidlást lóditott a partra
S bár rendbe jött a köteles füzetség,
A két kilépő rongyos csukaszürkét
Tekintetével gyanakvón kisérte.
Tavaszi balzsam terjengett a légbe
S a kompi hajós tünődésre fogta:
„Csak nézd e lompost, — ugrik, mint a bolha,
Vagy inkább, akit új fűre kicsaptak,
A bikaborjú... Ki hinné?... ihol csak,
Sapkáját felhajítja messze,
Egyet szökik... no nézd a beste!
Úgy kapta el röptében a fejével."
S a kompi ember kész a véleménnyel:
„Nyilván aféle új hiten valók,
Csellengők, népet kontatók,
Mert színre, szőrre nem komédiások". —

Nagy volt a kedve a nagy Tóbiásnak,
Meglendült, mint a vihartépte gálya,
Megállt a parton, karjait kitárta
S mit visszafojtott vészben bandukolva,
Bő lélekzetét szabadon kifúva
Nézte a lomb közt megbújt honi szirtet.
Két pont között szál kötelet feszített

A sors, — ez volt a menekvésnek útja
S ők végigjárták szédelegve, s tudva,
Hogy élet és halál között lebegnek.
De oda se!... A bajnak megfeleltek,
A kötéltáncnak vége, — hazaértek.

Mint lassu tűzön ellágyult vasércet
Acéllá edzi hűtés, kalapács,
Úgy dolgozott Zsolton az új csapás
Száz veszedelme. — S addig ütte-vétte,
A tűzön lágyult érc lehült keményre
S az üllőn hagyta gyulékony salakját.
Egy veszendő rút országon szaladt át,
Hol minden falról feketén, irombán,
Kipellengérzett neve orditott rá;
Hol minden kutya őt szaglászta, leste
S a tanács által halálra keresve
Ezer veszély közt vergődött idáig.
De most kilépve, ahogy partra száll itt
És tiszamenti föld érinti talpát,
Megérzi újult erejét s a sapkát,
Mint néha nap a győzelmes csatákba,
Megbillentve a jobb szemére vágta,
Ez ott annyit tett: utánam fiúk!

Ardó előtt erdőnek vitt az út
S kapaszkodóban a két messziről jött,
Sorssal, világgal, multakkal vesződött,
Némán az egyik, — emez szóra kapva.

„Ha élet, legyen élet, — tarka-barka,
Mint az enyim!“ — hegyelte Tóbiás,
Csapázva multjának hepe-hupás
Tájékain. — Úgy kezdte mint diák,
De jobban vonzá az artistaság.
Kést, kardokat nyelt, tüzeket okádott,
Majd ölre menve járta a világot
Mint dijbirkózó.
S míg az alkonyatba
A kókler szülőfalujának tartva
Megeszményíté a kókler-szerencsét,
Átvillant lelkén egy zordon jelenség:
Egy súlyos kezü taglós óriás.
Mi lesz, ha most az öreg Tóbiás,
Ki ököllel terít le tulkot,
Kitől mint székálló megugrott,
Kezeügyébe kapja Tóbiását? —
Zsolt megállt. — Fönn a vadludak huzását
Kisérte, — majd borus szemekkel
Nézte a tájat. — Termőföldje: tenger,
Reázúdultak megvadult vizek,
De itt e széles égeres sziget
Fölfogja partot tördelő dagályát.
Dacol az erdő, s rajt az ember-szálfák
Mind jó katonák, — az ő katonái. —
Négy véres harctér küzdelmes csodái
Suhantak át a lelkén.
Magyar hűség!
Könnyfátyolos magyar dicsőség,

Kit oda tűztünk csillagul az égre,
De elborultál!...
Most a fákat érve
Fürkészve nézett szerteszét az árnyban.
Itt hallgató nagy, dacos erdőgyász van
És bús magyar csend.
Lege szinte fojtott.
Nagy sudár szálfák állják el a dombot,
Fölsorakozva, mint a katonák.
Egy szóra várnak, — várják a szavát
És ha megindult majd az erdő,
Akkor — Zsolt lépte tágult — te kesergő
Szép magyar csillag, rejtsd el tiszta arcod!...

Zord, fenyegető indulat viharzott
A lelke mélyén, de e pillanatba
Ez örvénylésből egy szó kiragadta.
„Állj!" — zúdult rá a szó kurtán, keményen
S egy törzs mögül az erdőszélen
Elébük toppant egy puskás legény.
Egy pillanat volt, annyi, míg a fény,
A szemsugár erőt vett a homályon.
Az őr puskája megzökkent a vállon
És kétfelől, elnyujtott füttyjelére,
Vagy húsz legény toppant ki a fenyérre,
Fegyverbe mind és álltak mint cövek.
Most kurta jelentés következett,
Pár mondat, melynek minden szava lényeg.
Ártándy Zsolt kezet nyujt a legénynek,

Megrázza markát: „Hogy vagy, Domby Ferkó?"
„Rend van a portán, katonás a tempó
S ha nem madár, míg ezek itt elállják,
A mi Ardónkba be nem teszi lábát
A néptanács", — hegyelte Tóbiás.
Ezt felduzzasztá a vett híradás
S nagy szusszal fujt alá az új örömnek.
„Mind szál legény ez, akar itt e törzsek.
Sok jó katonát szült a tíz falu,
Mit két Tisza köt bogba ott alu'.
De volt-e, aki úgy ment tűznek, vésznek,
Mint mi, — az ardai legények,
Ha igaz-e hát, százados uram!?"

Erdős Ardónak be két útja van
S itt Zsolt a szót parancsolóra fogta:
„Te balra térsz és házról-házra sorba
Megzörgetsz minden ablakot.
Megmondod nékik: itt vagyok!
Ki fél, azt szóval sem kisértem,
De minden elszánt régi jó vitézem
Ott legyen holnap a misén."
Ezzel bucsúztak.
Új irányt vevén,
Zsolt a keresztnél ment el közvetetlen.
Ez ott áll, ködben, éjben ellepetten
S míg elmenőben fölnézett a fára:
Nincs rajt az Isten! riadt föl magába,
A szelid Istent elnyelé az éj. —

Majd szikrát vet a gondolat: „De él!
De győz az éjen, — s harmadnapra támad,
A haragos, a türelembe fáradt,
A büntető, — a Michel Angelói!"

A fák ritkultak, kezdtek széttolódni
És hellyel-közzel csoportokba állva,
Úgy tetszék, mintha fényben meditálva
A multra vetné árnyát mind a hány.
Ihol — tünődött Zsolt — az a platán.
Mily messze vet most és hogy elsötétlik...
Boldog időkben ennél várta jöttit
A Márika, mint sudár hajadon.
Aztán egy lelket sorvasztó napon
Megverték szemmel, mint a gyereket,
Álomba zsongták, amíg feledett.
Egy boldogság volt, amit ő kivégzett,
Azóta merő bűnhödés az élet.
Miért, miért!? Óh, Isten átka: asszony!
Úgy csapott le mint ölyv, hogy vért fakasszon,
Az emlékek közé e gondolat.
De dac fogadta, melyből hallgatag
Egy axioma szikrázott elő:
Mit asszony!... gombház! — Nem az itt a fő,
Mit szellő elkap, vihar elsodor,
Nem, — nem a szőlő, de a bor!
Nem! — nem az asszony, hanem a gyerek!

A hold megállt a topolyok felett,

S kicsenfült szélét fordítván a mélynek,
Önté a fényt az immár levitézlett,
Lánykézre szállt ardói kúriára.
Ez, mint a túzok, gubbaszt szárnykitárva
És Zsoltnak szinte úgy rémlett aluiról:
Leszállna ez, csak tudna, ott a dombról,
A vendéglátó nagy erőlködésbe.
A kertajtón egy puskás köszöntése
Zörrent felé és ahogy most belépett,
Lelkében egymáshoz simulva ébredt
A régvárt öröm és a régi bú.
Itt öreg éj van, ... alszik a fiú
S tán ott aludt el a fáradt legényke,
Annak a lánynak gondozó ölébe,
Kit ő, az apja, hitlen elhagyott.
Ment, ment a néma ház felé, — de topp,
Itt elakad.
A bokrok közt az aljból
Nyakába hullt egy borjúnagy komondor
S megadva módját a bódult örömnek,
Elugrik, — vígan tova törtet,
Majd fölcsahint a ház egy ablakára.
Ott áll a lány a ködlő holdsugárba.
Zsolt föltekint rá, mint megtért hivő.
S hét évet ifjul a szálló idő
Egy szóra itt: „Megjöttem, Márika!"
S most, ami szó, mind bűbáj, mágia.
Egymásba csapnak mint a lángok:
„Mióta vársz?" ... „Hét éve várlak!"

„Hét hosszu évig azt, ki hitlen?“
„Én csalódva is híve-hittem.“
„Mi volt a sorsod?“ „Átok-élet.“
„Az enyim vágy, mindig csak érted:
Reméltem, vártam, nem feledtelek. —
De csitt! — halkabban, alszik a gyerek,
Csitt!... várj meg ott, míg jövök s kinyitom...“

És jött, mint szép gazella, aki titkon
Ott hagyta enyhe fekhelyét s kiérve
Szép karcsu testét megfürészti fénybe,
Alá a lépcsőn, át a friss porondon,
Sugárzik, hogy az árnnyal egybefolyjon
S leérve Zsoltnak nyujtá a kezét.
Most már tilos a hang, a szóbeszéd;
Ujját ajkára tette s vonta, vitte
A lépcsőn föl, a folyosón sietve,
Egy roncséletből befelé az újba,
Míg lábujjhegyen lépve és suhanva
Megállt vele a derengő szobába —
Az éji mécs levet egy rácsos ágyra
S a barna fejre.
Alszik a fiú.
Óh, vérkönnyeket síró honfibú,
Vigasztalódj meg!... Alszik a gyerek,
Kezeügyében kard és fegyverek
S a trikolorral hosszat betakarva,
A zászlónyélt szorítja kicsi marka
S az arca lángol...

„Előre fiam!"
Halk szóval, melynek kínja, búja van,
Biztatja Zsolt a pufók álmodót.
„Ne így mondd — súgja Marika — e szót"
És javít rajta: — „Előre fiúnk!"

*

Magasság!... feléd szárnyalunk,
Hogy fölsegítsük a röptükbe fáradt,
Feléd vergődő dadogó imákat, —
Zúgták a hangok, — majd dörgő futammal,
Misét bevégző búgó áhitattal
Elhallgatott az orgona.

Mint kis folyó ha nagyba torkola,
Ömlött a mise népe szét a téren
S a künn szorultak sűrű tömegében
Szétfolyva, várták szóra a papot.
A templomajtóban, mely tárt, nyitott,
Sugárzón, mint a május tiszta reggel,
Állt Márika, kéz kézben a gyerekkel,
Vigyázva, nehogy kézből kisikolna
Az izgó-mozgó fürge kis gyikocska,
Kit csábitott a messze zöld, a térség. —

Lehajtott fejjel, szaporázva léptét,
Jött kifelé a pap s a napsugárba,
A templom magas lépcsején megállva,
A csontemberke szinte fölmagaslott.

— „Kár", súgta Zsoltnak Tóbiás, „hogy tarlott
S nem szép, figurás ember a papunk." —

A beszéd lassan indult... „Mi Urunk!
Nézd, ránk virradt e szűzi, szép vasárnap,
De szűk nekünk ma a te kis lakásod
S én lelkemen terhével a beszédnek,
Im templomod szent küszöbére lépek,
Hogy szavaim megteljenek igékkel:
A fakadó erdők lehelletével,
Hogy kifakadjak, mint e fák fakadnak
S a gonosznak ne hagyjak diadalmat
Ez általad megszentelt íveken"...

Mint kéveláng lobbant meg hirtelen
A belső tűz a pap aszkéta arcán
S úgy ége rajt, — úgy szikrázott kigyulván,
Mint alkonypír a barna boruban.

„Mert kapuidat döngetik, Uram!
S én kijöttem, hogy megátkozzam őket.
Az Úr kapuit döngetőket;
Hogy botra kapjak, ami sujtson
És átokra, mely sustorogjon
S hogy öntestemmel védjem ezt az ajtót."

— Belül a templomajtón súgva ejt szót
Egy kis Tamáska: „Márika anyám,

Erősebb ez a pap bácsi talán,
Mint Zsolt apám és a nagy Tóbiás? — "

„Tekintsetek szét... Ihol híradás
Az új tavaszról... Nézzétek a fákat,
Rügyet csipkézve bontanak az ágak,
A föld kizöldült s én, a megvigasztalt
Pásztor, terítve láttam már az asztalt,
Melynél, mit gondban rám bizott az Úr,
Vészben leromlott nyájam följavul
S hogy kihajtnék, elvégezém magamba. —
Ekkor egy hang ütött meg,... hallga, hallga!
Kaján, vonító, üszkös hanggomoly;
Megrendült belé ez a szent akol
S én alig állva s messze hallgatózva
Riadtam föl a Mindenüttvalóra:
Uram, mi készül:... újabb vérivás?
Halljátok ezt?... Óh undok vinnyogás!
A világ csecsén lógva s azt kiélve,
Az emberfarkas-kölykök szörnyü éhe
Vonít az égre!...
Hallga... hallga!
Felénk közelg a beste falka
S én felkiáltok: Uram!... égi pásztor!
Kapj botra, mert a javaid javából
Vesz harmadot a kárhozat.
Óh mentsd meg, Uram, a te nyájadat,
Az emberfarkasok véres fogától."

„Anyácskám, — oldjuk el Talpast a láncról."
Pisszent meg Zsoltka remegő ajakkal.
„A Talpas megbír ám a farkasokkal,
Kérdezd csak meg a nevelő urat."

„Halljátok-e! Dübörgnek az utak,
A pokolfattyak lóra kaptak,
Ott egy világot fojtogatnak.
Hát azt kérdezem tőletek,
Én híveim, ti szálfa emberek:
Eltűrjük-é, hogy elszedvén javunkat,
Torkunkba késsel induljunk az útnak
A másvilágra!... Hogy álltok meg ott,
Mint kiebrudalt bárgyú koldusok,
Ti emberszálfák!
S mi lesz én velem,
Ki Uram nyáját vérben terelem,
Mert csúffá tettek itt az átkozottak!
Jaj akkor néktek!... jaj a pásztoroknak!
Jaj a világnak!...
Behunyom szemem,
Villám cikáz át roskadt testemen,
Kővé meredten állok mozdulatlan
S úgy érzem, a föld megmozdul alattam.
Ajkamra véve haragját az Urnak:
El! türelem bűnébe elbutultak!
Mért adtam én a pásztornak botot,
Fogat az ebnek, kuvasznak csahot
És a kosoknak döfni szarvakat!?

Pokolra innen, elvágott nyakak!
Kik kés alá dölétek a gonosznak,
Ti kártevőbbek százszor, mint a rosszak,
Mert elvesztétek báránykáimat...“

Halk zúgást ver a komor áhitat
A rajongástól ízzó levegőben. —
„Pap ez!“ — szól Tóbiás engesztelően, —
Kócot se nyel és mégis lángokat fuj.“

„Nézzetek rám: vergődöm, hangom elful
Nekem, mert durva gyötrődés az élet;
Én nem taposom el a férget,
Én sírva nézem a letört virágot,
A panaszok, az elfojtott sirámok
Beteggé tesznek...

Vézna alkatú
Csontember vagyok, — félénk, halk szavú,
Búban elernyedt és alázatos.
De most a sátán szívemen tapos
S én, mint a féreg, megcsavarodom,
Két kézre fogom a pásztorbotom,
Inam feszül, erőm duzzad, dagad,
Én nem hagyom a nyájamat!
Nem nézem én, ha kezek, lábak,
Nem nézem én, csak ütök, vágok
S hogy embert ölnék, nem rajtam mulik. —
Hát átkozott az, aki megbuvik!
Azt mondom én!... Megátkozott, ki tágít,

Megátkozott, ki latolgat, ki számít
S e szent akoltól félre oldalog. —
Halljátok ezt: — Én a visszhang vagyok,
Az Úr dörgő szavát ismétlem itten:
Azért kos, hogy szarvat feszítsen!
Azért kapott a házőrző fogat,
Hogy szakítson mikor harap.
Elibe hát, hű csahosok!
Hegyibe, feltörő kosok!
Döfjön a szarv, a fog harapjon
S a pásztorbot azért van, hogy lecsapjon
A fejetekre, rőt sátánfiak!...
Ne féltsd, Uram, a báránykáidat,
Megvédjük mi a nyájadat s ha vérem,
Megvédjük mi, az Isten úgy segéljen
A jövő nyáját!"

Elzúgott a szó,
A vizek lelkét felkorbácsoló
S mint Tihanynál ha megzendül a szikla,
Ezernyi lélek riadozza vissza
Az égre dördült esküt: „Úgy segéljen!"
Nagy indulathullám csap át a téren
S tompán morajlik, mint a Balaton. —

Mint ki hajót les, állván szirtfokon,
Nézett a pap a háborgó vizekre.
Majd lassan mozdult — s karját szétfeszitve,
Fejét fölkapta, mint mikor helyérül
A madár fölröppenni készül,

S szólt halkan, diadallal a beszédben:
„Imé Uram, itt állnak harcra készen.
Én elvégeztem, ami rajtam állt;
Legyőztem bennük a halált.
A szívüket én megedzettem,
A lelküket fölfegyvereztem,
Tisztem betöltém, — béke van velem. —
S most, gondviselő örök kegyelem,
Tégy osztályt! — Íme híva-hívlak:
Óh, adj nekik a harcban diadalmat,
És adj nekem mártir-halált!
Kereszted, vérző töviskoronád
Szent glóriája árnyékol be engem;
Itt állok, Uram és feléd esengem,
Óh könnyű nékem ez az áldozat.
Csak védd meg, Uram, az én nyájamat,
Az emberfarkasok véres fogától!... Ámen",
Elhallgatott, szikrázott s állva helyben,
Vakított, mint a tó fénylepte tükre.
Majd leborult a napsütött küszöbre
S halk szóval ezer ajkról vált imát.
Zöld fátyluk felé ingatták a fák
S amíg körül az áhitat fuvalma
Mint erdőzúgás tört a sugarakba,
A pap eltünt a templom belsejébe...

Oszlás... Elől az ifja és a szépe:
Asszonyok, lányok. — Ringó tarka szoknyák
Sietve mérik a nagy utca hosszát,

Mert rájuk vár az ebéd gondja.
Sorokban móddal és sűrűn kopogva
A férfinép húz — ahogy összeszoktak
És helyt csupán a vénségek maradnak,
— Nyomja a kort az események súlya —
Állonganak és fejet összedugva
Ránehezednek, mint a gond, a térre.

Zsoltkán tágult a póráz és kiérve
Vígan csahint föl: „Márika anyám!
A nevelő úr legyorsírta ám
Amit nekünk a pap bácsi mesélt
S ha fölolvasod a farkasmesét,
Én megtanítom Talpast, hogy csaholna."
És most hazáig a lucos fasorba,
Beszámítva a nevelő urat,
Hármasba rótták lassan az utat.
Beszédre alig nyilt az ajkuk
És szerteszéjjel járt a gondolatjuk
Elkalézolva szabadon.
A Zsoltkáé a vitéz Talpason,
A nagy farkasverőn pihent meg;
A Márikáé, mint az égi felleg,
Egy barackvirágos tetőn.
A nevelő úr négy szemmel s merőn
Mélyedt bele egy kusza kéziratba,
Olvasta, nézte, közbe javítgatta,
— Élére állítván a szót —
A sebten leírt prédikációt.

IV. ÉNEK

A szovjetházban elakadt a munka.
S míg künn az éjben gyorsan célba futva
A világeszme rohamkéssel érvel:
Benn, hirtelen jött éles ellenszéllel
Viaskodik a muszka helytartóság.
A kőfaragó vétót vet fel, — óvást
A kés ellen, mely uralomra tör
S az eszmeegységet, mit óvni köll,
Megbontja, — tehát: a kést kell szanálni.
Az ács, a pallér siet konstatálni:
„Elvrombolók a késelők";
A kubikos meg búsan belebőg:
„Túlon rakódtok, az ebadta,
Így bentragadunk az agyagba,
Sok ám a késből, ami sok!"
Körül a keszeg intellektusok
Nevettek...
Miként gyepfüvest a vas,
Úgy fordít alá burzsujt a vasas:
„Éljen, ha tud — de legyen pária!"
És kulminál a kés-vita:
„Döntsük a porba, de ne késsel,
A sárkányvérből sárkány nép kel,
Nem kell rohamkés!"
Szerte a terembe

A kést ellökött munkásemberekre
Sötéten néznek Lenin papjai.
„Kritikus napnak készül a mai",
Szólt helytartója a késes Leninnek,
Míg bagolyfeje Cezarinho' billent.
„E koponyák mind eszmebetegek,
Hát üssük le a beteg fejeket",
Vinnyant bele az asszonyhoz hajolva
A szovjet véres maki-majma
S majd egymást érték a három fejek.
Két torz között a hideg bronzremek
Tagadón ingott: „Korán volna, — várjunk".

„Elvtársak, halljunk szót! — revideáljunk!
Mi hát az elv? ... Hozzunk rendszert a zűrbe" —
Kezdi a szovjet intellektuelje,
Fölpeckelvén orrán a csiptetőt.
A helytartó legyintett: „Lebegők!"
S mint lomb alatt gubbasztó ölyv a fűrjet,
Méri a szemhéj alá bujt tekintet
A szovjetház kövérke pitypalattyát.
„Az elv, az eszmék nem szük spanyolcsizmák,
De szárnyas Merkur-sarui a lábnak.
Elvtársaim, az elvek evolválnak.
S csak addig egyek, ameddig csirák.
De nőnek s mint az infuzoriák,
Szétválnak, — ez a szellemi zigozis
S per usum conjugationis,
Megsokasodván, sokból lesz az egy".

„Ez a boszorkány egyszeregy" —
Morog az ács. „Nem inge!" zúg a pallér.
Egy hang kivág: „Nem szűkül rajt a gallér!"
S a vasas inti: „A késről beszéljen!"
„Arról beszélek!" ... Halljuk! halljuk! éljen!"
„Arról beszél a tiszta értelemnek" —
Gőgösködnek az intellektuelek.
Meglenditvén a köpcös lebegőt
S már fönn szelik a tiszta levegőt
A Merkur-saruk.

Szédítő

Magosba villan meg a csiptető
És bontakozik az elmélet:
„Az eszmék élte merő szerves élet,
Akár mi, — oly élő valók,
Fejlődnek vélünk analóg.
Nővén kitelnek — s mint a hajadon,
Anyányi lesz az eszme egy napon.
Készségessé a mikronuncliusra.
És ekkor jön, (itt hangját fölfokozza)
Mely szüntelen munkál a többön,
A diadalmas életösztön
És ami egy volt, már nem egy;
A miszterium csöndben végbe megy,
Elvtársaim — az eszme kulminál!"

A tétel fényes, a tetszés zihál.
Az intellektus tapsol és megért,
A szónok biztos révbe ért

S a szellem, állott vizeit megúszva,
Világot vet a makronuncliusra.
Majd rendet hoz a zűrbe s összefoglal:
„Nincs eszmeegység, nincs, tisztelt túloldal,
A világfája felszökvén sudárba,
Az eszmeegység evolvált a fába
S most kulminál, mint világszellem egység!"
„Az ám a keserves nehézség,
Meg valamennyi tudós nunclius!"
Dördült belé a kubikus.
„Nem érti ezt, ha épkézláb az ember."
„Cigánykodás ez!... Setteng!... Kertel!"
Vág közbe egy, majd újra más.
„Ki a farbával!"... zúg az ács.
„Ne prelegáljon!... a késről beszéljen!"
„Arról beszél!"... „Arról beszéltem,
Magasról nézve, átvitt értelembe" —
Csattan alá e kérges elemekre
A szorongatott lebegő:
„A dolgok szelleméről s ami fő:
Magos szempontból! — innen nézve szét,
A mód, az eszköz törpe semmiség,
A késre pedig az a válaszom:
Az eszköz lehet rút és alacsony,
De nem fontos ... eszköz csupán a kés".

A helytartó ajkán a megvetés
Gúnyos mosollyá torzul s szájkitátva
Ásít belé a kimerült vitába:

„Kimondatik, a kés nem fontos".
Mély csend. — A hat gyerek, ki kontrabontos,
A mumust sejtve, szépen meglapult.
A szovjetház tüze hamvába fult,
Csak kéménytűz volt.

Jön a napirend.

A helytartó unottan kijelent,
Nyers humora van rekedtes szavának:
„Új antant-globusz, új szükebb határok,
Döglődve bár, de míg benn szusz lakik,
Az éhes disznó makkal álmodik,
Hát hagyjuk éhen álmodozni, — tessék!
A mi demarsunk az a tűzvörösség,
Mely nyugatnak húz — az és semmi más,
Hát vegye tudomásul a tanács,
A külügyekben nincsen esemény.
Punktum". — S a meglobbant vörös remény,
Az egyetlen, amelyben minden egy hisz,
A világégés hite enyhülést visz
A züllők közé.

Mármost a Hadügy:

Ez gyermekjáték, játszi, mint a fütty.
A kis hadmester diadalba fárad,
Hadrendbe állít ólomkatonákat
S ha millió kell, — semmi — ő szedi.
A Pénz papírt kér... Adjuk meg neki!
Helyes — nyomassa! döntse! — öntse!
Hadd fúljanak papírözönbe
A tőkések!...

A Föld termést kinál.
Az Ipar vígan szocializál,
De már a Jólét népi gondozója
A telezsáknak száját szűkre fogja;
Nem telel itt ki más, csak a proli!
S mert akta nincs, sem nyűg, mi formai,
Gyorsan lezajlik minden ügykör.
Pár szó esik a biztató Belügyről
És jön a Kultusz.
Maki közbe élcel:
„Mit szól a vallás?" — Ám ez turpi ésszel
Kálmán királyt idézi röpke viccben,
Ki törvényt tett, hogy arról, ami nincsen,
Ne essék szó — és ezzel lóra kap:
„Elvtársaim, gyors iramba halad
A testi, lelki forradalmosítás.
Szemléltető a lecke, a tanitás,
A gyermekek tanulnak s nemsokára,
Ha álszemérmét test, lélek lerázta,
Drámai lesz az élet anyaga,
Hogy így mondjam — cselekvő".
„Na! na! na!"
Zökken bele a helytartó a szóba,
— E kultuszt nyilván csömörlötte Moszkva.
„Lássuk a drámát, mi van aktuális?"
Ez súlyos szó volt s ilyen a hatás is.
A szín sötétül s mint a borulat,
Úgy nehezül alá a hangulat,
A bohócot a tragikus kitúrta.

A gesztus tág, a szó súlyos, de kurta,
A lég immár a dráma levegője.
A szemek kérdve fordulnak a nőre.
Rebbenve kérdik, mit hoz a ma este?

A Sphinx megszólal: „Vért kiván az eszme!"
És belebúg az éjbe egy nevet.
Meg újra egyet, öt, hatot, hetet,
Tíz-huszat, futva gyorsan, egy iramba,
„Az eszme ellen támadt s ez lebírta,
El véle!" — diktál kés alá az asszony.
A halál monologizál ez ajkon
És nincs ellenzék s nincsen kontrabontos,
A helytartó rábólint: „Ez a fontos:
Az ellenforradalom és a kés!"
S mind tragikaibb az emelkedés,
Az asszony lelkét adja a szerepbe:
„Állandó vészben van az Eszme,
A megváltó Igazság! — Perce sincsen,
Félik, mert jó és igaz Isten,
Gyűlölik mondhatatlanul.
Mert nem urak szolgája és nem úr
S mert mindnyájunké a szerelme,
Mert mindnyájunkat fölemelne,
Elvégezék, hogy leterítik őt.
Ti jószándékú ingatag hivők,
Azt kérdezem, eldobjuk-e a kést?"

Villám hasított a felhőbe rést,

Követte tompán dördülő helyeslés.
Asszonyrajongás: férfiszív megejtés.
A gyilkos eszköz fölmagasztosul.
„Ne higyjetek e fajnak, meglapul,
Mint ugró tigris!... Ez a város a
Hazafiasság moloch városa
S e bálványnak a friss vér oltja szomját.
Vigyázz, tanács, a mi vérünkkel oltják,
Ha eldobod a kést!"
„Nem dobjuk el!"
Riad a fölvert intellektuel:
— A falra festett ellenkés dühít:
„A gyengeség anarkiát szül itt!
Ki kell végezni egyig, még ha túsz is".
Egy hang kivág: „Apával a fiút is!"
S egy nevet dob a zajló forgatagba.
Maki felugrott, dolgát viccre fogta
S mint ismert vérbeli gyors viccelő,
Hanyag gesztussal órát húz elő
És szól: „Elvtársak, ha ez jól mutat,
Ily nevű burzsuj itt már nem mulat,
Párjával usznak le Mohács felé".
Csend... A tanácsot megdidergeté
A maki-vicc és átborzong a bőrén
A félelmetes helytartói fölény,
Mely csendre int: „Nem tartozik ide,
Úszó hulláknak itt nincsen helye,
Se vízióknak. Térjünk át a tárgyra!"

Ki eddig ült, most Cezarin felálla,
Talán, hogy azt, mi innen fut ki,
Meglássa a kést célba futni.
S fölmagasodva, újból szóba kezd:
„Amíg a rémület sarkunkba lesz,
Mienk a város. — Nyakán a hurok
S a magyar, mint a ledobbant tulok,
Nem döf, nem öklel, amíg fojt a féke
S a másik nép, az aranyborju népe",
Itt rálegyintett: „attól nincs mit félni".
Ez úgy hangzik, hogy könnyü jóra vélni,
De mást beszél a tűzfény szemben, arcon,
És furcsán sző ez aranypók, az asszony,
Míg egyik szava szálalja, ereszti,
Sietve jön a másik s ketté metszi
A bizakodás aranyfonalát:
„Elvtársak! ügyünk rosszba fordul át,
Halálos rajtunk a veszedelem!"

Huszonnégy főt számlál a nagyterem,
Megannyi arcra vet pazar világot,
Zárt ablak, ajtó, elállt a kijárat,
Nem érti hát, mit félik itt a harcot?
Mért válnak egyre dúltabbá az arcok,
Ez asszonyember riadó szavára?
„Elvtársaim!" — szól — teljes lázadásba
A Tiszabogja!"
Csend... Miféle név ez?
Úgy rémlik, a terem visszhangja kérdez,

De hajt az asszony... „Mint vackor a fának,
Átkos gyümölcse ez a gyávaságnak,
Melyben, kimondom, vétkes a tanács:
Paraszt — becézés, hit — elalkuvás,
Ím, itt a béred!

Ardótól Vidig
Tornyok, tetők, lázongva lengetik
A trikolort. — Tíz falu esküdött föl.
Vigyázz, tanács! holnapra kelve ebből
Száz és ezer lesz s árja elsöpör."
Mintha egy kérges, nagy parasztököl
— A talpra szökött falu súlyos érve —
Csapott volna az asztal közepére
S egy szó követné: itt vagyok!
Ki itt az úr? — kérdi a vasmarok
S az elhült tanács dehogy replikázik,
Most már a helytartó sem ásit,
Maki se viccel...

Elröppent a kés,
Az asszony lobbanva utána néz,
Majd kérdést vet föl: „Mi hát a paraszt?"
És megfelel rá: „Hogy tudnátok azt
Ti városiak, kik a föld fiának
Napsütte képét a romantikának
Tükrébe nézve, tetszősnek itélték.
A paraszt: ember, de nem emberérték.
Elnagyolt torzó, egyetlen darabból,
Mely él, de sosem lép ki az anyagból
És lelkében, e fénytelen oduban,

Egyetlen ébren virrasztó tudat van,
Hogy gyűlöl mindent, ami nem paraszt.
Rögember, önző, konok és ravasz.
Minden gonosznak cinkosa,
Minden eszmének gyilkosa,
Vigyázz, tanács, ne ülj fel a parasztnak!"

Ez kitérés volt. — Nincsen olyan asztag,
Amelyre még egy kéve rá ne férne
S hogy Cezarin a vádak tetejébe
Így felvillázta a paraszt-pszichét,
Rendjében tudva elvi tételét,
A per-eldöntő konkrétumra tér.
A Tiszabogja nyílik, mint tenyér:
Vadvizes, szittyás zug, így fest a kép,
Zsombékos lelkű, lázongó a nép,
Mely az ivókban gyúlva lobbra,
Felesküdvén a templomokba,
Az úr vezérért ölni, halni kész.
„Lezúgni rá, lecsapni, mint a vész,
A szót torokba fojtani,
A tüzet vérrel oltani,
Ez a teendő — aztán nincs tovább.
Vigyázz, tanács! a sorsod fonalát
E pillanatban még kezembe tartom".
S kinyujtja szép fehér karját az asszony,
Ökölbe szorult a kicsi marok.

Budának, Pestnek mindez nagy dolog,

De Moszkvának nem. Maki hetyke, vásott,
Az ülgumóján nyilván átparázslott
A hősiség. — A helytartó komoly
És úgy rémlett, míg halkan oda szól:
„Értünk mi ennél cifrább forradalmat!"
Vérszennyes muzsik-árnyak lopakodtak
A termen át, mint bús macbethi rémek.
De efélét a két szovjeti lélek
Kutyába sem vesz.

Cezarin beszél

S a Tiszabogját körülfolyja vér:
Legázolt földek, vérázott utak.
„Az ottan Ardó!" — kézzel rámutat,
„S ez itten Ártánd! — Ez a kettő
A föld színéről eltörlendő.
S amíg átszáguld rajtuk egy iramba,
Ártándy Zsoltnak végzetét megirva,
Tíz falut diktál kés alá az asszony.
Bosszú, rajongás gyujt így szemben, arcon,
Mely igazában átalkodva hisz.
„Vigyázz, tanács! a paraszt jégre visz,
Elfordult tőled gonosz Janusz arca
S az úrvezértől felkontatva harcra,
Halálos rajtad a veszedelem.
Ne várd meg bambán, bűnös vesztegen,
Míg torkon ragadt, kést ütött beléd.
Vészben az eszme, kérdésben a lét,
A tanács mondja ki a harcot!

„Tiltakozom!... ne bántsuk a parasztot!"
Mint vészkiáltás, el-elfúlva, törve,
Mintha beszáradt kútfenékről jönne,
Zúdult egy hang az asszony végszavába.
Halotti csend lett.
Körül a tanácsba
A nem várt vétót döbbenés kisérte.
Valaki önként fut belé a késbe.
Egy ember az, ki itten idegen.
Más alkat, más az arc, a szín, a szem
S a szó zenéje.
Hangja bár leajzott,
Láz kapja el, míg védi a parasztot,
Kísérik: dér, fagy, kaján idegenség.
Beszél... Fagyaszt az asszonyi hidegség,
A férfi dacban, lázban reszketett.
„Itt fölverik az alvó szeleket!"
Kiált oda az asszonyon riadva,
„Ti játszotok a tűzzel a viharba,
Ti fújjátok a hamvadó parázst,
Ti szitjátok a parasztlázadást,
Nem Ártándy Zsolt".
Itt elfúlt a hangja.
A tanács zúg s a helytartói ajkra
Torz mosoly lebben, mikor konstatálja:
„Mióta golyót lött belé a bátyja,
Ártándy elvtársban fölélt az úr!"
Az asszony ott ül némán, szótlanul,
Szemhéja tágul...

Fuss, szegény botor!
Gyúlékony semmi, hűlő meteor —
Villan a csillagszem Ártándy Pálra.
Ez riadoz ... beszél, didergve lázba,
Keserves daccal.
Véres viziók
Terhétől ingva támolygók a szók,
De szárnyra kapnak a kicsattanásba:
„Ez öngyilkosság!" riad a tanácsra,
„A Tiszaboggal egy ország parasztja
Irtó dühét hivod te szörnyü harcra.
Mért késre menni e gonosz sietség?"
Beszél ... fagyaszt az asszonyi hidegség,
A szó kihágy, az értelem zilált,
De fölcsap, mikor vészt kiált:
„Kimondom: abban, ami itt folyik,
Az asszony-bosszu dolgozik,
Vigyázz, tanács! ne fuss bele a késbe!"
... Aztán hanyatlott, leroskadt helyére,
Lankadt letörten, ereje fogyottan.

Az aranykontyu nézi, meg se moccan,
Egy éleményt lát tűnni s megdiderge;
Ijedt tumultus hánytorg a terembe;
Nagy követ dobott kútba a beszéd,
A tanács ingott.
Mint a kis halak
Ha szél borzong át a vízszint alatt,
Vetődtek fel a kusza vélemények:

Rútan riadtak, csapzottak, sekélyek,
Torzan ijedtek, jobb és balfelől.
Nem tréfadolog a parasztököl
S nincs ellenzéke, mikor torka tátva
A nekibúsult kubikos kivágja:
„Tiltakozom! ne bántsuk a parasztot!"
S most lábat vet, kit elébb megriasztott
A muszka kény s a vészes hiradás
És mint egy ember, zúdul a tanács,
Hogy nem vesz erőt a bogi paraszton.
Döbbenve ébred rá amott az asszony,
Hogy elakasztják futtában a kést.
Makit dühíti ez a vakmerés
S kínjába vinnyog.

Rengnek a vizek,
Zizzenő nád az asszonyi ideg,
A helytartóé vasdrót, meg se rezzen.
Enyelgő, torz és hősi ő e percben,
Amint nyugalmas erejét mutatja.
A bronzfej hajlik, lassan lekonyulva
És összesúgnak.

Túl az asztalvégen
Ártándy elvtárs ernyedten, sötéten
Nézi az asszonyt.

Pillanatnyi csend,
Mely vihart, végső rohamot jelent
Moszkvának véres indítványa ellen
S egy elszánt vétó dördül át a termen:
„Cezarin elvtárs vonja vissza!"

Rá temetői csend.

Így rajt riasztva
A helytartó elúnta ezt a tornát,
Kitátja rémes helytartói torkát
S hogy szóba kezd a lomha alligátor,
Egy pillantásban végez a vitával
S ajkán szidalmas, nem vitás a szó:
„Ihol egy kegyes prédikáció!"
Olvasd tanács s ha még ezt is kiállod,
Keresd a fűzfát, útszéli akácot,
Amelyen lógva, földtől egy araszt,
Képedbe köphet a bogi paraszt.
Itt az irás, — a Bog üzen tenéked!"

Mint rekkenőben jégvihart megérzett
Szédült bogárraj, zsongott a tanács.
Forgóba kapta: zápor, szélcsapás,
Két kés közé szorulva ing a rosszban.
Új rosszat sejt a prédikációban,
Mely Cezarin kezére száll e percbe.
Az asszony szemmel Ártándyt kereste
S mint készülődő nyárvihar a zengést,
Előbocsátja: bizalmas jelentés.
„A felső Tiszán támad a paraszt!"

Csönd van... Dehogy van!
Zörög a haraszt:
Bujdossa a nádat tiszta hűs szellő,
Csipkézi zöld fátylát az ardói erdő,

Ingatja a felszél a fakadó fákat,
Messze fönt, Ardóban szelet prédikálnak,
Templomjáró népnek
Vészterhes igéket,
— Olvassa az asszony.

Haragos igéknek förgetegje rázza,
Rajongó gyerekpap csodát tesz a nyájba:
Nyájőrző szelindek megnő oroszlánná,
Nekibúsult vén kos haragos bikává,
Megvetik a lábuk, állnak csatasorban,
Szarvuk hegye szikráz, szemük lángja lobban,
— Olvassa az asszony.

Megvédi az aklát nyájak ura orvtul!
Rajongó gyerekpap óriássá zordul,
Dagadozik, miként szélben a vitorla,
Készül a sátánnal iszonyú birokra,
Gyerekpap szemében Szentgyörgy tüze gyullad:
Gyehenna kölykei pásztorbotba futnak!
— Olvassa az asszony.

Ne féltsd te a nyájad, nyájak Ura, kártól,
Angyaljáró csöndben esküszik a pásztor:
Ahogy mi megvédjük zsenge báránykáid,
Gyehenna kölykeit kiirtjuk egy szálig,
Úgy legyen minékünk kegyelem az égben!"
Eldördül az eskü: „Minket úgy segéljen!"
— Olvassa az asszony.

Szárnyal a könyörgés: „Szent fia az Úrnak,
Nyujtsd le nékem vérző töviskoszorúdat!
Engedj kínhalál közt elepedve halnom,
Adjál diadalmat énnékem a poklon,
Végy magadhoz engem, kit az Úr hívott el,
Belzebúb kölykeit taposd el! tipord el!
Mindörökké ámen!"

Vége. Cezarin fölnéz . . . Húsz torok
S húsz gégén szorít a pásztormarok
S az első hang, mely hördülve szakad ki,
Nyers, mint a rög és kubikos paraszti:
„Csuhaj, a rossz pap szákramentumát!"
És most akár kanócot vagy gyufát
Dobott vón be egy puskapor halomban:
A dühig szitott félelem kirobban
Nagy dördüléssel: „Vesszen a paraszt!"
És ami szó, mind öl, gyilkol, akaszt
S egy röffenéssel a magosba törve,
Értetlen dühben kavarodva össze,
Vad hangzavarban egymáson tapod:
„Húzzátok fára a papot!
Egy-egy parasztot minden ágra!
Ártándy Zsoltot a legsudarába
És melléje a kedvesét!"
S úgy köpdösi a vérszennyes epét
A néptanács, akár a sárgaságos
S kimondatik a szó, véres, halálos:
„Pacifikálni fogjuk a Bogot!"

A helytartó gonoszul passogott
S míg Maki fázos ebdühébe nőtt,
Mint patkányfogó ürgelyuk előtt
S körül tombolt az észveszett harag:
Az asszony ott ül, elnéz hallgatag
Be a pusztába s túl rajt a Tiszáig,
A Sphinx-szem kékes szikrát szórni látszik,
Mert célba futva becsapott a kés...

Lelki csömör és testi szenvedés
Úgy ülnek Pálon, mint két vad madár
Egy elesetten. — De alélva bár,
Mind hallja azt, mi körül végbemegy.
Elült rohamzaj...vitás hangelegy...
Az eszköz az, mi szóba forg ott.
Egy kérdést hall, mi tompa, fojtott,
A néptanács az eszközben határoz...
Nyúlfarknyi csönd... rá dörgő kurta válasz,
Mely elintézi a parasztokat.
A rohamkés!... és a halálvonat!

Bő úri módban eltunyult apák
Kiélt törzséből mint kis sarjuág
Hajtott ki Pál a szenci kúriába,
Megkésve jött és bajjal a világra,
Mint egyetlen s már nem remélt ajándék.
Az anyja egy bús, ingó árnyék,
Hamar leszállt a feledésbe, éjbe,

De néki följárt s Palkó látni vélte
Ahogy didergve jön, megy künn s a házba,
Fehéren, mint egy alabástrom váza.
Nézése tág, a szavai riadtak,
Mint olyankor, ha durván rárivalltak
A bosszús férfiak: „Katholika!"
Mert amióta áll a hitvita
S az Ártándyak két ágba szakadtak,
Szenc fészke minden Ártándy nyakasnak,
Hol még e század elején is áldott
Hármasban éltek az alábbi Pálok:
A nagyapó, a tivornyás, szilaj,
Pál úr, a vérben örök fiatal
Futó bolondja a fehér cselédnek
S ki akkor már betölte vagy tíz évet:
A Palika.

Az első képzetek,
Mit gyermekbe a világkép vetett,
E karcszerű sok csoda ákom-bákom,
Képek sora, miket csak a halálban
Töröl ki onnan az álom szele,
E környezetben vésődtek bele,
Mint lágy viaszba.

Nagyon sok fura
Torzképpel szolgált a galéria,
De kettején ott sötétlett a végzet
És mindakettő egységes, bevégzett,
Rajt tragikusan zord a hangulat.
Az — egyiken a nagyapó mulat,

Vagy mulatott. — A gyertyák hamvig égtek,
Körül bezúzott tükrök, törmelékek,
S a padlón hosszat fekve egy halott,
Ki bevégzé a hármas Pál-napot.
A „kaszás" vendég látatlan osont ki,
Ma könnyü volt az öregen kifogni,
Kit a tivornya három napja nyűtt.
A cigány dugdos flótát, hegedűt,
Didergve iszkel kifelé a bajjal,
Tárt ablakon át betekint a hajnal
A vén duhajra...

Még zordabb a másik:

Egy télnapon, mikor a hó világit
S egész közel jött Ártánd karcsu tornya
S a pipázó négy ablakán lefolyva
Haragos pirral lobogott az est:
A francia, a borzas balkezes,
A kamasz gyerekkel incselkedett,
Palkó meglobbant, színre színt vetett,
Szikrázott, mint a hó az esti pírba
S már-már elért a fáig, ami tiltva,
Mikor egy jajtól, mely lélekfagyasztó,
Széjjelcsapódik a nagy szárnyas ajtó
S helyén zökkenve lerögzött a kép:
Rajt Pál úr... hozzák... mögötte a nép
Szorong az ajtón, jön az úr nyomába,
Ki felkapott a szent Mihály lovára
És megállott a küszöbön.
Az odafagyott aludt vérözön

A lovas arcát lárvaként takarja,
Szétvert fején beállt a vér patakja,
A képen tél van, húszfokos hideg.

És Szenc e naptól elhagyott, rideg.
A fiu gondját Ártánd vette át
S az utolsó kép, amely Palikát
Tova kisérte, többé el se hagyta,
A vadőrpajtást ábrázolta vasba,
Ki tetten érve apját, leütötte.

Fiatal élet tüze, lángja, füstje
Az új tűzhelyen sziporkázva égvén,
Jó vezetőd volt az Ártándy-kémény,
Fallal körülzárt, légbe oszlatott.
A fiu nyuladt, fejlett, változott,
Sudár legény lett mélázó kamaszból
S mert itt az élet derüsebben rajzol,
Mind kevesebbet kisérte a mult.
A szenci képtár halványult, fakult,
Ártánd nem ismert párt- és hitvitákat,
Kártyát, cigányt, sem borzas franciákat,
Nem verte fel tivornyák zaja
S ha Zsolt nyaranta nem jött vón haza,
Pál sose vágyott volna vissza Szencre,
De bátyját, Zsoltot, sehogysem szerette.
Miért? maga sem tudta tán,
Talán mert más volt?...

A ház udvarán

Egy barna tölgy beárnyékolta társát,
Pál ebben bút, sérelmes elnyomást lát,
A rezgő nyárfa sorsa tűrhetetlen.
Zsolt más volt: szilárd gondolatban, tettben,
Szerinte: önhitt, zsarnok és kemény
S a tizennyolcéves gyereklegény
Majd sírva fakad keserű dühében,
Ha Zsolt — nehogy a szó mérföldet érjen,
Gúnnyal fogott ki Szenc szóbő fián:
„Elönt a szóár, bennfúlsz, Palikám!"
Vérébe dúlt e kicsinylő fölény.

Pál képzetében Zsolt a zsarnok önkény,
Ki ellen váltig védekezni kell.
S mert jelenléte nyomta, mint teher,
Örült, ha ment és nem volt közelébe.

Aztán eljött a kivirágzás éve,
Pali jogász lett . . .
Aki pedzve gondot,
Mi volt nagyapja, apja, arra gondolt,
Csodálkozott s nem ismert benne Szencre,
Pej'g Szenci ez! . . . ilyennek jellemezte
Az ősz Ártándy. Szenci ízig-vérig,
De fölhigították a vérit
És dominálnak benn az asszonyok,
Pedig ezek között, tudott dolog,
Sok volt a szép, de kiszámíthatatlan.

Mint kaleidoszkóp, tetszős zűrzavarban,
Forgatva más-más képet tár eléd,
Úgy Pál is, amíg Budapesten élt,
Ábrát cserélve, mindig mást mutat:
Korhelyt, ki éj-nap duhajon mulat,
Majd jó fiút, ki bezárkózva könyvmoly,
Aztán piperkőc lép ki a gomolyból,
Kinek az élet pillangó-kaland.
Rá egy sörényes, bús, bajusztalan
Költőre vall az ábra, kézbe lanttal,
Ki az új eszmék hullámhátán nyargal
Keletről napnyugat felé.
És legvégül vezeklő áll elé,
Kit megrontott a dunamenti Bábel,
— A háttér itt egy kegyesrendi páter —
És Szenc fia katolizált,
Klastromba vágyott, oda vett irányt,
Majd egyet fordult s beült Szencre úrnak.

Új hangulatok jöttek, új sugalmak
S felbuzdulván az alkotásra, tettre,
Pál azon volt, hogy földről fölemelje
A parasztot, a föld tiprott fiát.
És nem hiába agitált.
Mely peng, a szép szót a paraszt megérti,
A nép barátja lett a neve néki
S nyílegyenest a mandátumnak esve,
Már-már úgy állt, hogy Zsolt kibukna, esne,
Mikor a nagyság útján mint hegyomlás

Zuhant le rá egy szerelmi csalódás
S Pál megrogyott...
Az egyetlent, a fényt,
A csudalányt, a csudalényt,
Kit asszonyává emelt titkos álma,
Egy este térden Zsolt előtt találta
S a nép barátja ezt nem állta ki.
Vele zuhantak terve, álmai
S tört szívvel, hittel menekült be Pestre...

Itt újra élt, — fölélt, de más szerepbe:
Mentora lett az új irodalomnak.
A Betlehem fölött feltünt a csillag,
De haj' az üdvözítő kisded
A szűkös ólban jászlón sínylett
S Pál gondba vette a kis Istenadtát. —
Megszervezte a tömjént, mirhát,
Nagy gondja volt a dalos pásztorokra,
A Betlehemkét óvta, tatarozta;
És addig-addig, míg régebbi terhét
Megtetézvén az irodalmi zsengék,
A roskadozó Szenc kinyögte: tönk!
És ekkor Ártánd segítségre jött:
Megmentett Pálnak némi törmeléket.
Utána pár év, csiga-biga élet,
Aztán kitört a háború.

„Talpra magyar!... Pál harsonába fú,
Egy új világkép!" ... epopea! — hősi!

A hímsejt, az a csökevényes, ősi,
Megmozdult benne, — harctérre siet.
Pár ütközet és hősi hírnevet
Szerez meg néki neszes vakmerése,
Majd könnyü sebbel megjön — s ezzel vége,
A csökevénytől több már nem telett. —
És itt a pajzson megtért hős felett
Fölfehérlik, hogy álmain virrasszon,
A csodalény, a csoda asszony,
Az elsikkasztott éden: — Cezarin!
S azóta ennek óvó karjain
Vitetve, vonva, körülzárva,
Pál eljutott a szovjetházba,
Hol ép e percben oszlik a tanács . . .

*

Mint tépett eb, mely csupa harapás,
Kullogott Pál a fal mellé huzódva
Egy emelettel feljebb s hazajutva,
Megkönnyebbülve, tompán felnyögött.
A testi, lelki kíntól megtörött
Szemek világán biztatás derengett,
Mert balzsamot zár ott a fali rejtek
S mikor tűheggyel nedvét megmerítve
A Lethe csöppjét bőr alá bevitte,
Nyirkos hűvösség legyintette meg. —
Ott ül, körülnéz, bágyadt élveteg.
Ezüstlő köd szitált le a szobára,

A tiszabogi falvak képe, árnya
Himbált a ködben idébb, majd odább. —
... Vonat dübörgött rajta át...
... Nagy fákat látott, friss tavaszi zölddel,
Tele aggatva emberekkel,
Kik mind himbáltak.
A kép összefoly...
Sárkánnyal terhes ízzó ködgomoly
Ereszkedik le, vemhét megszülemlő...
Ott, ott repül az aranyszárnyú hüllő...
Ott, ott!... az asszony!...
Tűzeső szitál...
A rejtek ajtót betaszítja Pál
És bambán szétnéz... Elszállt... elrepült...
Aztán székébe rogyva visszadült
Enyhülten, — lustán, — alva, — alig élve...
Elég egy ilyen harmatcsepp a vérbe,
Lohasztani a pokol tüzeket,
Sziget a kínok tengerén — szünet,
Pál fölsóhajtott ... nem fájt neki semmi...

V. ÉNEK

„Behajtom őket egyig a Tiszába,
Nem lesz itt harc, csak bürge-usztatás",
Köpte a markát a nagy Tóbiás,
Ki hadvezéri hevületben égett.
De úgy esett, hogy most kudarcra ébredt,
Mert Zsolt leinti a nagy vizrehajtót:
„Te itt maradsz s négyszázzal őrzöd Ardót
És Zákány védi ki a támadást." —
A görnyedt férfi, ki e megbizást
Aligha várta, — szótlan fölmeredt
S mint záporban a felduzzadt erek,
Hajtott a vére. — Sötét félszemének
Gödrében lobbal villant meg az élet
S ez élő roncs kész embert mutatott.
Vonásait, mit kés dult, szaggatott,
A fölvert indulat rőt pírba vonta
S míg Zsolt előtt a fegyvert vállra dobva
Fejét felütve tiszteleg,
Úgy állt ott, mint egy szétdult műremek,
Az elcsúfított ifjuság — rutan.
„Értem!" — felelte — „százados uram."
Megfordult — s ment a húnyó nap iránt. —
Mintha egy hideg árnyék huzna át
A borúban szendergő esti tájon.
Sietve megy, fagyot visz szándokában,

Tünődött Zsolt — s még egyre látni vélte,
Holott már régen eldöngött a lépte
S a sötét puskát elnyelé az erdő.

„Ez hát kudarc és nem az első",
Töpreng a kókler. — Ő maradt alul,
De Isten neki! — mért venné balul?
A világ: cirkusz, — ez a kókler elve,
A bírkozásnak ez a sorja, rendje,
De itt a dolog nem oly egyszerű.
Hát megszólal. „Nem nő ki ott a fű,
Hol ez letoppant... Éktelen gyönyör
E madárijesztőnek, hogyha öl,
Ennek vörös az ég is, — pej'g biz Isten
Sok van odaát, ki inkább lenne itten,
Ha ugy fordulna, — százados uram."

Zsolt fölfigyelt. —
Sűrűdő boruban,
Mely bújával az erdőn nehezedve
Siralmát langyos cseppben kezdegette,
Nézte a tájat. — Úgy jött a beszédje,
Mint hosszu gondolatsor kurta vége
És terhes volt a szóknak hangsúlya:
„Ártánd amott a Bognak kapuja,
Nyilt kapu, amely mindmáig pörös,
Hát elverem alóla a vöröst,
De nem támadok. — Te pedig szemed
— Fűzte tovább — a túlra szegezed

S ha, mit nem hinnék, mozdul az oláh,
Vidtól Ardóig a Bogon alá
Verettesd félre a harangokat."

„Nem támadok", — e két szó ott akadt
A sebten távozó kókler fülébe. —
„Miért nem támad?" — hánytorgatta kérdve;
De mire lent az első házig ért,
Már le volt gyűrve a súlyos „miért",
Felül került rugalmas gondolatja: —
„Mi gondom rá, — eh, ez a Zsolt úr gondja".
Vállat vont — s lassan mérte a falut.

Ez készen várta a nehéz borut
S ház házat érve, ahogy sorban áll itt,
Maga fölé feszíti mint paraplít,
Nagy lombernyőit az ardói fáknak.
Nem vakkan az eb, — csend, a kapuk zártak,
De itt-amott fölvillan már az ablak
S valamit mond a tovaballagónak
Az üvegen át kékes mécsvilág.
A füst szagát, a hársak illatát
A rekkenő nem engedi szabadra,
Fojtott a lég, nincs élet a falakba,
De udvar-, szérűn, mint kis suta árnyak.
Szekérhő kötve halk ritmusra rágnak
A felszerszámozott apró lovak.
Lélekbe hat a viharforgatag
Idegfeszitő közelsége, csendje

Tóbiás lépte messze döng az estbe,
„Készek — dörmögte — ember s rekvizi-
[tum."

Zsolt várta, hogy az est tüze kihunyjon.
Rőt üszkös lángjait borongva nézi.
„Kialszol, láng és el fog benned égni
Egy nap nyomora, bűne, vétke, átka,
De benne égnek az izzó zsarátba
Sokan, kik jószándékuak. —
Nem támadok! — Elállom az utat,
Melyet magam mutattam meg a népnek." —
Tünődött: „Talán odafönn megértnek,
Az esküszegést nem vetik szememre.
Megértik: késő jobb szándék vezette,
Emelkedése döntötte bukásba." —
Fölnéz, — az est kiégett s elmulása
Sietteti a megkésett vezért,
Akit nyomán e súlyos gond kisért,
Mikor befordult a plébániára.
Itt tíz fegyveres komor férfi várta,
Tiszai szittyák. — Ahogy talpraálltak,
Térben szorongnak az arasznyi vállak
És megkezdődik a tanácskozás.
A pap lefesti — csupa nagy vonás —
A helyzet képét... Rábólintanak —
Majd hírre hírt ád, nagyrészt rosszakat,
Kifejti, mi a szovjet szörnyü terve;
De sem a Bog, sem Ártánd veszedelme

E földtúrókat nem ijeszti meg.
Rögön edződik a paraszt ideg. —
„Majd teszünk róla!“ — szól a pap —
[... helyeslés ...
„Beérkezett közel félszáz jelentés:
Le Szolnokig a part végig fehér“ ...
Mozgás ... a váll rándulva vállat ér,
Kérdések esnek, hűsek, halkak,
De villan a szem, a mellek dagadnak,
Mikor a pap beszámol s zárja többel:
„Ötvenezer ki fölesküdt, ki fölkel,
Ha megindul a támadás.“ —
Ez már beszéd! — ez gyújt — de a hatás
— Tíz falu népe van itt képviselve —
A messzenéző nyilt paraszt szemekbe
Csak átcikáz, mint villámlás az éjben
És nyugalmasan csüngve a vezéren,
Azt tudakolják: — mi az akaratja? —
„Nem támadunk!“ ... Halk zúgás kél az aljba,
Aféle, mint ha szálerdőn a szél
Végig suhan. — Zsolt röviden beszél,
Parancsol, intéz, szava módja kurta:
„A fődolog most a mezei munka,
Hát ember, asszony a helyén legyen.“

És ezzel vége. — Mely a fegyveren
Pihent, a kéz a puskát vállra lökte
S halk dobogás közt a vezért köszöntve
Húzódnak el a tiszamenti szittyák.

S ha künn kerülve sűrűn invitálják
A zivataros szenteket,
Ha zúgnak is a végezés felett,
Nem billent fel a lelkek egyensúlya:
„A mi dolgunk a kasza, kapa, puska,
A többit jobban tudja a vezér." —

De bent, hol hirtelen megnőtt a tér
S a tárt ablakon sűrűn benyilalván
Kék lánggal lobogott a villám,
Egy ízzó lélek riadt rémületbe
A szót keresi, mellyel visszaverje
A gonosznak tévesztő szándokát.
Zsolt kifelé a nyilt ablakban állt
S mely pillanatnyi szédületben késett,
Itt éri a gonoszra ébredésnek
Szavakba tört, megdöbbentő hatalma.
Egy sikoly volt: „Az Úr kezedbe adta
S te eldobod az Úrnak fegyverét!"
Halotti csend — villám villámot ért
És Zsolt a papnak szemtől szembe fordult.
Egy sűlyedő, egy rémületbe torzult
Fuldokló néz rá segítséget esdve
És Zsolt nem mozdul meg, hogy partra vesse.
Megérzi, — alig egy lépést magától
Oly mérhetetlen köztük ez a távol,
Melyen keresztül nem lehet megértés.
Ez ember igazsága az az érzés,
Mely villámot szül, mint az ég haragja,

Az enyim, mint az égi ború gondja,
Áldásra gondol, mikor háborog. —
Aztán röviden szólt: „Nem támadok!
S ha mindjárt a szovjet husomba marna,
Én nem viszek rá magyart a magyarra,
Míg ellenség tapodja ezt a földet. —
Cseh, rác, oláh, magyart temetni jöttek
S én nem állok a sírások közé."

Kimondta. — Kívül tegzét zörgeté
Az ég nyilasa... Mint ki sujt, ki áld,
Fölemelt karral a pap veszteg állt
S a belövellő villámok tüzébe,
Útját elállva, felmutat az égre.
„Megcsaltad őt!"... — rikoltja fuldokolva,
„Vissza!... utad a kárhozatnak útja,
Vagy megátkozlak!"... S fölmeredt a kéz,
Az átok-villám lezudulni kész,
Alá cikázva egy karmozdulással.
De Zsolt elkapja a kart s egy fogással
A térdeplőre készti a papot.
„Hallod-e pap!"... itt hangja felkapott,
„Itt van helyed!... Imádkozz, esdve térden,
Hogy oda érj, ahová én elértem,
Kínok között az egy, az igaz utra.
Hallod-e pap! — imádkozz, bízz az Urba,
Mert ő az út s jaj néked, ha elállod!
S ha átkozódsz, azokra szórd az átkot,
Kik Szolnokig elállják túl a partot." —

Kifordult... De a rémült gyermekarc ott,
A csontemberke legörnyesztve térdre
Utána állt — és rávillant az éjbe,
Szeme egy könny volt, — a könnycseppje vér...;
Nyargalva hajtott a könnyű szekér;
Vak versenyben a szörnyű vihederrel,
Súlyos vitában a vérző szemekkel.
Zsolt pontban tízkor ért Ártánd alá.

Az égi ormokat elfoglalá
S az éj leplében leszállván — közelről
Lövi a földet száz nehéz ütegből
A nyár viharja.
Lobban, — rávilágit,
A táj kivillan barnán, — látni fáit
S a két Tiszát, mely testén átcikáz. —
Sortűz!... az ég villáma nem hibáz, —
Fákat teper le, ingat tornyot
S szitává lőve fenn a fellegboltot
Szilaj keservvel zúg alá a zápor. —

És ott fent tudják, mit az éj palástol:
Zord, ellenséges idelent a szándék,
Nagy eseménnyel viselős a tájék
És jönnek vizen, földeken, a sásból,
Fölvillannak a vak homályon átal
A rög fiai mind egy pontra húzva,
Csővel alá hónuk alatt a puska,
Lehajtott fejük verdesi a zápor. —

Kivillan Ártánd ... túl rajt messze távol,
Pár vörös ágyú lő az éjbe rést
És jelzi egy-egy tompa böffenés,
Hogy megindult a támadás. —

*

Elég a vízből!... — suttogott a sás,
Vagy az, ki benne megbujt — s mint az égés,
Úgy harapódzik el a zsörtölődés
A nádon, melyben Zákány népe lappang.
Süpped a dágvány, húzza le a talpat,
Szakad az eső, körül vak setét, —
Száz nádi farkast rejt a süppedék,
Bősz, elbusult nép ez a Zákány népe,
Üzöttek, testben kínzottak s felébe
Dúlt lelkek, kiket egy-egy rém kisért,
Kik szülét, rokont, gyereket, fivért
Láttak a fákon lógva ingani.
Az akasztottak ivadékai:
Mondják a Bogban.
Megtermett kaszások,
Kik részért vágnak rendet a halálnak,
A jelszavuk: szemet szemért.
Zákányba fogtak maguknak vezért
S most Ártánd alatt bújják itt a nádat.

Egy szó rezzen a lucskon át: „Megálltak!"
S tova kígyóz a nádon sebtivel.

A Zákány népe horkant, felfigyel.
„Ártánd alatt megállt a támadás."
Fegyverdörej, géppuska-pattogás
Mintha a fültől egyre távolodna.
„A vörösség nem fut belé a botba." —
Zsörtölve berzeng, — hullámzik a sás. —

„Kútba esett a rácsapás.
Hallod-e testvér?!" ... A szó tapogatva
Botorkált be, alátompítva halkra,
A szomszéd fülbe. — „Hallom" — jött a válasz,
Hasonlatos szelindek vakkanáshoz.
„Nem fog a csapda" — s megtoldja a másik:
„A vörös eb nem kullog el idáig."
Így váltnak szót a Zákány-hadnagyok. —

Közben a zuhogó alább hagyott
És fordit a beszéden ez a három.
Nevek röpködnek a lucskos tanyában,
Hirhedt nevek, sorján a halk beszédnek,
Ki merre harcolt, mely táján az égnek:
Gorlice, Lublin, — Asiago, Grappa,
De hűsen ejtik, láng nem perzsel abba,
Kiégett ... Hol van a tavalyi hó!?
De tapogatva ismerkedni jó:
Egy új ember van a három között. —
Utána kurta csend következett,
Majd újabb kérdés, mely rövidre szabva,
Tompán dübörgve rezgést vitt a hangba:

„Hát a vörös sor, testvér?“ ennyi volt.
Szót szóba ölt az új ember: „Mi volt?“
Aztán kivágja: „Kutyasor!“

A sásban

A beszéd alatt tompa hallgatás van,
A tiszai szél hallgat, meg se rezzen. —
„Zákányhoz álltam, — rendőrségbe Pesten
S együtt kerültünk kés alá...

Halódtunk,

Mikor egy éjjel megfordult a sorsunk
S a kés alól a Vica kilopott.
De azt az emberi ábrázatot
Mit Isten ád, — ott hagytuk mind a ketten“
— A panaszos itt megröffent rekedten —
„A kés alatt!... Oszt máig bujdokoltam.“
És végzi tompán odalankadottan:
„Hát így volt, testvér!“...

„Rendes a dolog.“

Helyeselték a Zákány-hadnagyok.
„Sebaj — te sem vagy csúfabb, mint a Zákány,
Pedig az szép volt, — síma mint a márvány“
Lendült meg egyik a vígasztalásnak.
„Mágnás rendőrnek hívták a zsiványok,
Oszt' csúffá tették!“...

Megmozdult a sás,

Végig hullámzik rajt egy mordulás:
„Csúffá vagyunk mi téve mind!“
Hörgött a hang s úgy tört az ajkra, mint
Kés alatt ha vonaglik a test.

„De megfizet még ezért Budapest,
Ne búsulj, testvér!“
De mikor fizet!?
A sás széltében kavarog, zizeg,
Száz elbúsult az, aki benne kérdez.
Az első hadnagy visszaszól a néphez:
„Ha majd a Bogban Zákány lesz vezér!“
Kimondták. — Zúg a nád, fölkelt a szél.
De el nem hallgattatja ezt a hármat;
Asszonyról, öccsről szólt a magyarázat,
Mely ott végződik a határozatban:
„Letesszük! — zúgják — Ártándyn kolonc van!
Nem házőrző kell nékünk, de vezér,
Fog a fogért, — szem a kivert szemért,
Zákány kell, aki Pest ellen vezet!“
A mondat legvége odaveszett.
A víz felől e pillanatban
Lövés dördült el s rá kimondhatatlan
Szitkok pattogtak szerteszét a sásba.
„Ahol van! — lőjj rá!“ — mire egyre-másra
Durran a puska, de vaktába mind.
Aztán egy éles fütty, — csend lesz megint
S megszólal, alig hajitásnyira,
A nádban a bölömbika.
Rá fölfigyelnek mind az emberek.
Hol távolabbról, hol meg közelebb
Búgat, hogy tévedésbe ejtsen,
Most elhallgat és a nádból kisetten
Sötétlő árnyként egy keszeg legény.

„Tyhü, a világát!“ — s a közvélemény
A bölömbikást foghegyére kapja:
Hisz ez a Zákány vak világtalanja!
S borzong a nád a harapós szavaktól.
De Zákány kéme erre rá se bajszol,
Ott feketéllik már, ahol a hármak.
Kinyúlik, képével fordul a nádnak,
És belebúgja: — „Itt a vörös asszony!“ . . .
Eláll a lélegzet s a szó az ajkon,
A nád hullámot ver, — de elhullámlik,
Hitté a hír nem egyhallásra válik,
Hűti az észt a párás szürkület.
De tudja, hogy' élessze a tüzet,
A hiúz szemű vak világtalan:
„Ki mondja azt, hogy nincsen igazam,
Ha Vica mondja . . . Bizony itt van a!
És azt üzeni vélem a Vica:
Éjfélkor indult haddal lopakodva,
A túlparton, hogy ráüssön a Bogra,
Hát alkalmas lesz hurkot vetni néki“.

Zúgott a sás, mint őszi szél ha tépi
S a felujjongó nádi farkasok
Megéljenzik a Zákány-hadnagyot,
Ki tele szájjal belebúg a nádba:
„No emberek — nem kallódtunk hiába,
Mert hogyha mentő kabalája nincsen
És megsegít vele az Isten,
Boszorkányt égetünk ma még a Bogba!“

Általmadás volt, mi itt összeomla.
Leplezve célját ügyes ravaszul,
A vörös tágitott Ártánd alul,
Ámbár szinét sem látta a fehérnek;
Ágyukból lőtte a setétet,
Tempózva hátrált, közbe meg-megállt.

Egy füzes szélén, mely végső határt
Jelölt a messze kitolt védvonalba
S már ág-bogát az éjből bontogatta,
Áll Zsolt s fogadja Zákány jelentését:
„Harc nem volt — erről tett a vak setétség,
Kivéve, hogy a szélmalmok alatt
Ölünkbe futott egy kisebb csapat,
Azt elintéztük".
Mit e szóba rejtett,
A hangon át megrezgeté a lelket.
Majd parancsot kért és elhallgatott.
Az előtérben sötét alakok
Ázottan húztak vissza a füzesbe:
Borzongás van a hajnali hüvösbe.
Zsolt szava nincsen izgalom hijján:
„Vidd át a néped gyorsan a Tiszán,
A vörös támadás fortélyba bújva
Ez éjt két osztagot vetett a túlra,
Hogy csata közben a Bogot megejtsék.
De bárhol próbálnak szerencsét,
A támadásuk botba fut.
Te ess hátukba — vissza nincsen út,

Az egyikük pesti terror csapat".
Oly röffenéssel, milyet vadkan ad,
Ha gyanútlan kerülve puskavégre
Golyó fúródott tüskés köntösébe,
Röffent meg Zákány. Fegyverét lekapta,
Megfordult — s mint a gyorsfutó a startba,
Nyílegyenest iramlott el a nádnak...

Zsolt messze réved — úgy tetszék: a tájat
Szemléli — pedig pillantása béna,
Sötéten árnyalt, reszketeg szemhéja
Elárulja az embert, aki fél.
Egy hirre késő Orbán-napi éj
Gyilkos lehét érzik a lelki tájak.
De most két embert dob föl túl az árok
S ez mozgást hoz az odadermedésbe.
Beszélnek... Kékes köd szitál a térre,
Fojtott a szó, az indulat felajzik,
Terhes szavakból esemény fiadzik.
Tisztázva van a vörös csel, — kilesték...
Zsolt kémei e barna füsti fecskék,
Megtudni jöttek, mi a munka mára.
„Te rögtön átkelsz, becsúszol Karádba
S délegyre hírt adsz nekem az oláhról.
Te meg — és ezzel végezett a párral —
Ma még vörös vagy... vigyázz!... többet
[ésszel."
Aztán kezelt a két cigánylegénnyel,
Kik vésszel packázván, szemébe nőttek

S hogy most az árok visszanyelte őket,
Lassan megindult, ment Ártánd felé.

A kelő napot friss szél hirdeté,
Mely végig seper az ázott világon.
A hajnal ott áll az ég kapujában
És tűzcsóvát dobál a hamvas égre.
Zsolt lassitott. — A helyzet tiszta képbe
Állt most előtte.
Egy sugár a fényből,
Egy fuvalom... s mi lett az éji rémből?
Madárijesztő!... Ha a Bogba rontott,
Ott szétszedik a vöröst, mint a rongyot —
És Ardót négyszáz java-puska védi.
S ahogy most nézi, látja, meg nem érti,
Mért rendité meg úgy e semmiség.
Feje felett a hamvas szürke ég
Már kékbe játszik, — ott a trilla járja,
Szárnyal a daljáték zengő nyitánya.
Alól a színek játsznak színt a színre,
Mély árnyu zöldjük vízgyönggyel behintve
Ózont lélegzik — illatot lehel.

Zsolt messze néz — a távolba figyel:
Sehol egy lélek — csöndesség a tájon
Ez haladás — véli — a taktikában,
A harc után eltűntek nyomtalan..
Hogy mennyi szava, zengő dala van
E vihar után felüdült világnak,

— Hogy dalolnak a galyak, bokrok, ágak:
Csak túl a falu szélén vette észre,
A kert alatt, hol búsan rásötétle
A fák közül a perzselt képü mult.
Tere, pázsitja, útja elvadult,
De lombja zeng á hajnali zenétől.
A kert ujjongva ébred, árnyból, éjből,
De hallgat a ház, a tűzjárta rom.
A tetővázról csurgatott korom
Ömlik a homlokzat füstös falára,
A roncsház sír, — a hajnal hymnuszába
Ijesztő, tompa recsegés vegyül.

Mért élni csúfra, reménység nekül?
Kérdi a gazdát a mogorva égett;
Mért lennék vacka bagoly-denevérnek,
Ki századoknak voltam tanuja?
Te koldússá lett késő unoka,
Hordass le — tégy a földdel egyenlővé,
A végzet az, mely sorsunkat betölté;
Hagyd itt a portád — légy földönfutó.
És Zsolt, a kárvallott késő utó',
Nagy dacos hittel hajnalló erőbe:
„Azért se!" — mordul a vén csüggedőre:
„Kövednek, fádnak, ura lett a végzet,
De nékem nem!" ... S a lelke, mely fölérzett,
Megérti most, mi ujjong itt a dalba:
Örök az élet ujító hatalma!
Kikélsz hamvadból, feldúlt ősi portám! ...

A komp nyögött — az öblében szorongván
Vagy tíz szekérnyi ardói fehér.
Állongnak. — Egyik végkép hazatér;
Ez hosszat fekszik.
„Nincsen benne élet"
Jelenti Dombi Ferkó a vezérnek,
„A malmok alatt golyóba futott".
Aztán — „pihenj" jött — s míg az eldugott
Még füstölgő pipák előkerültek,
A jó vitézt, a még alig kihültet,
Halk szóval elbocsájtja a vezér.
Sok az, mi egy pár szóba belefér:
„Nyugodj az Urban, fiam, Reggel Sándor!"
— — — — — — — — — — — — — — — —
A komp kiért a part alatti sásból
S az izzó napkorong reá vörösle,
Nyögve uszott a vizek ósdi röstje
S már féluton tart, mikor hirtelen
Egy hang riad fel: „Kongatnak Viden!
Meg Gáton is — halljuk csak, emberek!"
A harcos nép mint riadt gémsereg
Figyel föl némán, megmeredt nyakakkal.
Bim-bam, bim-bam, — hallatszik messze, halkal,
A félrevert harang bomlott szava.
Kongat a lelkek ijedt zavara.
Bim-bam — a fül kihallja, melyik másik;
Kongatnak: Dér, Szák, Berki és Haláp is.
„Föl a kocsikra!" — üvölt a vezér.
A komp meghúzva, zökken, partot ér

És egymás hegyén-hátán, mint a bomlott
És ostor alatt hányatt-homlok
Tíz szekér száguld el Ardó felé...

Az üres kompot meg-meglengeté
Az ár — mely loccsanó szavával altat
És ringatja az ott feledt halottat,
Kire a révész szűrt dob. — „Fiam Reggel,
Ne bántson a Nap" — szólt a vízi ember
S hogy bétakarta, elfeküdt a tatba.

Cafat az ostor — csurom vér a zabla;
Veszett hajszába, mintha porcig égve
Tüzes tapló vón a lovak fülébe,
Ront partra föl szekér után szekér.
Bim-bam, bim-bam, — mind több harang beszél
És Dombi Ferkó tud minden haranghoz.
Bim-bam — a legény szava messzi hangos
Míg hátra szól: „Ardó még most se kongat!"
Zsolt úgy hördül meg, mint kit fojtogatnak
És felszökik helyéről; — de a fák
Elkapják a tornyok ijedt szavát.
Bim-bam... Ez itt már az ardói erdő.
Gyújt benn a nap, a fákon átlövellő,
Kong-bong a lomb közt megszorult harangszó.
Bim-bam, kilencet számol meg a Ferkó
És visszaszól: „Ardó még most se kongat!"
Az aljban rőtes ködök gomolyognak,
Tűzcseppet sír a lomb, meggyúlt a pára,

Bim-bam — vöröslő fényben szétzilálva
Törnek előre a fújó lovak.

Egy dúlt falu, egy üszkös romlatag,
Hol minden küszöb vérrel van befestve,
Rögzik belé a bomlott képzeletbe,
Mit félre ver a riadt gondolat.
Bim-bam... Amott kilencen konganak,
A tizediknek kitépték a nyelvét.
„Előre" — hörgi Zsolt, ki alig eszmélt,
Kit megszédít az éles fordulat.
S vak káprázatban a falu alatt
A fölfehérlő kőkeresztre
A csontemberkét látja fölszegezve,
Ki égre sír föl s véres könnyet ejt...
„Előre! hajts!" — de mint ordast ha sejt,
E pillanatban megtorpant a két ló.
Rá sortűz dördül — csattanás a vétó —
S a rudas hengerbuckát vág az útba.
Zsolt kivágódott. — S mire a tudatba
Nyugalmat hoz a zordon bizonyosság,
Már Dombyék a harcot igazítják: —
Vérben vergődik a vörös kudarc.

A nagy Tiszának húz alá a harc.
A falu csendes. — Odafent a révbe
A Tóbiásnak kattog puskagépe,
A túlon nyilván Zákány dolgozik.
Zsolt meg-megáll — a finále folyik,

Hosszan figyel a jól ismert zenére.
Itt valakinek halálos a vétke,
Vág közbe most egy sötét gondolat,
Zsolt fölnéz. — „Annak elfogyott a nap!
Meghal, bűnét az éltével letudva“ ...
... Két Lenin hevert épp a fordulatba
S a közelgőt az egyik célba vette;
Zsolt belenéz az üveges szemekbe
S a cső, a véres fej alákonyul.

A harc neveltje nő, fölmagosul,
A harc tüzében.
„Minden odaveszve,
De minden ott van a te szent kezedbe
S ha úgy akartad — légyen meg Uram!“
Alázat, hit s a hivő búja van
Ez elsohajtott hangtalan beszédbe,
Ahogy most, készen minden veszteségre,
A dermedt utcán föl, végig tekintett —
Szeme megáll rajt ...
Mint a kiterített
Dől partnak s némán fekszik, mint a holt,
Nagylombu fák alásírt, összefolyt
Könnyözönében facsaróra ázva,
Hosszára szinte végtelennek látsza,
Haladva benne, fagyasztott a csendje.
Ment, ment. — Mi történt? ... Vihar volt az
[este.
Azért sírós itt minden házeresz.

Alul a tócsák tükre vérveres.
Rőt visszfénye van a fehér falaknak,
Megannyi gyulladt szem a sok kis ablak
S látszatra vérben kél amott a nap.
Eh, látszatra csak!... s amint ott haladt,
Szinte felélt egy hívságos reménytől
És lealkudni valamit a vészből
A sorshoz fordult...
Aztán szerte nézett.
Nem, nem!... Halálos itten az igézet,
Nincs élet ott, ahol nem költ a reggel,
Nem bír a nap a fagyos dermedettel,
A halál járta végig ezt az utcát.

Az üveg mögül itt-ott kusza orcák
Villannak ki és tűnnek hirtelen.
Torz a vonás, — kerekre nyílt a szem
És tűnnek, nehogy tanuságba vonják.
Bújnak előle... talán őt okolják?
S e gondolat hogy megvillant neki,
Fejét szédülten fölveti
S megáll... Mi az!... Mi fekszik az uton?
S most rajt' képedve, lépve lassudon,
Megy rá, a tárgy megnő kibontakozva:
Két ló hever itt holtan, egy halomba
S a kerekével égnek egy szekér.
Elnézi. — Ez hát magyarán beszél.
Kaszák, kapák hevernek szét az útba,
De hol a gazda — ki a földi munka

Gondjával ébredt s hajnalba fogott?

Ment, ment... S ha eddig bénán hallgatott,
Ezentúl fel a templomtérbe futva
Mind beszédesebb lesz a hosszu utca
S mond olyat, amit szónak el se hinnél.
„Ahol ni!... az a cifra kapupillér
Mily rátartin ágaskodik magasba
S a legénynek, — ki csüngve csüng le rajta,
Két lába majd a küszöbig leér.
Gyerkőc ez — de már pezsdült benn a vér
S csak tegnap kérte, venné hadisorba.
Beszél az utca, — szemléltetve nyomba
Az eseményt...
Amott a Hangya-bolt!...
De a cégérje más... nem az, mi volt,
... A boltos lóg rajt!... Túl a sarki szedren
Egy vén szedrészik... csakhogy csendesebben,
Nem rivalgó gyerekszokás szerint...

Zsolt fölteszi, hogy széjjel sem tekint.
Öt véres év sok szörnyüsége semmi,
Hogy ezt kibirja, menni kell, sietni!...
Ment, ment — rohant, de aztán legyökérzett.
„Kutyák!" — hörögte, — hát ez, ez is vétek,
Hogy itt e lány szó nélkül meg nem állta
S míg apját felkötötték itt a fára,
Tán átkozódott, talán jajgatott?!...
Arcra borulva fekszik a halott

A hídon át. — Torkába kést ütöttek.

Rendes dolog, ha túlontúl feszülnek
A húrok: lankad a kínok zenéje,
Zsolt tompítót tesz lázadt érzetére
És viharzása halkul, csendesül.
Mert óvni kell az erőt emberül,
A lélekdöntő, nagy végső rohamra.
Nem nézni, tudni, mi van jobbra, balra
S hogy belegázolt itt egy tócsa vérbe,
Csak menni!...
Véres köd borult szemére
S le-fel hömpölyg, mint áradó folyam.
„Előre!" Most jő a döntő roham!
Az utca hajlik — tágul, térbe fut,
A pokol útja e nyúlfarknyi út.
„Előre!", hörgi — aztán megiramlott.
S most áll s csak néz.
Nem!... így még nem hivalgott
Zord munkájával a kevély halál!...
Nagy volt a kedve!... Ez oszt nyári bál!
S ha öreges a tánc, mit ingva járnak
A lomb alól lecsüngő inak, lábak,
Hogy vén legények járják, semmi az ma,
... Nagy sátrú fákon, ágakra akasztva,
Móddal bokáz itt valamennyi pár.
S ha itt-amott árnyból kikandikál
Egy arc, mely eldermeszti a szemet,
Ráfúj a szél, a faág megremeg,

Mi torz a képen, eltakarja lombbal . .

S művészi az, hogy játszik a komorral
Az ég derűje. — Aranylik, ragyog
Az ég, a föld, a templomablakok
S a torony égő bádogteteje.
Napsugarakkal van a tér tele,
Melyek lekúszva gallyon, ágakon,
Alább a rámás csizmaszárakon,
Játékot űznek méllyel és magassal
S a levél cseppjét gyujtó sugarakkal
Szikrázva égő gyönggyé hamisítják . . .

Zsolt ott áll, nézi a halál vigalmát
S mint gyilkos csaták tüzében a lelke,
Az élet örök kútfejét kereste,
Nagy lendülettel a magasba szállott:
„A kínhalál, Uram, a te halálod.
Tiéd a fény, az árny, az élet,
A te keserves könnyed, a te fényed
Csillog e képen . . . Elvégeztetett."

S most lassan méri a halálteret.
De alig hogy partnak feszült a lépte,
Egy éktelen „vigyázz!" dördült elébe
S az akasztófák árnyából loholva,
Törtetve jön rá a falu bolondja,
Elébe áll, — jelent, — a szava harsog:
„Huszonhét ember, java öreg csontok,

Meg két asszony a Krisztus-regiment."
E kiáltó szón megrezzent a csend,
A messze jajok, rekedt üvöltések,
Végét jelzik az odadermedésnek.
Berregve üt a a toronyóra: — hét.
Zsolt elhalad a fák alatt s fejét
El-el kapja a szellőjárta lombról.
Mögötte — félre süvegjén kakastoll,
A bolond méri feszesen a frontot.
Szép- s katonásnak látja ezt a dolgot,
Zsolt iszonyúnak ezt a közelséget.
A felfordult szemek magosba néznek,
A nehéz testek szélben inganak...

„Ni a bíró!"... A dacos bikanyak
A nyakravaló alatt hogy kiserkedt.
Tar homlokára vízgyöngyök peregnek
A lomblevélről. — Mind előkelők,
Kik erre lógnak — deresek a fők...
Ki látott ily láblógató tanácsot?!...
Csurgós bajúszok... facsarós szakálok...
... Szederjes arcukon borzong a fény...

A segédjegyző ling-leng könnyedén...
A kántorban a basszus bennrekedt...
Mily hasonlóak így az emberek —
Gondolja Zsolt... és mily lila az asszony!
Gyorsítja léptét — kettő csüng a galyon,
Csak kivicsorgó fogsoruk fehér.

Itt szétnyiltak a fák s az út letér,
A templom küszöbénél érve véget.
Zsolt föltekint s megérti, hogy mi végett
Nem konditott az ardói torony:
Egy ember csüng a toronyablakon:
Harangkötélen a harangozó.

Tovább-tovább!... Ami irtóztató,
Hadd teljesedjék, önmagát fokozván.
Nézzünk szemébe! — Ez itt már a jobbszárny,
Ment, ment, loholt, — de megtorpant a szélen.
Ardó se hitte, hogy ilyet megérjen!
A messze híres ardai szilek
Sötétzöld lombja napban didereg,
Egy sorba hat fán hat kevély paraszt...
Mind vén fiúk, letudták a tavaszt,
De híven állták fönn a harci munkát.
Csak legalább kidült szemük behunynák,
Ne nézne rá e szélingatta front...
S most hátat vetne, csakhogy a bolond
Semmit sem enged a szenzációból
S egy ágra mutat, mely hajlongva bókol,
„Ihaj ni! — kit dajkál amott e vén!"
Zsolt megtántorog... Hóhér lélemény,
Világrekordod immár nem vitás!
A nagy húsvágó, — az ősz Tóbiás,
Combvastag ágon lógáz itt a napba
S egy dróthuzalon nyakába akasztva
Csüng testén végig suhanc unokája...

A bolondnak itt kulminál a dráma,
E szilfa az ő végső stációja.
Zsolté a paplak, hol egy virágzó fa
Édes lehétől a domb csupa illat.
S most arra tart és közben föl se pillant,
Amíg a boldog hársfát el nem érte,
Mely árnyat tart az Úrnak, messze érve
A feszület fölé elnyujtja ágát.
Óh, dalt nevelő ág, — hol van madárkád?!
A kicsi fészek a földön hever,
Az ágat húzza a teher:
Egy csontemberke van felkötve rajta
S a lombon át, mely fejét eltakarja,
Keresztül csillog fénylő glóriája.
Zsongott a hárs — a nyár első virága
A távozóval küldi illatát.
Zsolt megy — letudva a súlyos vitát,
A vértanúság vágyával szivében ...

Gyors lépésekkel halad át a téren,
Elkerülve a jajveszékelőket,
A halottjukat sírva keresőket,
Mikor elébe állt egy véres ember.
Szédelgett, mint ki nem bír a teherrel
S tompán hörögte: „Lövessen agyon!“
Szó nem esett — az rajt meredt vakon,
Zsolt némán odamutatott a fára
S még hallá, mikor apját megtalálva
A kókler-óriás felorditott ...

Már most haza!... De lépte lassitott
S úgy tetszék, mintha odaérni félne,
Ahol egy gyilkos, végzetteljes éjbe
Az új élet reménye összeomlott.
A fasorban egy félparaszt sompolygott
Az oldalára. — Elnyűtt házi ember.
Fulladt beszéde nem bírt a keservvel,
Zavart volt, tört, szóban szűkölködő.
S csak lassan, amint Zsolt lett kérdező,
Dereng világ az esemény felett:
„Éjfélkor jött a csali rendelet,
Mely Tóbiást elparancsolta Vidre.
A vörösök kettőkor törtek itt be
S hogy átallopták íziben
A kisasszonyt meg Zsoltkát a vizen,
Gyors egy-kettőre feldúlták a házat.
Itt kérdés jött, rá kurta magyarázat,
„Ki küldte a parancsot?" „Hát az úr!"
„Ki hozta?"... „Ki más, beste ravaszul
A nevelő — az a ragyás Barát"...
A perzselt tető galy közt, lombon át,
Fekete füstjét erre küldögette
S a szót fullasztván, ráfeküdt a mellre:
„Hát Barát volt a vörös vezető?!"
„Dehogy, uram, — csak kutya volt biz ő,
A vadász más volt"...
„Ki vele!... ki más!?"
Egy pillanatnyi tikkadt hallgatás,
Amíg a vén a szóban válogatva

Az alkalmatost foghegyére kapta,
Aztán kiköpte: — „Ki más, mint az asszony?“
Át kínok poklán, — megűzésen, hajszon,
Csapott e szó be — annyi szó között
Ez egy az, ami bűnnel fertözött,
Ez egy az, amely itt kimondva átok,
Mely parancsol a tengernek, dagálynak,
Hogy elmerítse céljait, hitét,
A szebb jövendő korall-szigetét
S a jobb szándékot...
Nő a vak özön
S ahogy megáll a véres küszöbön,
Zsolt lelkében a gyűlölet tulárad:
Kihívtál!... most már elmegyek utánad!
S ha százezerek vére árán:
Nyakadra hágok, véres asszonybálvány
És eltaposom undok kígyófészked!“
S a pusztuláson ahogy szertenézett
És Talpast, aki hű maradt a házhoz
Odaszólítá oldalához:
Kifordult; lelkén bosszúval, — halállal...

VI. ÉNEK

Sebzett lélekkel, zordon akarással,
Hogy minden egy csepp vérért megfizet,
Gyültek be másnap a tizek
Haditanácsra, az ártándi romba.
Félkörbe állnak. — Pár csavargó forma
Ember tarkázza a paraszti kört,
Jelen van Tóbiás, aki letört
És Zákány, aki éled.

Egy a kérdés,
Ez egyben ott van a porig leégés,
Mit nem gátol már a vezéri kény,
Ma szabad szó van s egy a vélemény:
„Budapest ellen!"

S puszta formaság,
Ha most a nagy kérdés elébe vág
A tegnap bűne: Tóbiás kudarca.
A kókler fásult, önvédelme lusta;
Becsapták — így szól — és ő lépre ment.
Általmadással kezdték odafent
S amíg ő Vidre vonta az erőt,
Addig — e szóknál meghajtá a főt —
A vörösök Ardóba behatoltak. —
Egy közbeszólás: „De meg is fakultak!"
„Elusztak egyig!" — tóditotta Zákány.
A vádlott fölnéz — hallgat s veszteg állván --

Kinyúlva várja az ítéletet.
És Zsolt kimondja: „A vád elesett
Bizonyság híján."
Tágulnak a mellek,
Kiszabadulva hallik a lehellet
S mire a kókler széttekint
Már Pest a vádlott — és most számszerint
Állnak elő a csavargók: a kémek.
Csendben, de süket füleknek beszélnek
A kiküldöttek...
Egy uras legény,
Kivolta átüt rongyos ködmenén,
A cseheknél járt... Egy másik a rácnál,
A kupeces amott a franciáknál
Szegedben, ahol rab sok jó magyar.
S hiába minden! Vizet sem zavar,
Hogy angol hajók úsznak a Dunán.
Hallgatják süketen, sután,
Közben dacosan meg-megráng a váll.
E szivekhez már csak két szó talál:
„Budapest ellen!"...
Majd Zákány beszél.
Rövid pár szóban csupa jó esély:
„Az oláh fél — nem mozdul — s a hatalmak
Csak arra vetnek, arra adnak,
Ki hurrogásukra meg nem lapul;
Csak arra, aki Budapesten úr
S kifüstöli e bűnös pokolfészket."
Visszhangot ád a földult rom, az égett:

„Budapest ellen!“

Nincs más vélemény.

Beadja vótumát kilenc legény,
A tizedik — ez Ardó — megokolja:
„Elmennék, hogyha olyan messze volna,
Hogy térdig elkopnék belé a lábam.
És nem maradok tartozásban!
Megyek — nehogy a terminus leteljen;
Megyek, bár menni térden csúszva kelljen,
Budapest ellen!...“

Csend következett.

Egy votum van még hátra. — „Ott leszek!“
A kökler szaval ilyen szűk-szegényen;
Ez torkig lakott tegnap, dúlva vérben,
S ma kirázta a vércsömör. —
Teljes tizenkét szóval dönt a kör:
Budapest ellen!

Mint a „messzenéző“,
Kit kőben híven kiformált a véső,
Ült Zsolt közöttük. — Nézve eleven
Csorbát a művész sem találna benn,
Csak mozdulatlan pupillái tágak,
Csak nyilt szemére vont alkonyt a hályog,
Tekintetének megszükült a tér.
Rajt' csüngnek a szemek...

Ha pontra ér
A mutató, az óra kell hogy üssön.
S már ajkon a szó, mely hajrát üvöltsön
És fölverje a végzetet,

Mikor, mint célbafutva érkezett,
A szárnyas ajtót döntve, lökve tágra,
Az őr megett a küszöbön megállva
Fölfeketéllik a cigány legény.
Mint fáradt fujtató zihál a kém,
Ki most a nagy szónak elibe vágott;
Tétova ingás zúgatja a fákat,
Egy baljós hírnek átcsapó szele.
Zsolt hozzá lép, pár halk szót vált vele,
Majd eltünik az ajtón át a kémmel.

Mit hozhatott?... Komor szemrebbenéssel
Villantak össze a tekintetek.
Akármit hozzon a cigánygyerek,
Ha jó, — ha rossz, — nincs mód, hogy elakassza.
Mi itt egy szóval jött határozatba:
„Budapest ellen!"
Nem mozdul de egy se,
Lomhán, a fegyvert lábhoz leeresztve,
Úgy állnak, mint a földbegyökereztek,
De félős, hogyha egyszer fölmerednek,
Földindulás lesz a megindulásuk;
Némák — mint rekkenőben a sudárok,
Hallik a futó perc lehellete.
De nyíl az ajtó — átsüvít szele
Pár szaggatottan ejtett kurta szónak;
Nincs döntés — s ahogy Zsolt kimondja:
[„holnap"
A szél zúdulva kap a sudarakba.

Itt a vihar! — a szálfák égre zúgva
Neki merednek. — Tép, csavar, lazít,
Egy pillanat és gyökeret szakít
A megindult föld.
Zúgás kél a mélyből.
A szó csattanva légbetörni készül,
Hogy kirobbanjon mint nyilt lázadás.
De most egy harsány mennydörgő „Vigyázz!"
Elébe vág.
A villám lefutóba
Beléfutott a villámháritóba
S nem érte a ház ívét, oszlopát.
Ez emberek egy szálig katonák
S egy szóra, miként gránát-tűzbe szoktak.
Komoran, némán sorakoznak
S ütemre tompán döngött el a léptük.

Az ár hullákat dob fel s játszva vélük,
Ahogy egérrel játszadoz a macska,
Neki ereszti, aztán elakasztja
Az ártándi füzek sok ág-bogába,
Majd lódít rajtuk s tova rohantába
Sodrára kapva kiereszti — ússzon!
Java legények, innen s túl a húszon,
Tegnap indultak véresen a habban
S még ma is jönnek egyre, szakadatlan,
Puffadtan, kéken, az áradt Tiszán.

Vörösek voltak . . . de színen s visszán
Egy hajszálra fehér halottak.
Zsolt lelke fölsír: mind magyarok voltak!
Örvénybe került, testvér magyarok.
Szédít a tátongó örvénytorok,
Egy szón múlott s az ár, mely zúgva árad,
Elsöpri ezt a maradék országot
S nem rajta múlott, hogy e szóval éljen.
Az önvád terhe nyomaszt a vezéren,
Ki alázattal hajtja meg a főt:
A gondviselés elejtette őt,
De megmenté a jobb szándékot. —

A lombfalon a rések, hasadékok
A lebukó nap visszfényében égtek,
Hogy Tóbiás a fűz alá belépett
S szótlan megállt . . .
Zsolt eltünődve nézte:
Tegnapról mára hogy ki van cserélve
Ez életvídám izomóriás!
Ajkán ődöngve jött a híradás
És súlyt csupán a legvégsőre helyzett:
„Parancs szerint Zákány megszállta Szencet,
Mit a vörösség otthagyott."
Itt elejtvén a szót, úgy álla ott,
Mint súlyos árnyék, Zsoltra tornyosodva.
Ez érzi terhét, rávet néma gondba
A hűség és az önfeláldozás.
Kinyitott könyv ez, hogy lelkébe lásd,

Csak rá kell nézni. —
De most csukva van
S a rajt nehezült lelki boruban
Nyomasztva ül a gond mögött a kétely.
Zsolt nézi — majd föllobbanó eréllyel
Rajtütve támad: „Szólj — mi van veled?
Kertelsz, mint aki gonoszt rejteget,
Ha igaz uton jársz, ne tétovázz!"
„Ha igaz úton-é?!" — Mint robbanás,
Mely sziklát repeszt, jött a felelet:
„Az egy igaz út Pest ellen vezet!
Hát indulunk-e, százados uram!?"

Mint ólomszürke nehéz boruban
Az első dördülés — úgy jött a kérdés;
Fojtó a lég — szakadozott a légzés,
Gránit szilárd a válasz, kurta — „nem!"
Itt elakadt a szó és nesztelen
Suhant a perc, mint fellegárny a pusztán
S időbe telt a hangnak, fulladozván,
Míg lezúdult: „De uram, hát az eskünk!?"
Sötétedik . . . A lombon át s felettük
Egy pisla csillag kukkant be az árnyba,
És szikrát vet a beszéd hallatára,
Mely érces fényű s röviden kimért:
„Én felelek az eskümért,
De nem tinéktek és nem itt e földön!
Ki Pest ellen megy, ellenem jön,
Döntöttem — menj és mondd meg ezt nekik!"

A homály nő és ráfeketedik,
Mint lárva, a két földult emberarcra:
Szálak szakadnak szét a lelki harcba,
Ahol az eskü áll zord küzdelemben
A lélek jobb szándéka ellen
S a sátán készül hazavinni részét.
Zsolt megérzé a hűség vereségét
És oda szól: — „Menj — én feloldalak!"

A lélekború tompán, hallgatag
Nehezedik le s nyomja a szivet.
Lenyűgöz elmét, izmot, ideget.
Ez a biroknak döntő pillanatja.
És Tóbiás most egyet fordít rajta:
„De nem addig van, százados uram!"
— Így búg az érc, míg vészben, boruban
Égnek röpíti a tornyok szavát.
„De nem ám!... M'óta minket a granát
Elföldelt, hogy még a fülünk se látszott
S a Domby-gyerek ásóval kiásott,
A mi sorsunk úgy össze van bogozva,
Hogy szálát ki csak a halál bogozza,
Ha kibogozza!... Nem addig van a'!..."

Az emberszálfa rengő sudara
Áttört borún, felleg sötéten
S ki bekandit a lomb között a résen:
A pisla csillag örömtűzbe gyullad.
Nincs szakadás — összébb simultak.

Súg-búgnak — mint nagy árnyak messze-
[vetnek,
Főzik a tervet.
Támadó a szándék,
Karád ellen megy; nem lesz könnyü játék.
„Hatan megyünk, csapázva mint a vizsla,
Heted magunkkal térünk vissza
És te adod a hátvéd szerepét."
Világot lobbant a fojtott beszéd
Zord értelmére a cigány hírének:
Valakit elütött a végzet
S egy szó esik: „Megyünk az asszonyért!"
Mi történt?... Mint kit halántékon ért
Az ökölcsapás, ordít fel az egyik:
„Az Istennek se!"... De a csöndesebbik
E háborodást szótlan félrehagyva
Csak annyit mond: „A fiam anyja!"
S a szálfaember meghajtja fejét.
Cezarin sorsán fordult a beszéd,
Ki oláh kézre került tegnap este.
Sápad a fény... Egy asszony veszte, este
E zöld planétán nem nagy szörnyüség,
De olyat, mint ez, alig ére még
A letekintő kandi égi látnok:
A túlparton a hóditó oláhok
Nyilt piacon egy asszonyt megvesszőznek...

*

Karádban csend van. — A bomlott időnek
Idétlen fattyát, a rőt Histriót,

Nem engedik be itt a légiók
S e faluváros napsütött terén
Megőrzi húszezer cincár legény
A csendet.

E faj őse trójai,
Politikájuk neorómai:
Kenyeret elszed, cirkuszt pártfogol;
S ha cézári a kény, mód és modor,
Megülve, mégis vidítják Karádot:
Cirkusz van este, éjjel szerenádok,
Lakoma, tánc — s mert tegnap egy csapással
Vöröst fogott a csapda párosával:
Holnap kivégzés.

„Kivégeztetik!"
— Téren, közön dobszóval hirdetik —
„Egy budapesti fő-fő kommunista.
Továbbat: ha ezt kivégzé a puska,
A cinkosa, egy vörös asszony-ember,
A mise után holnap reggel,
A piactéren megvesszőztetik!"
Tram, tram!... A visszhang jajgat, mert verik
S a holnap programmja ki van merítve:
Garden-parti a cifra kertbe,
Szutsú bírkózik a nagy hippodromban.

A nap leszállt. — Úgy dőlt le lankadottan
A szőke rozsok messze tengerébe,
Mint nyári munkás kurta pihenésre
S nagy csődületben hagyta ott Karádot.

Csinnadra csin-bum! a komédiások
Rongy gubóikból pilleként kikelve,
Parasztcsődítő nagy reklámmenetbe
Úgy húznak át a megszállott Karádon,
Mint borús lelken át egy tarka álom,
Mely hímes fátylat vet a zord valóra.
Ihol ni jönnek! — nyolcat üt az óra
S az utcanépek torló tömegébe
Most fordulnak be a piac terére,
Csinnadra bumm! szamáron a bohócok.

Talán az évek, farsanggal adósok,
Küldenek késő kárpótlást a távol,
Örök farsangú szép Itáliából
Tiszakarádnak . . .

Csinadratta-bum

Komoran nézi a karádi hunn:
Lenge csodák: lovon táncos leányok,
Nyereg alá tört tevék, elefántok,
Embernyi majmok, bukfenc-emberek,
Lovász, pecérhad, szerecsengyerek,
Nyargal bele a késő alkonyatba,
Csinnadra-bum! — Talján e handabanda
S bár fáj a móka ott, hol száz a baj,
A hangja, mint egy élő nagy kacaj,
Tetszésre lel, Itáliára vallván.
És szinte kár, hogy végibe a Balkán
Beléröhejlik.

Bohócos nyitány

S a vége Szutsu, akit quadrigán
Négy tarka mén hoz. — Testes a legény,
Ki magyart dönget és kopasz fején
Babért visel. — Egy szóval: rossz a vége.
De már a reklám befordult a térre
És itt — csinnadra-bum! — elkap magával
Egy sereg asszonyt, aki teleszájjal
Egymást uszítá, heves szócsatába
És átkot szórt a ház fehér falára,
Gyűlölködvén az iskola előtt.
A tér kihal. — A kommunista nőt
És társát őrzi itt az iskolába
Két oláh puskás, híven föl-le járva,
A sarok előtt megperdülve sarkon.

Benn vaksötétben áll a fogoly asszony
Az ablak előtt s kitekint a térre,
Hol gyéren pislog belé a setétbe
Pár rövidlátó láng. — Körül a tárgyak
Elfeketedve alig vetnek árnyat,
De körvonaluk végtelenbe nő.
Nyugodt. — Lelkének rásetétedő
Árnyéka eltünt.
El a rettenet,
A zuhanásból felemelkedett;
Elmult a féleszmélet tompa kínja,
A rosszra ébredés szilaj viharja,
A verembe zuhant tigris dühe.
Leszámolt — s ha imént megszédüle,

Most fölmagaslik.
„Vérrel él az Eszme."
S mi annak egy asszony bukása, veszte!
Egy testtel több, mely a nagy ostrom-árkot
Ha színig tölti, megveszik a várot
Százezrek testén át a milliók
S e számadás nem tűr meg fikciót:
Isten verését, sorsot, végzetet.
Tőrbe esése buta baleset
S a számadást lezárja:
„Készen állok,
Ki eljegyzettje voltam a halálnak,
Ma nászt ülök az oláh ellenére. —
És mégis: bukni! — most! — eltünni éjbe,.
A teljesedéssel nem teljesedni,
Ez fojt!" ... Feljajdul, — de nem! — meg nem
[ejti
A szívén végigtomboló roham,
„Ezrek tűnnek az éjbe szótalan
Es egy se kérdi: mért? csüngvén a mán:
Így szállt alá testvérem, így apám,
Idő előtt, nem lázadozva, békén."
S csak nézett ki, szemét a tér setétjén
Próbára téve.
Néz, látása tágul.
Egy tárgy mered rá tájékoztatásul,
A nagy fekete tömbök közt mi nyurga:
A csodakút, a szentháromság kútja
S mögötte árnyban egy kis ósdi ház.

És Cezarin lelkében átcikáz
Az emlékkel a meleg hálaérzet.
Egy ital vizért — első, melytől éled
A hazájából elűzött apa —
Abból meritett lánya meg fia.
Akácba akkor öltözött Karád
S az agyonhajszolt nem futott tovább,
E Tiszazugban húsz évig megült.

Beszél a ház: — Hogy itt belül került,
Kottáinak s két gyermekének élt,
Velük leckézett, játszott és remélt.
De olyan volt a tanitása,
A leckéje, hogy hallatára
Meg-megremegtek vályogfalaim...
Itt beleszól a versbe Cezarin:
„Viskó, viseld büszkén a zsuppfedélt,
Benned egy szebb világ reménye élt,
Zene szólt benned este, reggel
S a muzsikáló jött-mentekkel
Húsz évig lakta szegényes tanyád,
Melódiák közt húzván meg magát:
A földrengető forradalmi Eszme.
Oh, porfészek! — ki elterpedve messze,
Napon hasalva élsz, de felriadsz te,
Ha megtudod, ha sejted, hogy ki volt e
Belédburjánzott lengyel zongorista"...

Világ ömlött be s félbeszakitotta

Az álmodást.
Az őr körülsunyított
S míg távozóban egy-kettőt suhintott
Sokatmondóan könnyü vesszejével,
Más kép suhant be, de az uj felvétel
Dúltnak mutatja már az ósdi házat.
Az apa bús — a lány apjára lázad
S egy rügyfakasztó tavaszi napon
Mindaz, mi eszmény, eszme, hatalom:
Zord erei a felsőséges észnek,
A hit, mely rombolva teremtni késztet,
A harc a jobbért, hogy a lét ne fájjon,
Mind semmivé lesz, erőt veszt a lányon,
Mert betévedt hozzá egy idegen.
„Óh, átokember!"
Mint zord intelem
Zúdult le rá e pillanatba,
A gondolatján rajtriadva,
A közel torony érc-szava.
Számlálja... nő a lélek zavara,
Az óra üt — a fül támolygva hall,
Mi ez?... lépések... fojtott halk moraj,
Egy ütés... rá egy zuhanás.
Nem!... a toronynak ércvisszhangja más!
Csak hallga!... jönnek — elütött tizet,
Nyomra talált az asszonyi ideg
És rémet vert föl:
Jönnek rá mohón
Baromi vágyak... Léptük mint az ón,

Loppal közelgnek hárman, négyen,
Felé zihálnak, förtelmes hevélyben
Gyulladt szemükben üszkös tűz lobog . . .
Cezarin dobbant: — „Oh, az állatok!
Az eszmét vélik meggyalázni bennem,
Hát lássuk — ki ölel meg engem?
És ki vesszőz meg!"
S hirtelen szökéssel
Mint nemes nyest, kopók között ha rést lel,
A katedrára s föl egy székre kap.
És több se kéne, csak egy pillanat
S a halálra szánt szökevény
Ott csüng a feszület szögén,
Ha talpa alul kirúgja a széket. —
De nyíl az ajtó, valaki belépett
S a sorskeréken egyet forditott.
Zsolt mered föl a félsötétben ott.
Cezarin nézi . . . „Oh, az átokember!"

*

Szunnyad a fáradt Mars — pihen a fegyver
S a zsúfolt cirkusz ponyvái alatt
Szép lenge fáták, hős Trajánfiak
Nézik a cécót, lobbant indulattal.
A lég tele van édes illatokkal
S az est nagy clouját, mely most jön — belengi.
„Á genou!" — vezényel signor Martinelli
S egy piruettel odahullva térdre,

Tíz hófehér mén borul a fövényre,
Hódolva Traján ivadékinak.
Tetszés — az arcok égnek, izzanak
S a zománc, melyet áthevít a hús,
A légben, amely izzón trópikus,
Csillanó fényt kap...
Tíz perces szünet
S most elülvén a hősi lendület,
A vágyak kezdnek könnyü légi tornát.
Mint forró szélben — rengenek a ponyvák
És körben körül megindul a flört.
Az ősz prokonzul befutván a kört
Nagy látócsövét bosszusan lecsapja,
„Silány fölhajtás: a hunn csorda alja
S mi itt zsibong, örül, az — Bukarest.

Oh, képzelet, ne bujálkodva fesd
A képet, mit az emlék kínban ápol.
Nézd úgy — hogy virágváza mind e páholy,
Tele virággal...
Az illat kicsap.
Gondold, hogy bódult, karcsu darazsak
Virágszüretje készül ottan,
De csínján! — mert a zsúfolt padsorokban
Már nem megy ilyen szépszerével,
A rekkenő ott fenn túlgyorsan érlel,
Jobb itt, hol lágy a sóhaj, gall a szó.

Virágágyak közt andalogni jó,

De van itt más is, ami érdekes
És följegyzésre érdemes,
Mi a figyelmet méltán elakasztja.
Ilyen a prokonzul cézári maszkja.
Ki puszta szemmel nézi szerteszét
A fedezetlen bájak seregét,
Míg főnöke, — ki Bonaparte szemre,
Fürkészve, csővel hozza közelebbre
A völgyes, halmos, kies tájakat.
A cirkusz nyüzsg, tábort, hadat mutat . .
De milyen mást, mint az a vérben ázott,
Mely éhen egy világ ellen csatázott
És százszor győzve, nemrég szétbomolt.
Ez, kikészítve, fényes mint a gomb
S egy ős kultúra tején nőve nagyra,
Halálig színes, nyalka ez a fajta,
Jött, — látott, győzött, mint a — római.

De csitt, ne többet! . . . Szép utódai
A szabináknak, nyájas elraboltak,
Ki adja okát ott ez izgalomnak,
Mik hatnak ott, mely titkos ingerek?
Hírnök futott be . . . rezdül az ideg,
A hírt a prokonzulné vette átol,
Ajk adja ajknak, páholynak a páholy:
„A kommunista asszonyára vallott".
S a hírhozó, egy lelkes ifju bajnok,
Szép, színes, rózsás, karcsú, mint a pálma,
Most szordinót tesz hangzatos szavára

És körben körül zsong a hunn mese:
„A parasztvezér szökött hitvese,
E bronzba öntött gyönyörű személy,
E szép vörös Sphinx, — emberhússal él,
Menádi szomját embervérrel oltja".
— A szó duruzsol, letompítva, fojtva. —
„Pokoli némber!... Az urát megűzvén
És parasztvérben nyakig megfürödvén,
Mikor irdatlan bosszuja betel,
Fölkapta fattyát s úgy ragadta el,
Mint lángkesely pihéző pelyhesét".

És igy tovább. — S mi kár, hogy a mesét,
Amelynek holnap vesszőzés a vége,
Egy üdvrivalgás kettévágja szélbe
És Szutsu ott áll a cirkusz porondján.
Elemi tetszés. — Tombol a nagy orkán,
Mely úgy jött, hogy a népek erdejébe
A tölgyek tölgyét, gyökéből kitépve,
Alá terítse gőgös zordonul.
Üvölt a nép, felugrál asszony, úr,
Vad viharszélben puffadoz a ponyva,
Citrom, narancs, virág hull a porondra,
A páholyokból sok kis csipkekendő.
Egy imperium álmát hozza rengő
Araszos vállán Szutsu imperátor.
Ott áll a hős, a hundöntő, a bátor
És szimbolizál...

Indul a birok.

Körben üvölt a nép, uszít, vihog:
Erőlködik a kis henteslegény,
Szutsu úgy adja, hogy a harc kemény
S meghengerbuckáz... Egerész a macska —
Topp az egérnek!... zúgó szetreaszka —
Vállán a hentes... Diadalmi mámor...
S mi eztán jön, csak ráadásnak számol
S hamar lejátszik. — Gyors egymásután
Egy üveges tót s egy keszeg cigány
Jött teritékre s ezekkel vége — pont.
Ujjong a mob, a páholy népe bont,
Meglebben karcsún, illatozva
S már kifelé tart, de e pillanatba
Gyökeret ver és — ne tovább!
Ki hallott ilyen bódult hahotát,
Ki látott ilyen hétrét görbe, csapzott,
Térdébe roggyant, bálvány nagy parasztot,
Ki ott gyürkőzik, hogy Szutsut leverje.
Ez pompás tréfa!... Helyre!... helyre!
Egy bús magyar botolt be, víni tornát,
A bukfencemberek körül vihogják,
A bajmester pedig leckézteti:
„Ha győz — a száz arany kijár neki;
S e nemzeti szín, ékes vállszalag
Meg harci jelvény — itt van, fogja csak,
Viselje, bácsi".
Veszi, megmustrálja
S hogy belegyűrte foltos mándlijába,
Ellágyítja az ajándéköröm.

„Takaros jószág — ejha!... köszönöm!
Hazaviszem az asszonyoknak“...
Zúgó röhejlés kapta el a szókat,
A parasztot meg elkapja Szutsu.
„No, most mágyáre!... csípd meg! — uju-ju!“
Ez ám a szíves ölelés!
Szükül a bácsi — fojt a prés,
Derékon kapta, megforgatja,
Majd vad erővel odacsapja
S mire a fulladt hangzavar
Kirobban: „Ne neked, magyar!“
Már se dicsőség, se haszon:
A bácsi ott fekszik — hason,
Mint partra vetett csuka, tátog,
Úgy oda van és oly megbántott,
Hogy alig lélekzik szegény.
És menekülni, haj'! nincsen remény!
Bömböl a cirkusz: „Vállra! vállra!“
Szutsu fölötte térden állva
Most hozzá lát, hogy majd hanyatt teríti.
Csend... Által fonja, meg-megemelinti,
De rémségesen nagy a terhe.
„A bácsinak nincs harci kedve“
Vélik a finomabb körök:
A fogás alatt nyögve-nyög,
Az ölelésben odalankad,
Szemérem nélkül üvölt, jajgat,
Akár csak Homér hősei.
A kacagókat görcs környékezi.

Mint rossz kölyök, felkapva ölbe,
Rúg és kapál, kinjába nyögve,
Majd légbe lökve, — uju-juj!
Meghengerbuckáz, mint a nyúl
És ott fekszik!... De megint csak — hason.
Mi ez?... Mi volt ez?... s lopva beoson
A kedvetlenség.
Metsző a huzat,
Fagyossá lesz a hangulat,
No lám — Szutsut a víz kiverte.
S alul, a szőnyegen heverve,
Traján fiának fart vet a Magyare!
Bősz riadás... A cirkusz maxi-mare
Megrendül — jó, hogy fala, íve ponyva;
A nép üvölt — le készül a porondra
S uszítja kedvelt bajnokát.
— A pillanat rémes, zilált, —
„Végezz vele, csavard nyakát ki!"
Üvöltik Traján unokái
Körben körül torkuk szakadva.
És hős magát a kushadó parasztra
Szutsu dühödten ráveti...
S hogy most mi történt?... és e bábeli
Rémzűrzavarnak mi az okozója,
Annak csak Isten a megmondhatója,
Mert ingatag, hej, — hihetetlenül.
Minden e ponyvákon belül.
S csak annyi biztos: amiközbe
Szutsu a bácsit zúzta, törte,

Egy hang zúdult be: „Csülökre magyar!"
S e pillanat szülöttje a zavar,
Ez látta a parasztot hetykén
Ott térdelni a Szutsu mellén
S egy légbukfenccel tovatünni — szállva . . .

Lövések esnek künn az éjszakába
S az oszladozó téveteg tömegbe
Egy hír bujdokol, melyre rőkönyödve
Súgnak össze a magasabb körök:
„Itt jártak benn a vörösök
És elopták a kommunista asszonyt".

VII. ÉNEK

Az esti szél felébredt, ki s be hajszolt,
Meg-megkoppant az ajtón, ablakon
És éjfél tájban az ártándi rom
Azt álmodta, hogy visszajött az asszony.
Két sötét puskás áll őrt a terasszon,
Árnyuk reá vet a küszöb kövére,
Az egyik kérd: „Vaj' mi szándéka véle"?
A másik benéz s átokkal felel.
Belül, pár tűzjárt fal választja el
A romház urát annak asszonyától.
Zsolt itt ül, hallgat, Tóbiás beszámol,
Előadást tart mint Szutsu-verő:
„Semmi művészet — buta nyers erő."
S mig szemléltetve véd, majd játszva támad,
A szálfa ember színt kap, lelke szárnyat,
Önremeklését kicifrázva szépen.
Zsolt nézi. — Föl él a művészetében,
Feledtet ez az istenadta mákony.
Szutsu ledőlt már, most a kémcigányon
A beszéd sorja. —
Hírrel van tele
De tartózkodik — nem siet vele,
És azzal kezdi: „Szalkán nincsen ujság,
Csak sűrün usznak lefelé a hullák
És vígadnak a csukák és a pontyok.

Aztán meg szépen tiszteli a Bogot
A Vica." — S ezzel benyúl lájbijába
És cigányosan sunyítva kivágja:
„Hát addig is, hogy bizalommal győznék,
Itt küldi a kis babos keszkenőjét
Mondván, ha szennyes, mossa ki a Bog."
S mert híradása nyílván nagy dolog,
A kis cigány nagyott nőtt — s elmenőbe
Oda sunyit a Szutsu-döngetőre:
„Mérkőztünk, bácsi!"

Babos kicsi kendő.

Jól tudják itt, mi azzal a teendő,
Minden egy szemben szó van, tűhegy írta
Rejtek írás, amelynek zára-nyitja
Titokban készült tolvajkulcsra jár.
És Tóbiás ki is nyitotta már
S most ráhajolva betűzik ki ketten:
„A lányt, a fiut gondjaimba vettem.
Jól vannak, nincsen baj velük.
Sértetlen mind a kettejük.
De hová lett az asszony?

Lóra kapva

Elnyargalt, ahogy zsákmányát leadta,
A ragyással a nagy égés iránt.
Ha ott veszett-e?... Várom a cigányt...
Baj nincs, nem is lesz semmise.
Fiúnak, lánynak nagy itt a becse,
Mint tüszt, úgy őrzöm őket és vigyázom."

Mintha a mécsben e szempillantásban
Nem olaj égne, de kigyúlt öröm.
Lobban a láng, a kitört üvegen
Az éj ozont lehelt be a szobába.
Amit e hír Zsolt lelkéből kiválta,
Egy halk fohásszal a magost kereste
És úgy érzé: a szovjetház e percbe
Az ő házánál biztosb menedék.

De minden öröm megkeseredék
A Tóbiásban. — Légy esett a tejbe
S a nagy vetélő szónak keseredve
Buggyan meg:
„Ejha vén kurafi sors!
Ihol ni asszonyt megsegítni gyors:
A lovas párt a vaksi szürkületbe
Az oláh kézre Zákány népe űzte
S szebbik felét ha elcsíphette volna,
Most nem saslódnánk érte gondba:
Ha elloptuk, hogy adjunk rajta túl?

Nem ével ott a bú, bár magja hull,
Hol sok a nap, kevés a könnyek vize,
A televényes tóbiási szívbe
Nem évelő a búbánat virág.
„Úgy szép, ha zajlik, ez a bús világ."
A kókler, ki e jelszót hordja pajzsán,
Elszontyolodva is legény a talpán
S most Zsolt szavában uj ingert talál.

„Te mented innen — mész-jössz, mint az árny,
Átlopva téren, tájon, mint ki kémlel:
A Zákány népe cirkál ott az éjjel,
Hát úgy vigyázz, hogy élted bánja,
Ha meggörbül egy hajaszála.
Elérve Szalkát, útjára bocsátod.
Ember! regényes a vállalkozásod,
Szép asszonyt szöktetsz, aki üldözött,
Aki apádba kést ütött."
Töprenkedik a kókler távozóba,
Kísértetes az ilyen lelki próba,
Artista legyen, aki ezt kiállja!

A jó hír enyhe zsong az éj-magányba,
De nyomasztó az asszonyi közelség,
Zsolt talpra áll, hogy kiegyenesedjék.
Az ablakhoz lép, kitekint a kertre.

Ilyen sötétkék éj volt, ilyen enyhe,
Így lengtek be a kerti illatok,
Ily messze voltak fenn a csillagok,
Mikor az asszonyt ide hozta.
Egy szoknyában, fejét magosan hordva,
Jött, mint az élő, égő szerelem.
S egy hűtlenségen sírtak odafenn
A juniusi messze csillagok.

Hét éve ma . . . Azóta sóhajok
Bujkálnak itt . . . mert aznap éjen

A szerelem udvar-kíséretében
Látatlanul beköltözött a házba
A tagadás, — mindennek tagadása,
Mi addig szent volt e falak között.
Az égett romház sóhajtott, nyögött,
Egy gondolatsor vészterhes sötétje
Gomolygott ki a júniusi éjbe,
Elszabadulva, hogy kibontakozzon:
A házat bontogatta ez az asszony,
Szokását, ősi erkölcsét, hitét.
Kötelme ellen lázadozva vét,
A tekintély ellen kezet emelt. —

A vád magasba tört, de idelent,
Virágba szökkent boldogsága teljén
A hét aszályos évet elfeledvén,
A kert a vádlott asszonnyal fogott
S a védbeszédjét édes illatok
Hulláma hozta a zsongó szelekbe:
Csodavirág volt, árnyaknak neveltje,
De átültetve gyökért nem fogott.
Nem állta szegény a tűző napot,
Nem volt üdítő harmatja, vize,
A kertésznek hozzá elég szive,
Virág volt és csak könnyben nedvesült,
Ki tehet róla, hogy lesült.
— A kert füllentett, mentséget koholt.

E szívbe-zsongást meghallgatta Zsolt,

A hazugságra rámordúlt a lelke:
„Csodavirág volt — árnyaknak neveltje,
Asszonyvirág — csodája a nemének,
De fertőzött volt benn a lélek
S én a lélekkel álltam pörben
S mert ellenem lázadt — letörtem.
Kegyetlen voltam és boldogtalan."
Mint hirtelen jött forró szélroham,
Ugy csapta ki az enyhe nyári éjbe
A gondolatnak forgatagos vége
Virághervasztó zordon igazságát:
„Dacát, parázsló lelke lázongását
A bomlott idők szelleme szitotta;
S mikor hűségben meginogva
Reménytelenné vált köztünk a harc,
Vak gyülöletté ellenem a dac:
Elvettem tőle gyermekét.
Igy volt. Egy baljós frigy rossz véget ért".
Igy volt, sóhajt a kertnek fája, bokra ...
Zsolt fölnézett a messze csillagokra
S megindult be.
Nyugodt volt szemre, színre,
Akár a tenger ólomszürke szintje,
A lélekvizén ez a mare morto.
A folyosón elállva ablak ajtó.
„El!" int az őrnek s nesztelen belép.
Megáll. — A fény kápráztatá szemét.
Az asszony ott ül, leönt rá a csillár,
Szétzilált kontya szikrázik, sziporkál,

Ül mozdulatlan, fejét hátravetve.
De átsuhan egy szélcsapás felette,
Riadtan kél és Zsolt elé mered:
„Mi vár reám itt"? — s égő gyülölet
Lobog szemében —
„Lefogtad kezem,
Rabul ejtettél, végezz hát velem,
Ha mersz, öless meg, van reá okod!"
Szédelg a boltív, rázza a romot
A férfi ellen lázadt nő tusája.
Két lelkiség küzd itt s a támadásba
Sebzetten alul egy lélek marad.
„Cezarin!" kezdi Zsolt s a romfalak
Visszhangot adnak, felmordulva halkan.
„Ép azért jöttem, hogy tudtodra adjam,
Hogy elbocsátlak. —
Készen állj az útra,
Az idő hajt, indulsz egy óra múlva,
Hogy szürkület előtt Szalkára érj.
Vigyázz — a veszély könnyen útban ér,
Ha szökni próbálsz, belefutsz a tőrbe.
Bízd rá magad a vezetőre;
Felelek érte, biztos emberem."

A bús kopár, a tűzjárta terem
Fölérez. — A nagy tölgyajtó kitárva
S egy ember itt a végzettel vitába,
Itélet ellen asszonyt szabadít.
A szárnyas ajtó nyikorogva nyit,

Mint szélhuzásnak kelletlen ha enged.
De csattan a zár... „Nem kell a kegyelmed!"
A rabasszony a nyílt ajtót becsapta.
„Rabod vagyok, de hozzám vagy vasalva,
Te bánod, ha a reggel itten ér.
Te remegsz az én életemért,
Ha én bukom, te elestél velem.
Hát rajtam áll a kegyelem
És én diktálok néked, nem te nékem!
Kiszabadítasz még az éjen,
Magad kisérsz el a vörös határig,
Együtt megyünk s ha útunk szerte válik,
Elmondhatod, hogy kivel éjszakáztál.
Ide hurcoltál, megaláztál,
Rút erőszakot tettél a halálon,
Ezt leszolgálod!... Átlopsz a határon,
Elárulod a népedet miattam,
Erővesztőm van nékem a fiadban.
Vezess! — ha nem — hadd érjen itt a regg!"

Ha szálfának dől a bús förgeteg,
Körülcsavarja, sudarát ingatja.
Zsolt megrázkódik, a szó átnyilalta:
Erővesztője néki a fiam.
Ez jókor jött — a számadás ki van
S bár halk a szó, kimondva metsz az éle:
„Nem én adtalak az oláh kezére,
Sem vesszeje alá a nyílt piacra
És hogyha rád, miként a cinkosodra,

A sáncok alatti golyó halál
Nem érdemelt zord tisztességre vár:
Egy ujjat sem mozdítok érdekedben.
De okom volt, súlyos, nem nézni tétlen,
Hogy meggyaláznak.
Ne szólj, ne riadj,
A fiad vert neked mentő hidat,
Ő érte tettem ... És nem titkolom,
Még holnap reggel kidoboltatom,
Hogy magam loptalak át a határon.
Az emberemben nem bízhatsz, belátom,
Kinek csak tegnap gyilkolád le apját."

Egy vad sikoly, milyet csak asszony-ajk ád,
Tört szava, hangja, nem számít beszédnek,
De benne rikolt a hurokba lépett
Nagy, vad madárnak dühe és keserve.
Egy pillanat volt, aztán csendesedve
Pár szót vet oda dölyfös hanyagul:
„Elég a gőgből, Ártandy nagy úr!
Paraszt vezér! — nem ismerlek birámul,
Mit tudsz te rólam, életről, világrul,
Te élet-gyilkos! ...
Gyűlölj, ahogy én!
Itt erről van szó s arról ami tény:
Rabod vagyok és szabadúlni vágyom!
De a föltételt én diktálom:
Vezess ki innen s megkapod a lányt!"
S itt fölsivít a szóban, ami bánt:

„Alkudhatunk — a kedvesed menekszik.
Szemet szemért — őt megkapod ha tetszik,
Őt megkapod — de a fiút soha!“ . . .

A vércse szó vijogva húz tova,
De meglibben a véres karmu,
Zsolt leszárnyalta: — „Köztünk nincsen alku,
Nem kérem őket, — megindúlhatunk!“

Nem kéri — nem kell! — nem veszünk, adunk?
Hogy mondhat olyat, aki nem halál,
Mitől a szívverés eláll
S mit ez kimond, az mind igaz, való.
Cezarint dermeszti a szó;
Úgy odafagy lelkéhez mint a dér.
Halálra szánt az, aki így beszél,
Vagy olyan, aki túlerőben diktál.
Ez ember mentőkezét nyújtja, itt áll,
Fölé magaslik, lelkét megalázza,
„Oh átkozott a keze, udvarlása!
És semhogy ezt, — inkább a csontkezet!“
S a meghajtott fő felemelkedett,
Szava szilárd volt: „Akkor maradok!
Doboltasd ki, hogy itt vagyok,
Az uram házában van menedékem.“
Kimondta s ott állt szavában, szivében
Halálos daccal.

A nyáréj delelt,
A falióra tompán közbevert.

Az idő intőszava zúg a romba
S mely idáig a szók mögött szoronga
A gond átüt a riadt mondaton:
„Jöjj Cezarin! — mert nincsen hatalom,
Mely megőrizzen, ha itt ér a regg!“ ...
„Itt ér!“ — Lobbannak a csillagszemek —
A másik fél gyöngéjét megmutatta
S halált lenéző győzelmes tudatba
Riad az asszony: — „Lépést sem megyek.“
Csend van... Fulladtak a lélekzetek
Nagy feszerővel emelik a mellet
S két összevillant lobogó tekintet
Jelzi a döntést...

Próbán az ideg.

Lehull az álarc, a fagyos, hideg,
Bús tétova a borús férfi arcról
S ki itten áll most, úr az, ki parancsol
És lázadó rabasszonyának diktál.
A szó megérzi súlyát, tompul, vibrál
S lendűlve sem csap túl korlátain.
„Akkor vitetlek, Cezarin!
Nincsem szavam a végzet ellenében,
De nem tűröm, hogy itt e házban érjen
S ha nem jössz, viszlek és egy göngyölegbe,
Mint kitett pólyást, összekötve
Teszlek le Szalkán, a kertek alatt.“

Mi csapott itt be?... Rengnek a falak,
Nem villám, felsőbb elemi erő,

Ez földalatti mélyből tört elő,
Kíséri tompa vésztjósló moraj.
Cezarin alól kifut a talaj,
Egy vad lökéssel kiránták alóla.
Réműlt sikoly ver visszhangot a romba,
„Ártandy Zsolt nem! te ezt nem teszed!"
A végzett ott áll a küzdők megett,
Várja a végső szót, amely határoz.
Lelket terít le itt a kurta válasz
S ez rosszabb a halálnál — vereség.
Cezarin szédült — lehúnyta szemét
S ahová lelke most leszálla,
Az a rémségek éjszakája
S felbukva onnan, gyűlölettele,
Egy idétlen rém bukkan föl vele,
Egy mindenre kész cinkos gondolat:
„Adj fegyvert, éltem s asszony voltomat
Megvédeni az éjben — s indulok."
Zsolt megdöbbenve nézi... Elbukott
És szótlan adja néki át a fegyvert.

Jönnek... Mikor az óra egyet elvert
S a fűzeknél a part alatti árnyból
Kibukkant a két sötét éji vándor,
A Tóbiás szótlan elibök álla.
De ezek menvén egymás nyomdokába,
Szó nélkül ott feledték őt az éjbe
S a szálfa ember meghökkenve kérdte:
Mi ütött hozzá, hogy ő maga menti?...

Zsolt jár elől, siet, csak menni, menni!
Szalkáig innen nagy futamodás.
És nincs — ne légyen arról tudomás,
Hogy nyomán húz a cinkos gondolat.
Hátrább az asszony ... amint ott halad,
Zsolt visszavetett árnyékát tapodja;
Reá sötétlik s egy a gondolatja:
„Ma meghalsz!“ ...
„Meg, ha fönn úgy van megírva!“
Két gondolat, a néma viadalba,
Mint penge a pengét keresztezi.
Mennek ... A nő a pillantást lesi,
Lelke vonaglik, kezén ráng a fegyver,
Szédülten küzd az iszony a keservvel,
De ingatatlan áll a terv.
„Ne még! ... Ne itt, hol vízmentén tekerg,
Majd ott, hol partnak ront a keskeny ösvény
S ha felkúszott rá, tíz öl lent az örvény,
Majd ott a szélen, az örvény felett! ...
A kapaszkodó fojtja a lehet,
A gyilkos szándék emeli a fegyvert,
Vak elszánás röpít egy asszonyembert,
Kitátja száját az örvénytorok.
De jaj! — Mi volt ez? ... visszatántorog,
Egy izmos kéz felfogja még bukásba,
Óh átkozott a keze udvarlása!
A meredélyen elsiklott a tett.

Tovább, tovább! ... Az ösvény rejtezett,

Egy fordulattal belebújt a sásba,
Elfeketült az éj, a szem világa
És bújtogatva suttogott a nád:
Végezz!...

Ki érti ezt a tétovát?
„Agyáig érek, kinyújtván a csőt,
Nincs ölni hely a sásnál kedvezőbb,
Ha ledurrantva belé tántorog,
Akár a mély örvénytorok,
Úgy elnyeli a fekete hinár.
„Meghalsz!" Vagy tizedszer ismétli már,
De kéz, de cső remeg, makacskodik
És sosem ér fel az agyig.
„Hát gyáva volnék?" kérdi fogvicsorgva,
Valami bomlasztó van e nyirokba,
Óh undor!... ez a láp lehellete.
Láz, hidegrázás, émely jár vele,
Sietni kell — végezni mindenáron.
Szél diderg át a süppedő hináron,
A megemelt cső keresi a célt,
De alászédült, amikor felért,
A sás hullámzott — a vad visszafordult
S mint a mesébe, a vadászra mordult:
„Nincs rossz szándékom — hagyd ezt
[Cezarin!"
Fölszikrázott a láp; — a düh, a kín
Kettős lidérce lobbant meg a nádban.
„Ki e mocsárból, — ki, ki mindenáron!

Ki e világból, ha megél ez ember!"

Az asszony szédelg — kezén csüng a fegyver,
Nyomaszt az éj, fullaszt a láp, a fertő.
De most arcába vág a Tisza-szellő
S a nádi boltív tágult, szétnyillott.
Még éj az éj! — de két halvány csík ott
Már földereng a téveteg szemekbe,
Az egyik ellapul terjengve, fekve,
A másik dacosan magosba tör.
Fátyolba bújt a terpedt víztükör,
Hogy magát az éj meg ne lássa benne;
De Szalka tornya éjből égre vetve,
Mint nyurga jel a sorban, fölkiált.
Meghalsz!... A fulladt életláng kivág,
Fölparázslik a gyűlöletnek üszke.
Parthoz lapulva mennek és szemükbe
Fölrémlik ingó képzetként a cél.
Villan — amint a szürkéből kikél,
Fehér bordája mintha légbe lengne,
A kőhíd ott a határkő e perbe',
Ott meghal!...

„Nincsen kegyelem!
Nem asszonyper ez — nem az én perem!
Nem apámé, kit elüzött,
Nem bátyámé, kit üldözött;
Ítélet ez — megingatlan határzat:
Ártandy Zsolt az eszme ellen lázadt

És meghal ott a határhíd előtt!"
Siettek... A cél fehéredve nőtt,
Nagy kőtestével átfeküdt az árkon.
Két bújkáló hajt rá a hamvas árnyban,
Egymás nyomán, az árok fenekén.
„Asszony vagyok, báb, idegvette lény?
Itt megy a gyülölt lázadó, a férfi,
Ártándtól eddig, nem bírtam elérni,
Nem bírtam eddig, de most megölöm!"
Vörös fény pirkad a fehér kövön,
Vörös az ég, a föld, a vér, az eszme.
Itélet ez!... a fegyvert rajt szegezve,
A megemelt cső fölér az agyig.
„Meghalsz!"
De aztán ami csattan itt,
Az egy sikoltás... Zsolt döbbenve áll.
A híd peremén strázsál a halál
Egy vörösőr képében s célba vette —
És Cezarin magát feledve
Karjába markol: „Rád céloz, vigyázz!"
Fenn lövés lövést váltva szaporáz,
A veres őr elfekszik mint a hulla
S a két bújkáló egymáshoz lapulva
Egy kemény szót hall: „Ott ne hagyd a puskát!"
Ez Zákány!... Zsolton borzongás futott át
S e percben, amig összebújva ott
Az asszony kezével találkozott
S az ő markába siklott át a fegyver,
A puskát hozza már a másik ember

És Cezarin rémülten súgta: Pál!

Elmentek... Vége... Amit a halál
Zord közelségben szít, az enyhület,
A szívekben csak suhanó tünet
S mire ellobbant, mint a szikra,
Cezarin felszökött a hídra
S az elsiető Zsolt után meredt.
Az élő, égő gyűlölet,
A legyőzött, a megvert asszonyember
Keserves daccal egyenesedik fel,
Hogy megmutassa, mi a tigris-ugrás,
De késő...
Itt lélekbe dúlt a virgács
S ki megrogyottan visszafordul ott,
Az már egy tört, egy ott hagyott
Bús valaki az asszonynépből,
Kit kifosztottak mindenéből
Ártánd alatt a hosszu éji útba;
Ki most szédülten bandukolva
Toronyirányában Szalkára tart.
A szőlők közt emelkedő a part,
A tőkék lassanként fejére nőnek.
S e selymes lombú, sugárral beszőttek
Körül fogják — majd ellepik az asszonyt.

VIII. ÉNEK

Már kora reggel tér, köz, utca zajlott,
A gyászos Ardó nem várt hírre ébredt:
„A vörös asszonyt elüté a végzet
S ha ördöge nincs, rontani, igézni,
Holnap egy szilfa sudarából nézi,
Hogy indul a Bog népsodró menetben
Budapest ellen!“

Kigyúltak a lelkek
S kik tegnap égre jajongva temettek,
Ma vért szomjaznak, készülvén a torra.
Egy jelszó járja, kurtán odamondva:
„Reggel akasztunk, este indulunk!“ . . .
Nyüzsögnek . . . Ha egy követ feldobunk,
Az embersűrüben nem érne földet.
Várnak — várják az angyalképü szörnyet
Ártánd felől, a százszor gyilkos asszonyt.
Fűti a harcos, szófukar parasztot
Ezernyi lángnyelv.

Kazlat gyujt a pörje:
Az özvegyek porontyuk kapva ölre,
Mutatják fel a tegnap óta árvát;
A fehérnép rikácsol: útját állják!
Nem lesz akasztás — darabokra tépik.
Nyüzsögnek, sűrü kavargásuk szédit.
Csupán egy pont, az iskola előtt,

Ád a szemeknek nyugvást, pihenőt,
Hol Dombi Ferkó most cifrázza éppen
A tanácsba gyűlt hadnagyok körében:
Az asszonyrablás hogy esett Karádon.
A tíz hallgatja — egyedül magában
Zákány mered fel, szótlanul, sötéten
És csillag fut le zordon képzetében:
Ártándy Zsoltnak végzete betölt.

A tér párát vert, a napfény ömölt,
A föld átizzott a talpak alatt
S e gőzölgő nagy emberforgatag
Egy szóra felforrván kifutni készül.
„Menjünk elébe!" — s ingva, mint a széltől
Fölkavart hullám, mozdul a tömeg.
De most egy lezúgó hanggörgeteg
Gyors dermedést visz a nagy mozgalomba.
A templom előtt a vezér dobosa
Pergeti dobját: „Vezéri parancs!"
Odamerednek...
Egy dúlt barna arc
Les itt a szóra, megezerszerezve,
Mely rendel, tilt és messzezengve
A templomdombról zúgva szertefoly.
„Először is: eltiltatik a tor
És súlyos büntetés alatt a portya;
Ki foglyot ejtve, annak vérét ontja,
Az golyótol hal"... zúg az intelem.
„Továbbat: aki átmegy a vizen,

Hogy az oláhval szóba állna,
Az árulót az akasztófa várja.
— Tram, tram — így en szól, ami tilalom".
Hullámot hajtva zsong az izgalom
A tömegben, az új versszak pedig
Így kezdi: „Tram, tram, elrendeltetik:
Túlnagy levén a munkáskéz hiánya,
Holott a földek ringó életárja
Éretten várja a kaszát:
Míg be nem gyüjt a Bog a nyáron át,
A harcos népek fele leszerel".
Halotti csend.
De ez a csönd lehel:
Törten ziháló lélekzése rémit,
A dobos hajt, hogy befejezze végig,
Tram, tram — sietve, mielőtt felél.

„Legvégül tudtul adja a vezér,
Közhírré téve közszokás szerint,
Hogy asszonyát Kaminszky Cezarint
Kivette az oláh kezéből
És még az éjjel, fedve a setéttől
Átvitte őt a vonalon túl — Szalkra".
Tram, tram!
Mi ez? A szédület hatalma:
A pillanat szörnnyel vajúdva hallgat,
Dülled a szem, a megnyúlt tömegarcnak
Embervonása torzul, félremén,
Egy orditás — s világra jött a rém:

„El vagyunk adva!“
S a nép szenvedelme
Úgy riadoz föl megezerszerezve,
Hogy reng belé az ardai torony.
Két vak tapeur: a rémület s iszony
Dúl lelkében, e bomlott orgonában.
Égnek zúdul a düh szimfóniája:
„Ártándon eladták a népet“.
És szilaj sodra e pokolzenének
Egy hullát hajt az élő vihederbe,
Melyben fiára — rútul bekeverve,
Nem ismerne az édesanyja rá.
S a sátán opusz fennhúzván, alá
Hömpölygeti a vezérszólamot:
„Ő hozta ránk a vöröst!... Eladott!
Ártándy áruló... halál reá!...“

A tér fölött, mint vész ha sodraná,
Riadt zavarban szárnyal fecske, gólya,
Vak bódulat szállt a fészeklakókra,
Mintha lángokban állna a falu.
Egy rém: az ezerlábú és karu
Bősz tömegember üvölt, torkatátva:
„Vörös lett!... eb lett!“ — s elborult agyába
Pusztító jégverés viharzik át.
„Ő hozta ránk a vörös bestiát!
Hurokra véle!... Föl a sudarakba!
Ott száradjon el minden pereputtya!
Aki Ártándy, mind népáruló!

Akasszunk!"
Zúg a halálriadó . . .
Borzong a szil, a rezgőnyár, a tölgyek,
A teherviselt ágak megremegnek,
A megfülledt lomb összezördüle.
Vesztést kiván a nép ádáz dühe:
„Föl Ártánd ellen!
El Ártándyér'!"
Az ár hánykódik, medréből kikél,
Nagy hullámot hajt forrongó hatalma,
Mely zúgva dől a szűkös torkolatba
S bömbölve árad szét a hosszu utcán.
„Népgyilkos! — hóhér! — Júdás!" zúg az
[orkán,
„Halál az áruló Ártándyra!"

Az iskolában nincs szó, nincs vita,
Ott áll a tíz s ameddig szemmel éri,
A forradalmat hangtalan kiséri,
Csak Zákány vet utána a viharnak:
„Dühök kifutván, majd megcsillapodnak".
Rábólintnak a komor hadnagyok.

Elnézve, egy vadméncs nyargal ott,
Mely eszét veszté egy mennykőcsapásra,
Elől a mének bőszült nyargalásba,
Nyomon a bomlott sörényű anyák,
Nyihogó rémült csikaját
Vad nyerítezve biztatván futásra,

Száguld tova a vad istencsapása,
Mindent letipró félelmes rohamba.

A kis harang sír. — A falu bolondja
Kiülve fönn a torony ablakába,
Halálra csendít s kötelét cibálva
Minden egy verset rigmussal kisér:
„Bim-bam, a tarlón sír a szél,
Most mennek az Ártándyér,
Bolond volt s ha most felkötik ezér,
Ki lesz a Bogban, ha nem én, vezér?
Giling-galang, fehér, fehér, fehér,
Giling-galang, vezér, vezér, vezér!
Ki egy futtában Pestre ér,
Ha addig el nem ül a szél,
Giling-galang, a szél,
Giling-galang, a szél".

A rigmus száll, de szétszedi az orkán,
Melynek szilajon hajtó sodrán
A tömeg már az erdő szélit éri.
Nagy messze, elül feketél a férfi;
A viharfelhő szakadoz, nyulik,
A hímje bömböl. — Mint vészjós kuvik
Rikolt az asszony, futtában zihál,
A kölyökhad körül sikongva száll
És azon van, hogy mindent túlsivítna,
Míg hátul, nehogy guta megsimítsa,
Lohol a hájas s a már éltesek.

A térköz nő, a veriték csepeg,
A fák közt veszt a roham sebessége,
A rekkenő fojt s a lombközi résbe,
Hol benyilal a napfény, gyujt a sávja,
Felfoszforeszkál a mélyzöldü árnyba
A tömeg párolgó lehellete...
S itt megtorpant a roham eleje.
A Tisza felől, megeresztve féket,
Lovaslegény vág elibe az élnek,
Kalaplengetve, hírrel közeleg.
Incselg a sors!... A lezökkent tömeg
Riadtan böffen meg a híradásra:
„Egérutat vett!... Bent ül a tanácsba!"
S elbődül, mint a falnak ment bika:
„Halál az áruló Ártándyra!"
A gége csuklik, hördül a torok,
Majd szédelegve hátra tántorog
És vissza! vissza!
S ahogy sarkon fordul,
Úgy lottyan meg, mint lelöttyenve lankul
A széljárástól elfordult vitorla.
S ha szerte züllt a széditő iramba,
Most összetorlik s gomolyogva megnő,
Hajt lomhán, mint a fáradt viharfelhő
S mire a gőzölgő sokadalom,
Kicsávázott az égető napon,
A hosszu utca véginél betámolyg:
Ártándy Zsolt már jóformán beszámolt
A tíznek...

Beszél... Zordon hallgatásba
Merülve áll itt a tízek tanácsa,
Zsolt érzi: elsötétedett a lelkük.
„Esküt tevék — és megszegem az esküt,
Mely önmagammal sodort küzdelembe,
Mely adva, már a lelkem megfeküdte
S iszonyu terhe napról-napra nőtt.
Felelek érte Istenem előtt,
Akinek tetszett megalázni engem,
Rámbizonyítva, hogy az esküvésem
S a tőletek vett szent fogadalom
Megtartva bűn, halálos ártalom
A nemzet ellen...
Esküvel fogadtam,
Hogy Pestnek megyünk, népsodró rohamban
S e város szennyén kigyúlt vésztüzet,
Mit nagyra nevelt a vak rémület —
S a gyujtogatók hadát eltapossuk.
Esküdtünk, bosszúnk égre riadoztuk,
De mire lehullt fölemelt kezünk,
A népek alja fölkelt ellenünk,
Szemükbe lángolt a hiéna-szándék,
Nyugatnak áldáz terve kiviláglék:
A magyar nemzet odavetve — konc.
Tünődtem: ez a világdúlta roncs,
E csonk, melyben a vér üszkös, aludt,
Kibirja-é a polgárháborút,
Mit én zúdítok rá s az én hitem?
Tünődtem; forgott a világ velem,

Kerestem, ami biztat, ami ép,
Magamba néztem s visszadöbbenék;
Néztem a napfényt tükröző Tiszába,
Túl rajt' a hóditók hadára,
Az égre, mely derűt mosolyg felettük —
S elvégezém, hogy megszegem az esküt
És kárhozzék el bár a lelkem,
Én nem vonulok népsodró menetben
Budapest ellen.

A hun haldoklik, mondják — lelke már
A szétdarabolt csonkba halni jár,
Az én hitem ellentmond a halálnak,
Élt már e nemzet ily gonosz csodákat,
Túléli ezt is!...
Fordul a kerék,
A szovjet undok szennytüze kiég,
E rém mirajtunk a kisebbik átok.
A nagy az, mit én óriásnak látok,
Mely nyugatról jön, mint a jég verése,
Nemzetkiirtó, zordon küldetésbe
S e nagy miatt szegem meg én az esküt.
Így van. — Végezzünk, a szót ne keressük,
Ki fejet ráz, azt is megértem én,
De hordja fönn és álljon ki elém
S én odamondom szemtől-szemben,
Hogy nem vonulok népsodró menetben,
Budapest ellen".

Beszámolt — vége... Szertenéz,
Sűrűn villámlik itt a vész
S nincs villámháritó a házon...
Várja a szót, mely sujtson rá, cikázzon,
Döntsön, szakitson, rajta áll,
De míg itt görcsben ráng az ajk, az áll,
Künn ezer ajkról kapva szárnyra,
Úgy dördül el, úgy csap be a tanácsba,
Mint haragos istennyila:
„Halál az áruló Ártándyra!
Halál! halál!" — zúgott a népitélet.
Zsolt kitekint. — Közelgő végzetének
Zord képét látja az ablakkeretbe.
Ott áll a hydra, fejét fölemelve,
Rémséges torkát a vezérre tátja.
Ez nézi szótlan, készen a halálra.
Ítélet ez — a népvezér a népé.

A hydra bömböl s mintha megigézné
A népdüh, itt eldermed ész, ideg.
Komoran, tétlen nézik a tizek
A vezért, aki megmozdul helyén.
Nézik. — Ez ember a halálba mén,
Tétova nélkül, emelt fővel indul,
A tárt ajtóban megáll — sarkon fordul
És visszaszól:
„Mondjátok meg a népnek,
Az asszony, aki rajtam szörnyü végzet,
Ki itt életbe, vérbe dúlt,

Ártó szándékot nem tőlem tanult.
Bár embert ölni vétekszámba megy,
Megölheti őt köztünk minden egy,
Csak én nem". — S mire ott benn a tizek
Felszabadulva kilélegzenek,
A cserbenhagyott vezér odakül
Hevedert húz, majd lóra ül
S megy szembe lovagolva a halálnak.

A dombon alá rejtik lombok, árnyak.
A lombhatáron áll a feszület,
Ő kiszámítja: ott kap sortüzet
S hogy innen mérve száz lépés odáig.
Nézi Ardónak csüggedt lombú fáit,
A szilek csoportja napban delel.
A feszületnek kalapot emel,
Aztán lehúzva mélyen a szemébe,
Egy nagy szökéssel kivágott a térre
S döbbenve áll a rejtelem előtt.
Nincs sortűz; mely itt falként állt előbb,
A tömeg jóformán eloszla;
A halálnak van tisztes módja, rossza,
A Bog talán a rosszabbikra gondolt?
Nézi az elzárt teret, túl a kordont
S döbbenve kérdi: ki rendezte ezt?
Léptetve megy; mely utcát elrekeszt,
A rohamszázad Zákánynak vet arcot.
A vezér elnéz, ajka megvonaglott:
Ez belemetsz az élő elevenben.

Az út közepén megy ballagva resten.
Ló s lovason, bár messze még haláig,
Igen nagy útnak fáradtsága látszik,
És Ardóban már húzzák a delet.
Itt véka alá rejtik a tüzet
S a véka alatt ugyancsak parázslik.
A Zákány népe fegyverkezve állig,
Itt patruliroz — a rendet vigyázza,
Felé jön három ordas s mind a hárma
Oda sercentve, kiköpött előtte.

A falu száját Zákány lekötötte,
De tud ez hangot, szót olyat,
Mellyel ugyancsak odamondogat,
Beszéd ez annak, ki ésszel feléri.
A kapufélfát támasztja a férfi
— A nyugtalan fehérnép ki s be jár-kél —
De be nem várná egy is a világér
S mikor befordul, belerug,
Bedurrantja a kiskaput.
A durranások egymást érik
S a hosszú utcán véges-végig
Elébe döng a fojtott népharag.
De aztán lassan minden elmarad,
A némber is, ki porontyával ölbe,
Felé rikolt, az ujját neki bökve:
„Ahol megy, nézd, az áruló!"
Ostorcsapás volt, fölvágott a ló
S míg völgyek, erdők gyorsan elmaradnak,

A lovas érzi, hogy mögötte baktat,
Föltartva szélsebes lovát, a végzet.
Úgy tetszik, valahol megkésett
Szikár csatlósa, a kaszás halál.

Érlelő napban lankadoz a táj
S mint a búzákon, lelkén ugyanolyan
Kaszára váró békés nyugalom van,
A kasza elől nem lehet kitérni.
És haza érve, Zsolt már azt se kérdi:
Mért hagyta el a házat minden élő?
Beköt — s mint hosszu útról visszatérő,
Szobát szobára végiglen bejár.
Minden egy ajtót, ablakot kitár,
Az esti szél hogy könnyen betaláljon;
Az enyészetnek doha leng a házon,
Hadd szellőzzék a kiélt, ócska rom.

Ahogy a nap, e vesztes hatalom,
Hátrálva megállt peremén az égnek:
A Tóbiás a füzekből kilépett
S átdobva magát a magas falon,
Sietve ment át kerten, udvaron
S hátul került be az ártándi romba.
Mintha a fölvert csend reá morogna,
Borzongva húz át folyosón, szobákon;
Itt harc utáni béna lankadás van
És súlyos sebben fekszik valaki.
Ilyennek fáj a lépést hallani

S mire az ismert benyilóba ér el,
Már lábujjhegyen lép a kókler.
Zsolt itt ül, elnéz, ki az alkonyatba.

Acél ez végig, rozsda nem fog rajta
S a szálfa ember elborong a képen:
A kemény vonás az ajkszögletében,
Mely mindig ott volt, mikor vészbe, bajba,
A kurtán fogott parancsot kiadta,
Ott ül ma is, de mélyebb, merevebb.
Majd ráeszmél, hogy időt veszteget
S úgy lélekzik ki, mint a fujtató.
Zsolt fölnéz és egy borún átfutó
Mosolyba enyhül a kemény vonás.
„No mi jót hoztál, fiam Tóbiás?
Hány hét a világ, hősöm, Szutsu döntő?"
A szó meleg volt, szívesen enyelgő,
Lélekbe markolt mély zengésű hangja.
És Tóbiás, bár éppen az a fajta,
Kinek a szíve, lépe, mája
A keserüséget nem állja
S ahol csak éri, elbánik vele,
Most mégis fojtott keservvel tele,
Háborgó daccal tördeli a szót:
„Nem hozok én az úrnak semmi jót,
Mert ami jó, az úron úgyse fog.
Csak azt mondom, mit elvégzett a Bog:
Megindulunk — s a jó útról letért,
Az esküjét megtagadó vezért

Összekötözve visszük el magunkkal."
Itt elcsuklott a szó s a dérrel-durral
Megindult beszéd félrecsap.
Egy szitkot elnyel, kettőt elharap
S letudva így a feltolakvó érzést,
Fogára veszi a tanácsi végzést
És alaposan megokolja azt:

„Hát így áll: Tudja a bogi paraszt,
Hogy föl nem áll a Tisza-menti nép,
Ha nem Ártándy Zsolt nyomába lép:
Hát ezért visszük a vezért kötözve.
Fel is mutatjuk közbe-közbe,
Mint Szigetvárnál hajdanánt
A töröknek a halott Szolimánt.
Ártándy indítja a harcot,
Ő ád kiáltványt, ő szed sarcot
S ha Szolnok alá ért a had
És kezdődik a hadd el hadd,
Feloldjuk, mondván: No most már vezess!
S hogy átalkodnék meg az alperes,
Hol hadbíróként Pál úr ágál —
S amelyhez odaállítják, a fánál
Ott lesz a hóhér, hogy akasszon.
Ott lesz a Zsoltka, a kisasszony,
Az úr nyakán meg ott lesz a hurok.
Hát ezt végeztük — többet nem tudok,
Az Isten verje meg az ilyen alkut!"

A szók kiejtve megérzik hatalmuk,
A sok közül, mely röppent mint a szellet,
A „megkötözve" befuródott, sebzett,
Fenyegetően, tompán, visszarezgve.
Zsolt fölnézett s a mélázó szemekbe
Lobbanva kigyult harag lobogott.
„Hadd jöjjenek hát — itt vagyok!"
S a szem, mely már az éjnek engedett,
Most fölvillanva fenyeget:
„Hadd látom, ki kötöz meg engem?
Hadd látom, ki megy Budapestnek ellen,
Ha én azt mondom: nem megyek!"
Azután hosszu csend következett.
A gondolat elmélyedt és a mélyből,
Egy nagy elszánás erejével kél föl
A lélek önvádló beismerése:
A nép, akit én vittem tévedésbe,
Mint kilőtt golyó, meg nem áll,
Míg élő testet nem talál,
Melybe magát és dühét belefúrja.
Az én utam az áldozatnak útja,
Az áldozatom az én vezeklésem.

És Zsolt úgy éledt, mint ki erdő-mélyen
Utat talál, mely kifelé vezet —
S a Bognak küldött súlyos üzenet
Már ezen indul:
„Mondd meg azt a népnek,
Mikor a védő vonalon átlépett,

Az indulásnál én is ott leszek.
Mondd meg — mely Budapest ellen vezet,
Az utat holnaptól megszállva tartom —
És tudják meg a bogi parton,
Ez út az én holttestemen visz át.
Mondd meg nekik!“ ...
Nincsen tovább —
S most gyorsan fordul, mint a sorskerék
És sietősen hajt a párbeszéd.
Sötétedik — ajk ajknak adja halkul,
Így lesz ha jóra, így ha rosszra fordul;
Végül fiúról, lányról szól az egyik,
A másik fölajánlja néki lelkit:
„Amíg lélekzem, velük maradok.“
Búcsúznak. — Tóbiás kitántorog
S hogy felszökik a kert magas falára,
Megül rajt percig s gőzölgvén magába
Kifújja dühét, mielőtt leszáll:
„No a keservét nemes szenci Pál!
Ki ezt a szép terved koholtad,
Te befüttyentettél a Bognak!
Hej asszony-elnyűtt lágymosó,
Fehérre vedlett bujdosó,
Hogy illenénk mi össze ketten?!
Eb megy, nem én tevéled hadmenetben
Budapest ellen!“

Zsolt maga maradt. — Nézi az eget,
Bár itt már minden elfeketedett,

Mintha az éj már is meg volna törve,
Mintha az ég-föld össze volna kötve
Sok milliárd csillagsugár-huzallal.
Mindent bevégzett békült nyugalommal.
Egy pisla csillagon mereng a lélek:
Küzd vésszel, száz örvényével az éjnek,
Felhők borítják, ellepik ködök;
De ott a tüzek élete örök
És Zsolt a pisla fényt tünődve kérdi:
„Ha fogsz-e újra tündökölve égni,
Dúlt nemzetemnek borús csillaga!"

A gondolatsor elvillant tova,
A perc suhant. — Zsolt hirtelen felállt,
Szél húz a nyitott folyosókon át,
Az idő lépte megkoppant a romba.
Jönnek; — a föld mint hű eb megmorogja
A közelgőket, kétfelől jövet.
Zsolt megismeri a lépésüket:
A vízmentén kuszán egymásba lépve
Botlik a taktus — ez a Zákány népe,
De ütemre döng az ardói út,
Azon vonulnak erre a fiúk
És jönnek, hogy a vezért megkötözzék.

Befellegzik... Nagy nyomasztó setétség
Nehezedett a tárva-nyitva romra.
Egy sárkányfelleg fogas bérces orma
Terped felette mint fekete folt.

S amíg ezt lassan megmássza a hold
S alá tekintve széjjelnéz a házba,
Zsolt már kivül tart s felszökvén a gátra,
Szemmel az éjben fürkészve, — megáll.
Az égett roncsba most vonul be Pál,
Előzik Zákány, Tóbiás s a fáklyák,
Alant a kordont mozdulatlan állják,
Élő, sötétlő falként a fiúk.
Belül kerültek . . . Most már fel is út
És Zsolt megindult a nagy éjszakának,
Az úton, mely a parti nádak
Között Szalkára lopva ér el,
Amelyen csak az elmult éjjel
Mentette haza Cezarint.

IX. ÉNEK

A szovjetházon berzenkedve ing
A gyászlobogó. — Bosszantja a szellő,
A Duna felől ide-oda lengő,
Mely rosszhiszeműn ráfüttyent a gyászra —
S nem tör ki messze panaszos sirásba
A bogi kudarc fekete hírére:
Hogy ott veszett a szovjet szemefénye,
Hogy leszárnyalták a szép vész-sirályt.
Pedig, ki itt e kapun ki- s bejár
S a vörös kőházat szorongva lakja,
A gyászlobogó alatt elhaladva
Megemeli a gondterhelte főt:
„Ez jól jött — nagyon is fejünkre nőtt
E fanatikus, ádáz asszonyember."
És búcsúztatják, mondván szeretettel:
Hogy nem szovjeti volt a lelke,
Hogy a rajongók szektája nevelte
S nem érte föl avultas felfogása,
Mily lehetőség rejlik a futásba:
Hogy jóban, rosszban túl a pályaházon,
Egy befűtött gép mindig készen álljon
Az indulásra... Szegény Cezarin!...
De másnap, jóval túl az éj felin,
Az asszony, vagy a hazajáró lelke,
A szovjetkapun hangtalan suhant be,

Megborzasztván a kordont és az éjt.

A Vica lánynak úgy rémlett: kisért,
Mikor az ajtón szótalan belépett.
Eltávozóban mint a tűzláng égett,
Most megtérőben csak pernyére ég —
S ez asszony itt az élő vereség
Futásban lankadt bús képét mutatta.

A lány arcán, míg körül udvarolja,
Vad örömet rejt a sunyi alázat:
Megvertek mint az ebet, megaláztak;
Megűztek — s fojtott bosszuvágyban égve
Gondol a Zákány kivert szép szemére
És üszkös pír gyullad a barna arcon,
De ellobban — mert reá szól az asszony:
„Mit meredsz úgy rám? mi bajod, Vica?"
„Nincs semmi, semmi!... Vagy hogy igaz is,
Elég a baj itt, beteg a gyerek."
S a Vica nyelve gyorsan megered,
Tömi a rést, ami lelkébe láttat.
Panaszkodik: a dolgok rosszul állnak,
Gyerekről, lányról bőven referál
S mikor bevégzi, hirtelen feláll:
„Ihol egy sürgöny, majdhogy elfeledtem." —
„Olvasd föl" — szól az asszony ernyedetten.
Az olvasná, de nem megy — jelirás
Cezarin fogja, pár szikár vonás
S fölébe hajlik

Vica rajt mered,
Nézi. — Miféle kabala lehet
Ez írásban, hogy amint fejti,
Remeg — kezéből majd kiejti,
Olvassa — nem hisz a szemének,
Rohan vele a csillárfénynek
És odatartja...
A hír visszafénylik
Arcán, szemében és úgy járja végig,
Hogy mindaz, ami most lelkébe dúl,
Egy sikoltásban szárnyra szabadul:
„Jaj néked Ártándy, — kezembe vagy!"

*

Megjött, volt elcsodálkozás, de nagy,
Mikor belépve a tanácsterembe,
Az elvtársakra alig hederítve
Helyére ült a vissza nem várt asszony.
„Ah Cezarin!" — Kibuggyanván az ajkon,
Egymást érik az ah-ok és az óh-ok.
És gyorsan melegednek át a szók.
A helytartó üdvözli, kérdi útját
S amíg zajongva körüludvarolják
A sértetlen szép élő szobrot,
Ki látná meg, mit a vész rajta rontott,
Ki látná meg, hogy megsérült a márvány,
A repedést a szíve táján
S a lázas fényt a nagy csillagszemekben.

Cezarin szóba kezd és leplezetlen
Vonul fel színre a bogi eset:
Kudarcot vallott, fogságba esett
Ardó alatt, két tűz közé szorulva.
Elmondja hogy került oláh hurokba
De elhallgatja, amit szenvedett.
Karádon hoztak rá ítéletet,
Társát, Barátot, kivégezték másnap,
De ő maga, jöttén az éjszakának
Oláh hurokból szökve szabadult.
Eddig van. — Végszava tetszésbe fult
A számadása kétségek fölött állt,
De Cezarinban megszólalt az önvád:
Elsikkadt benne a parasztvezér.

Tanácskozás foly... Ez, majd az beszél,
De ő már nincs itt... Oda száll a lelke,
Ott bujdokol, hol gyilkolásra, tettre
Suttogva biztatta a nád:
„Végezz!... Tíz ölnyi mélység itt a láp,
Öld meg!... Végezz e gyilkos perrel"...
Óh átok, átok!... Nem fogja a fegyver...
Ki ez az ember?"...
Cezarin fölél.
A tanács zúg — a hadmester beszél:
„A had kevés és nem megbízható"...
De gondolatzavarba vész a szó.
Köd száll le — mennek — a nyomába lép,
Tovább, tovább!... A kőhíd ott a vég,

Most meghalsz!... Mi ez? — szédület, varázs,
Óh asszonyideg bűne!... árulás!
Egy sikoltás volt: „Ártándy, megállj!"...
Agyáig ért a csontkezű halál
S ő elriasztá!... Átok, asszonyátok!

Tanácskozás foly... egy hang közbevágott,
„A paraszt támad!"
Riad a tanács,
A szivek körül jár a nyilalás
S az asszony — ide száz mérföldnyi távol,
Megáll a börtönajtóban s leszámol
Egy megbilincselt rabbal:
„Jaj neked!
Megvertél, mint a gyereket,
Nem öltél meg, de százszor rosszabb:
Magambabízó hitem eltapostad,
Rámbizonyítád kicsinységemet.
S a te kegyetlen Istened
Elnézte ezt a rombolást!
Most itt hozom a számadást,
Vérrel vörösen írva benn az összeg:
Kezembe estél s nem öllek meg,
De elgyötörlek!
Letörlek, sark alá teperlek,
Asszonyt lenéző gőgös férfilelked
Cafattá tépem.
És oda jutsz, ahová én elértem,
Hogy elzsugorodsz s kínban megaszalva,

Ártandy Zsoltban nem ismersz magadra,
Mint én magamra rá nem ismerek.
Aztán mehetsz, . . . nem öllek meg . . . Minek?
Ki ölne meg egy testi-lelki koldust!" . . .

Vívódik s ami körülötte zúg most,
Elcsap fülénél . . .
Megsérült a márvány,
Az élőszobor szenved, szíve táján
Lassan szivárog cseppenként a vér . . .

Úgy rémlik, hogy a hadmester beszél
S mint költözőben riadt madarak,
Röpködnek szét az ijedős szavak —
És köztük egy az asszonyba ütődik,
Ez túlrikoltja mind a többit:
„Pakoljunk!" . . .
Hallja, átborzong — fölél,
A fáradt búvár, aki szintet ér,
Néz úgy, szemét kerekre nyitva szerte.
Ijedt háborgás fullaszt a terembe
És fölriasztja Cezarint.
Nem érti . . . Egy hang nyugalomra int.
Mi ez? . . . E hang máskor fagyaszta,
Most túlkiáltják, belevész a zajba,
Hogy értse ezt? . . . ki ez a semmi ember?!
S ki bánt el ott a vén síró gyerekkel,
Ki mind máig a hadsereg vezére?
Ez olyan formát mond, hogy itt a vége.

Minek a vége?...

Cezarin figyel.

A júliusi nap, mely fent ivel,
Hat ablakon át ömlik a szobába,
Megszéditi a szók gyilkos hatása
A hadmester míg összefoglalá:
„Ha a Tiszát átlépte az oláh
Eljött a vég — a sereg szerteszéled,
Hogy akkor merre — északnak vagy délnek,
Abban sürgősen döntsön a tanács!...
„Hallgass zsidó!"... Egy bősz kirobbanás
Vad sikoltásban zúdult át a termen,
Feltörve, krátert hasitott a lelken
S szilaj erővel hajtva kitörését,
Tüzet patakzik a vulkáni mélység:
Az asszonylélek.

„Hallgass, átkozott!
Nyeld vissza, te kis elzsugorodott
Fekete féreg, ezt a szót.
Tanács, ne hidd el! — rúgd ki e csalót!
Nincs végeladás!... A had, mint a szirt áll,
Hamis bukásra spekulál e kalmár,
Ne hidd, tanács"

S mint sirály a viharba,
A megszárnyalt hit rémülten sikongva
Kering az elnémult tanács fölött.
„Én egyenest a halálból jövök,
Nagy végzet adta győzelmi reménybe
S te helyeslést zúgsz e kufár beszédre, —

Mi megy itt végbe?"
Elhallgat... Szemmel befutja a kört,
A falak ingnak, megindult a föld,
Az asszony, miként hullámvert hajóba,
Úgy áll itt székében fogódzva,
Vonagló ajkkal tudakolva, kérdve:
„Mi megy itt végbe?"
Szédít a kitörés erélye
S a pillanatnyi dermedt csendben
Egy rekedt kérdés támoly át a termen:
„Helytartó hol vagy! mit szólsz e beszédhez?"
Egy röffenés... Mint kan, ha futva vérez,
Ki útjában áll, annak oda vág,
Úgy vágja bele gyilkos agyarát
Az asszonyba, ki feltart, késlel,
A helytartó egy vad felröffenéssel:
„Cezarin elvtárs, ennyit mondok:
Ön fogadkozott, proletár vért ontott
S ez ellenében, mint ahogy dukált,
Nem szállította nékünk az urát,
Hát ne oly fennen, Ártándy urasszony!
Az amazonság ott maradt a platzon.
A szorult adós kis kapacitás,
Ártándyné, azt kérdi a tanács:
Hol van Ártándy, a parasztvezér?"

A termen végigsüvitett a szél,
A viharzsáknak szája meg van oldva,
A helytartó a nagy kontrát kimondta

S a vész, mitől a vörösház meging,
Forgóba kapja Cezarint —
És fölpuffadt dühét arcába vágja.
Ez belenéz, szemét kinyitva tágra
S úgy rémlik néki, hogy még sose nézett
Így gyökerébe semmi vésznek
És lát, ahogy még eddig sose látott.
„Feleljen! — szóljon! — adjon számot!
Mi van a Boggal?!"
Szakít az agyar,
Tör, zúz a konda, nő a hangzavar.
„Ártándy feje, amit beigért!
S egy rossz porontyért onta vért!"
S neki dühödve röffennek felé:
„A proletárvér nem csatorna lé,
Feleljen — hol van a parasztvezér?!"

Ily rohamnak az épeszű kitér,
De ez az asszony egy lépést se tágít.
Fölmagasodva nőni látszik,
Nem tér ki, áll s a módja kihivó.
Elibök dobbant mint a bajvivó,
Ökölbe szorult kis kezét kinyújtva
Újjongva csap szét lázadt indulatja
S fejeken csattan, mint a kardcsapás.
„Felelek! idenézz tanács!
A markomba van! — Nem nagy e tenyér,
De itt van benne a parasztvezér.
Markomba tartom, a kezemben.

Foglyom, rabom, úgy láncba vertem,
Mint lánccal itt a csuklóm.
Halld, tanács!
Bilincsbe görnyed a vak óriás,
E tilalomfája az útnak.
Úrává lettem az uramnak,
Azt teszem véle, amit akarok.
Ő térd alá tört, — én rágázolok
S ha megalázva sark alá tiportam,
Vak, gőgős lelke elzüllött a kínban,
Majd én ölöm meg, én és senki más!
De egyet meg nem érsz, tanács!
— Hangja sikongva csap a mennyezetre —
„Nincs hatalom, nincs, bár ízekre szedne,
Egy ép szálat ne hagyna bennem,
Mely kínban oda aljasítna engem,
Hogy én — az asszony — én tinéktek,
Csonk emberek, — koldus — heréltek
Kiszolgáltassam ezt a férfit!
Nincs hatalom!"
Ezzel kirugva székit
Egy szökéssel az ajtónál terem.
Ott visszapattan, — megáll feszesen,
Ökölbe szorult keze légbe lendül
S nyilt kihívás zeng a termen keresztül,
Mint tárt ajtón ha besikong a szél.
„Tanács — kezembe a parasztvér!
Ha kell, jöjj érte a felső Tiszára."

*

Pestnek, Budának fejedelmi árja
A július hevétől ólmos, álmos.
Cezarin nézi tükrét.

Ami város:

A két kies part minden köve, fája,
A vízbe bújt és fejtetőre állva
Az ár tükrében táncol, rengve-ringva
S a vén dada, a kontyos szürke szikla,
Hullámban ingva, hancuroz velük.
„Ohó! korán még sípok, hegedűk"
S a víz fölé egy gondolat sötétlik:
„A lakodalmas jó kedv kora még itt,
Bokázó tornyok, házsorok, hidak!
Le a fövénybe, embersivatag!
Fejével játszik, aki szint fölé mer.
Le ércbarát! Víz alá a kereszttel!
Korán van még, amíg én nem futok."

Az ércbarát a víz alá bukott
És Cezarin az ablakot bezárta.
Egy katona lépett be a szobába
Légi utasra valló öltözetbe.
Jött lompos lomhán, mint ki eltörőde,
Balválla iránt lógatván a főt,
Szikár volt — csontos, túlmagasra nőtt.
Cezarin szótlan, megütődve nézte
S hogy jobbja ott pihent kezébe,
Szólt, elmellőzve az üdvözletet:
„Köszöntöm ezt a hű, kemény kezet,

E kéznek köszönöm Ártándy Zsoltot."

A nagy katona fanyaron mosolygott,
Kissé inogva, ahogy lusta resten
Egy testes karosszékbe zökken,
Tiltón emelte fel súlyos kezét.
„Ennek ugyan ne!"
Tört volt a beszéd
— Támolygott mint a beszeszelt, a mondat.
„Ha köszönöd, köszönd a Bognak"
És durva kacaj tört az ajakán ki.
„Ha ha!... Szűkült a népvezéri krágli,
De lesz még a kutyára dér!...
A sürgönyömből, amely itten ért,
Csak annyit tudsz, hogy kezünkbe esett.
Azóta tisztázódott az eset.
Urad, a hirhedt bogi hős, megugrott.
Ha-ha-ha!" — És röheje mint a túzok
Fölszárnyal, hogy a mennyezetnek tartson,
De metsző hideget lehel az asszony
És befagyott a hahota.

„No, mit!" — szólt durcásan a katona,
„Csak ne gyilkolj úgy a szemeddel;
A hős se hős ám minden reggel
S a gyávaság is lehet vakeset.
Hogyan is volt csak?
No hát így esett:
Hazajött Pál és rájött a paraszt,

Sok két vezér, hát egyet felakaszt
S mert lógni egy Ártándy sem bolond,
Hát szép urad ugyancsak elloholt.
Szalkának vett irányt nagy árván,
Megadta magát mint a bárány,
Ha-ha! — ravasz, de jó Ártándy-ötlet,
Gondolta, véget vet a pörnek
És visszatér a régi asszonyához."

Keserü gúny, cinikus, durva páthosz
Vitték a szót, mint bénák a vakot.
Ez ember hideget, fagyot
Lehelt a júliusi napba —
S ki elejével mohón csünge rajta,
Cezarin émelyt, undort érezett.
„Imrédy — szólt — te elittad eszed
S a jó híreknek elvevéd izét.
Gyalázatosság volt ez a beszéd
Menj, Imrédy — te be vagy rugva."

Ez megsértődött. — Szaporán hunyorgva
Féloldalt fordult az asszony felé,
Majd csodálkozva, halkan kérdezé:
„Be volnék rugva?... Nem is tudtam,
De te mondod — és akkor úgy van.
Mióta a te katonád vagyok,
Részeges lettem... szomorú dolog."
S egy pillanatig mintha elborulna.
„Sebaj — szólt aztán — a minap berugva

Bártfáig vertem a csehet.
No lám — te elfordítod a fejed,
Pedig — s a hang kivág — neked szerencse!
Nem lázong az, ki berug reggel, este
És nékem ez a mámor enyhe fék.
Dühömbe felorditanék,
Ha nem volnék kissé berugva.
Nevét kimondom — s arcod azt hazudja,
Hogy gyűlölöd — de szint vált rajt a kín,
Engem ne áltass, Cezarin,
Te ma is szereted még azt az embert!"

Rekedt sikoltás verte fel a termet
S vad kitörés egyetlen szóban: „Állat!"
Csönd van. — Az asszony fölmeredve áll ott,
Keze merőn az ajtóra mutat.
A katona megtette az utat,
De odaérve, könyörgésre fogta.
Vert ebként — asszonyát körül morogva,
Töri magát — szükül, csahint
S fogadkozik...
Az asszony egyet int
És kulminál a komondor-alázat:
„Ha akarod, felrugom a tanácsot,
Föl Európát s holnap támadok!"

Mi ment itt végbe?... Nézve kis dolog:
Lábhoz simult egy asszony bús bolondja.
A tiltó kéz lehull s egy szót kimondva

Két bosszus vitázó megegyezett.
S mi van még hátra?... „Hozd a gépedet,
Elszállunk innen, ha a nap leáldoz."
A komondor felcsahint asszonyához:
„El a sereghez!... eb ura tanács!"

Valami ijedt elcsodálkozás,
Köd, ami fátylat vet a napra,
Mely észrevétlen lappangott az aljba,
Fellegzik most fel Cezarin szemébe.
A két szem tágul, megvillanva, kérdve:
„Hogyan is mondta?... mit mondott ez ember?
Szereted őt!... Ilyet csak tébolyult mer,
Ki eszeveszett dolgokat kimond.
Ittas volt — ocsmány, rút, beteg bolond."
És Cezarin dobbantott:... „Emberállat!
Elhigyjem-é, hogy megtaláltad
Az asszonyt, aki szerelemből gyilkol?"

*

Alkonyodik, parázsló estbibortól,
Mely lassan megy át haragos vörösbe,
Izzik, mint órjás befütött kemence,
A testvér város. — Aszfaltján, kövén,
Pirosra sülne könnyedén
A kiszakajtott proletárkenyér.
Cezarin útra kész.

„Nem jót igér

A vízfelől jött forró szélsóhajtás,
Elfeketedett a tabáni hajlás" —
Adja Vica a gondost — „várni kén,
Akárhogy áll is, elvtársné helyén
Én nem repülnék bele a viharba" . . .
„Hagyd ezt!" felelt az asszony felriadva,
„A te gondod a lány, meg a gyerek,
Hát eszeden légy! . . . s ami fergeteg,
Jöhet miattam — én fölébe szállok."
Bevégzé — ment, majd hirtelen megállott
Egy ajtónál, mit Vica félve nyit ki.
Az asszony a lányt maradásra inti
S egy pillanatig habozván, belép.

Időt kiván a félsötét
Míg láthatóvá formálja a tárgyat.
Beteg gyermekre hajlik egy leány ott
S nem mozdul.
Cezarin közelbe lép,
Valahogy sérti, bántja ez a kép:
Majd egymást éri a két barna fej,
Halk suttogás: „Ugy alszik, mint a tej,
Nincs láz!" — s gyanutlan nyujtja hátra
A hőmérőt a félhomályba,
Világos, másnak szánva, nem neki,
Halk újjongás az, ahogy tördeli:
„Nincs láz, Vicácska! alszik, mint a tej."
Cezarin nézi a mérőt s felel:
„Nincs láz" . . .

„Ki az?... ki jár itt?!“ s megremegve
A lány ijedten hajlik a gyerekre,
„Ki az?... kié e hang?“ — és vissza néz.
S míg a tudatba besuhant a vész
És lecsapott a boldog nagy örömre,
Szava eltikkadt s akadozva törte:
„Nincs láz, Cezarin, — alszik mint a tej“...
A lány riadtan szédelegve kel —
S míg keltében a gyereket takarja,
Önkéntelen dadogja ajka:
„Nincs láz“...
Cezarin nézi hidegen.
Így néz le gőggel, északfényiben,
A sarkok tája dél meleg övére
S a termő szelíd lelkét meg nem értve,
Fölébe helyzi fagyos ormait.
Ez hát a nő, ki férfit boldogit!
A sírig hű — az ősi szolgafajta,
Az asszony — aki gyerekének: dajka,
Az asszony — aki urának: cseléd?
S a fölény adja érces zengzetét
Kurtán parancsoló súlyos szavának:
„Ardóy Márika, én elbocsátlak,
Vigyázz, leány — a reggel itt ne érjen!“
És kimondván e pár szót, képzetében,
Melynek idő és tér nem akadály,
A szalki börtön küszöbén megáll
S beszól az ajtaján: Ártándy Zsolt,
Az életemért, mely kezedbe volt,

Most megfizettem . . .
S menne kifele,
A kielégülés jó érzete,
A lekicsinylés ajkán és szemében,
Került felül a megismerkedésben:
„Hadd menjen ez a sápadt, nyurga lány!“
De alig indult, meglebbent az árny
S elébe áll a kínban kínzott,
Virágát hullató, agyonvirrasztott
Bús asszonyiság képe e leányban,
Sugárfény ömlik el a Madonnákon,
Ezen halálos félelem remeg.
Ez vergődik, mert beteg a gyerek,
És könyörög . . .
Cezarin hátra lép,
Úgy tetszik szép — és bosszantja a kép.
— Árnyék borult a kielégülésre —
S a szava nyersen csendül: „Félre!
Mit akarsz, lány, — a póz itt nincs helyin!“
„Csak könyörögni, Cezarin.“
Felelt ez — s ahogy szóra nyilt az ajka,
Csodás szépségnek hóditó hatalma
Sugárza szét a halvány, karcsu lányon.
„Csak könyörögni — hogy Isten megáldjon,
Kikönyörögni tőled egy hetet.
Csak egyet — míg fölépül a gyerek,
Aztán megyek . . . Csak annyit, Cezarin!“
Rebegett — fohász vitte szárnyain
A kérést, szinte lehét fojtva vissza,

Nehogy egy hangos szóval elriassza
A beteg álmát, ami gyógyulás —
A felelet süvítő szélcsapás:
„Nincs láz s az éjjel elhagyod a házat!“

A lány megszédült, dideregni látszott,
Mint szélben ingó sápadt nyírfagaly.
„Oh ne, ne hidd! — igen nagy itt a baj“,
Dadogta Cezarin felé hajolva —
S a rémület elfulladt szórohamba.
Védekezett...
„Ne hidd — a láz gonosz,
Bujkáló, fondor, rossz, alattomos
És visszacsap, mire itt lesz a regg.
Ilyenkor szörnyen nyűgös a gyerek
S nem tűr meg senkit... kérdezd meg Vicától,
Csak engem... Oh, csak megszokásból,
— Javít a szón, — csupán betegszeszélyből“
És fékez, mert a gyötrelem hevétől
Megindult lélek kínzó aggodalma
Pár olyan szót dobott az ajkra,
Melyre az árnyból villámok feleltek.
„Cezarin, téged nagy eszmék vezetnek;
Tudom, kit ide küzdelemre küldtek,
Egy ágy lábánál meg nem ülhet;
Neked egy más, egy új világ a végcél,
Hát engedd nekem a gyerek fejénél
E gyötrelemmel őrzött kis helyet.
Míg lábra áll!... csak addig! — egy hetet!

Oh, Cezarin!...“

S a leány feltekintett.
Egy fenyegető, vészterhes tekintet
Lobog fel, mint villám az égi tájon,
A betegszoba nehéz borújában.
S a lenézés, mely felleg volt csak eddig,
Viharrá, asszonybosszuvá gyülemlik,
Mit megnevelt a szűzies alázat —
S a roskadozó lányra lecikázott
A veszedelem...

„El!... Pusztulj, leány!
El még az éjjel!... Vigyázz, meg ne állj,
Nehogy eszembe jusson, hogy gyülöllek,
Hogy föl van róva halálos bünödnek
A gyermekrablás!...

El az ágy fejétől,
Orgazda! — ki a gyermekem szivéből
Kitúrtál engem, a szülőt
S a rablásban megsegítetted őt,
A gyerek apját, aki kedvesed!“...
A szóguillotin leesett
S csodának tetszik: — elevent nem ért.
A nyurga lány nem veszti el fejét,
De fölmagaslik elszántan, sudáran.
S valami szelíd bűbáj van szavában,
Valami fény lobban meg a szemin:
„Nem kedvesem — oh, ne hidd, Cezarin!
A kedves szót, ahogy ajkadra szállt itt,
Az Ardóy családba máig

A lányok, asszonyok nem ismerik"...

A borút villámok szelik
És Cezarin, ki még előbb
Lekicsinylé e görnyedőt,
A fölmagasló büszke lányba
Immár a vetélytársat látja,
A győzelmest, ki nem vág vissza,
Az asszonyt, aki más, ki tiszta,
A leányt, aki szép és fiatal.
„Nem kedvesed!?... úgy mid hát?" rajt rival
„S ha nem kedvesed, nem is lesz soha!
Fordult a cinkosod sora,
Új nászt nem ér meg az ártándi ház,
Ardóban örökössé lesz a gyász,
Romban hevertek, a kezembe vagytok!"

A szó viharzott, zúgatta a hangot,
A gyerek fölsírt, mint az álmodóba
Fölsipogó madárfióka
A fészket bolygató vihar szelin.
„Isten kezében vagyunk, Cezarin."
Már tovarebbenőben jött a válasz,
A lány suhanva siet a kis ágyhoz
S e pillanatban lelket vált a hely.
Mind összébb símul a két barna fej,
A szepegő gyereknek ajka
Ijedten, tétova szavakba
Egy kérdést csendít végig a szobán:

„Ki ez a néni, Márika anyám?“
És véget vet a kínos disputának.
Suhan a perc — be tűzfények cikáznak,
Durrant az ajtó, a Vica bevágta,
Pattogó szókat küldözvén utána
Ahogy Cezarin távozott.
„Vesztébe megy az átkozott!
S ha száz repülő sárkány vonja,
Mi hamarabb érünk a Bogba,
Míg engem lát, ne féljen a kisasszony!“
Márika fölnéz... Biztatón riasztón
Hat rá a Vica képletes beszéde,
„Megyünk“ — szólt ez a viharba kinézve —
És hült helyünk lesz holnap reggel itt.“

X. ÉNEK

Tokajtól alá, egész Szentesig,
Feleselnek — mint keritésen át
A szószátyárkodó banyák —
Az oláh és a vörös ütegek.
A vén Tisza, ki köztük tekereg,
Úgy nézi, múlván hetek, hónapok,
Szeretik ezek, hogy köztük vagyok.
Úgy tetszett néki, fél ez mind a kettő.
És eltalálta az öreg tekergő;
Bár Európa állt mögötte védül,
Az oláh félt, mint mindig, a veréstül
S félt a vörös — hogy amint mozdul itt,
Fenn Mármarostól alá Szolnokig,
Megindul a föld, fölkel a paraszt.
S mint vadvizek, mit orkán megdagaszt,
Posványlanak a parton szétszaladva,
Gyilkos hevenylázt oltván a parasztba,
A vörösundor s az oláhutálat.

A dolgok így vagy ilyenformán álltak
A júli napig, mikor Cezarin
Kitett a nyárnak viharán, szelin,
S Szalkára jött, hogy riadót fuvasson.
A végzet szárnyain röpült az asszony,
Hogy a csomót, mit itt a Tiszaszögbe

Nyugat győzői gubancoltak össze,
Szétvágja s szárnyra szabadulva
Csóvát dobjon a puskaporba
S világot gyujtson.
Élet, vagy halál!
Messze sikong a vészsirály,
Hívja a vészt, mely elszunnyadt a vackon;
Most elemébe van az asszony,
Most megmutatja, mire képes,
A nagy vonást, mi benne vészes:
Rajongó hitet — lenditő erőt.
S ki elheverte a szép nyáridőt,
A kaszás pendít — aratásra készül.

Szalka füzes lyuk, melynek fenekéről
Csak két torony — a falu tornya
S a szalki bástya messzelátó orma —
Tör föl, hogy szerte nézzen a vidéken.
Csillogva az, emez únott setéten
Ablakszemével messze kémlelődve.
A Szalky-család romlatag tetője
E hadastyán, ki nagy időket élt meg
S mint granárium szolgál Bergeréknek;
Ma arra ébredt — sose hitte volna —
Hogy újra lobogós az orma,
És reggel óta vörös hadiszállás.
A korláttalan messzelátás

A lomhán tovahömpölygő Tiszára
S a szalki völgyre, melyből kitalálva,
A Szalka vize a Tiszába tér meg,
Szerzé neki e kétes dicsőséget,
De még egyéb is.
És ez itt a fő.
Az ár, mely Szenc felől kigyózva jő,
Itt nagy kanyarral elfordul keletnek
És megbontván a helyes parti rendet,
A helyzet az, hogy a jobbparti Szalka,
Mely benne fekszik mélyen a kanyarba,
A térben messze kiszögellett
És háta mögött hagyta Szencet
S majd valamennyi balparti falut.
S hogy Szalka eképen szerephe jut
A játékban, mely vérrel megiródva
A tragödia vörös epizódja,
Annak oka stratégiába van.
Ez erőket von össze zajtalan
S egy elszánt győzniakarástól hajtva
Új Gorlicét kísért meg a kanyarba,
Nagy áttörést — az eszme diadalmát.
Friss szél duzzasztja a vörös vitorlát,
A szalki bástya komorkodva hallgat,
Egy asszony lakja, ki a nagy-hatalmak
Arcába készül vágni kesztyüjét —
Ezüstös szürkét ölt az éjvidék,
A fogyó hold megáll fölötte ferdén,
A suta csillag fél: a Tisza-mentén

Nagy hadd-el-hadd lesz, mire elfogyott.

A bástyatorony ablaka nyitott,
Az üveg összerezzen, mintha fázna,
Egy messze ágyu böffenő szavára,
Melyről nem tudni, honnan jön, ki küldte
— A lomha hadi unalom szülötte —
S úgy hangzik el, Cezarin meg se hallja.
Ott áll, a fénylő víz elzúg alatta,
A táj kitágul fürkésző szemének,
De a termőben megszőkült vidékek
Derengő képe nem hat el szivéig.
Az ő vetése is e síkon érik,
Mit learat a győzelem
S a szőke Tiszán vérben, vörösen,
Oláh hullákkal siet majd Titelnek.

Egy villanás — a csillaggal behintett
Magos villózott kékes lobogással,
A toronyóra leszámolt a mával
És Cezarin otthagyta ablakát.
Szél csapta meg, borzongás járta át,
A vízről jött, de forró volt a szél;
Asszonyt, ha még úgy lobog benn a vér,
Ijeszt az első találka közelje,
Cezarin hangját fázós mellékzönge
Tompítja le a haditelefonba:
„Halló, az őrség!“ — s a parancs tagolva
Álmot riaszt a mély bástyafenéken.

A hold benézett s fényönérzetében
Úgy tetszett néki, a toronyszobába
Betévedt egy kis szentjánosbogárka
S nem átallván a fajtájába törpét,
Megsegíté a villanykörtét
Egy nyaláb szépen derengő sugárral.

Cezarin vár. — Bomlott vitorlaszárnnyal
Egy denevér a falakat sodorta.
Hozzák . . . a lépcsőn fölfelé haladva
A léptek zaja nehezedve dobban,
Egy lábon bilincs, nehéz vasperec van
S megcsörren, amint fokról-fokra lép.
Az asszony gyorsan váltja a helyét,
A falbamélyedt ablakhoz húzódik,
Az ajtó nyil', majd gyorsan becsukódik;
Kivűl marad az őr és bent a rab.
Feszülten várják a komor falak
A jelenést.
Az éjből jött a férfi,
Zörren a lánc, míg kart emelve védi
A villanyfénytől káprázó szemét.
Cezarin mozdul, az árnyból kilép,
Lélekre megy e zord találkozó
Az asszony ajkán elcikáz a szó:
„Hogy merted ezt! Miért jöttél ide?"
A szalki bástya komor boltive
A szót ijedten kiáltotta vissza,
De már a választ tompán viszonozza:

„Mit kérdezed, Cezarin? itt vagyok!“

Búk laknak ott és gyilkos haragok,
Ahol e kettős kérdés megfogamzott.
Az asszony szótlan végignézi Zsoltot.
Majd lassan mozdul, közelébe lép,
Karjára teszi könnyü kis kezét
És felszisszenve, halk feddéssel él:
„Hívságos itt a dac, parasztvezér!“
S megzörgeti csuklóján a bilincset.
Perdöntő győzelemre vall a helyzet
És tetőzik a pillanat,
Hallgat a férj, az elesett, a rab,
Beszél a diadalmas asszony.
Beszél — futótűz száguld a haraszton —
Beszélnek: teste, lelke, idege.

„Hát megmondom, hogy mért jöttél ide.
Megűztek — jöttél, üzött a paraszt
S te idefutva, kijátszottad azt,
Bogba kötötted a Bogot.
Tudtad, ha túszul magadat adod,
Lelkét veszed a parasztfelkelésnek,
E föltevésre föltevéd az élted
Nem így volt-e, Ártándy Zsolt?“
A kérdést tompán görgeti a bolt,
A visszhang élne a jó alkalommal,
De nem birja a tempót, ami nyargal
S elcsap fölötte a szóforgatag.

„És helyes volt a vezérgondolat,
Te erőt kímélsz s így szólsz messzenézve:
A szovjet úgyis elvész öndögébe,
Hát kushadj paraszt, amíg benne tart.
De aztán talpra!... kard ki, kard!
Talpra paraszt, az osztozók ha jönnek,
Megvédeni e téres, úri földet.
Nem így volt-e Ártándy Zsolt?"

Elhallgat, olyat érez, ami fojt:
A ráhajtásnak nem volt foganatja,
Hát tempót vált és a döntő rohamra
Lassabban indít...

„Most így áll veled:
Rabom vagy, vasba hited késztetett,
Vason vagy és a döntő ütközetben,
Hol hitem harcol hited ellen,
Nem lesz az élen a parasztvezér.
Kútba esett a hadicél,
A messzenéző káprázatba tévedt;
A szovjet tüze még csak mostan éled
S ha máig elszigetelt volt a lángja,
Én itt állok a nyugat kapujába
S világfelgyujtást kezdek a Tiszánál!
Az eljövő nap vörösen virrad már,
Te elestél s én holnap támadok!"

Csend van. A súlyos szó kimondatott:
A vörös sárkány támadásra lendül;

Zsolt hallja a szót, hallja, meg se rezdül,
Szók, szavak ezt már meg nem háborítják,
Komoran viszi zordon áldozatját
A Kalvárián felmenet.
„Elestem — szólt — hát nincs vitám veled"
S a bilincs megzördül lábán, kezin.
„A fenyegetést hagyd el, Cezarin,
Kezedbe estem, végezz, itt vagyok!"

Egy dörrenés a kitárt ablakot,
Mely kivilágitott az éjszakába,
E pillanatban szelesen bevágta
A vízről fölnyargalt tiszai szél,
Ez besivítva, orkánról beszél,
A tört üveg siralma pusztulásról:
Bosszú az asszony süvítő szavából:
„Ártándy Zsolt, már elvégeztetett!"
S ha Cezarin az imént fékezett,
Most indulatát kieresztve,
Egy asszonylélek fojtott szenvedelme,
Mely nagy búból táplálkozik,
Viharzik lázadozva itt,
E fenyegető szilaj monológban:
„Hallgasd! Mint asszonyod hitet fogadtam
A zsarnok úrnak, a te Istenednek
S a frigyet én láncokkal kötözöm meg.
Mit Ő elzüllni engedett.
A gyűlölségben egy levén veled,
Megújítom a holtomiglant.

A szerelem tüze kilobbant,
A gyűlölet a lánc, mely nem szakad.

Ártánd ura! a vörös-ár dagad
S te ott lész minden véres diadalba
Velem az élen, csuklómhoz vasalva,
Odaláncolva az én szekeremhez.
Az életednek bántódása nem lesz,
A fejed felett haláltilalom van,
Te az enyém vagy, holtodiglan.
Ártándy Zsolt, ezt végeztem veled!
Kipróbálom a lelkedet,
Nem roskad-é meg, romba látva
Mindazt, mi néki szent, mi drága,
Mindazt, mit élt és szeretett.
Kipróbálom a hitedet,
Hogy vérbe, fagyba, pusztulásba,
Mit bizakodva vettél vállra,
Nem ejted-é el a keresztedet?
És szenvedsz, mint az Ember szenvedett,
De nem lesz megváltó halálod.
Letöröm büszke főd, arasznyi vállad,
Megtöröm gőgös szívedet.
Ártándy Zsolt, én fizetek!"

„Én fizetek" — az ítélet lezúgott
S e magát túlélt ősi bástyatornyot
Megrázta egy nagy, gyilkos szenvedély.
Dermeszt a csönd, be-besivit a szél

S már útban a szó, illő a beszédhez,
Amely e zordon jelenettel végez,
De zörren a lánc, föltekint a rab
S a „most már mehetsz“ eláll, ott akad
Cezarin ajkán.
Olyan e tekintet.
Mint messze fényszóróval rávetített
Lobogó fénysáv, mely az éjt riasztja;
Mintha az alig-multból vetne vissza
Rajtfelejtkezve enyhén, szeliden.
Hogyan, hát tudná még amott e szem
E lélekjáró, mély tekintetet?
Megtört... a kínok szeliditenek,
De ahogy ránéz ilyen szelidülten:
Ez Cezarinnak tűrhetetlen
És kívül esik minden számitáson.
És gúny felel gyilkos fellobanásban
A férfi megenyhült tekintetének.
„Ártándy Zsolt, hogy tetszik az itélet?
Asszonylenéző, nincs hozzá szavad?!“

„De van!“ — a nyomott boltívek alatt
A még kavargó indulatviharba
Belé csendít a férfi hangja:
„Megnyugszom benne, Cezarin“.
Majd váltja szavát s úgy jön ajkain,
Mint a harangé, ha új versbe kezd,
Nagyobbat kondít s el messzebbre rezg:
„Pár szóm van hozzád:

Veszendő a játék,
De bukásod is vért kiván még
S te támadni fogsz.
Asszony, itt a véged!
Kockázni kényszerít a végzet
S a holnap nem lesz a te holnapod.
Látom letűnni ingó alakod,
Elhanyatlani a véres rohamba
S a közel végnek békitő hatalma
Csendet teremt az én szivemben,
A végzet lesodor csuklódról engem,
Békében válok tőled, Cezarin."

Csend. A reményfa tetestetején
Riadtan csap fel egy szép vadmadár,
Döntögetik a fát, reng a sudár.
Riad az asszony s ijedt szédületben
„Hallgass, kuvik!" rikoltja kézemelve,
„Hallgass, kuvik!" és Zsolt felé rohan.
Ez megemeli láncát szótalan
És útját vágja a szilaj rohamnak.
Cezarin szédelg, megtántorgva hallgat,
Az ablakhoz lép s belenéz az éjbe.
Villám fut át s az égtáj messzi széle
Föl-fölszakad.
Nézi; belebámul,
Ott nem félnek a sötét éjszakától.
A vihar támad, lobban a tűzakna.
Hát hogy van itt ez embernek hatalma

Szavával így megfélemlítni őt!?
S most visszafordul, megáll Zsolt előtt
És közelből, majd hogy testéhez érve,
Szemével belemélyed a szemébe —
S beszéde halk és úgy hajt mintha tartva,
Mély szakadék fölött haladna,
Előre nézve, nehogy félre lépjen:

„Ártánd ura, hogy nem ismersz te éngem!
Kockázom, lehet, eljátszom magam,
A kockának, tudom, négy lapja van
S az egyiken halálom van felírva.
Egy jó dobással fordul diadalra,
Ha ezt vetem fel, minden elveszett,
Kockán vagyok, de egy kockán veled!
A holtomiglan annyi: élve s holtan,
A lánc nem enged s ha én odabuktam,
Hozzám vasalva te velem bukol.
Hát hallgatózz majd holnap ott alól.
Ha távolodva fogy a csatazaj:
Az annyi, mint a diadal,
De ha e bástya falánál megáll:
Akkor úton van hozzád a halál
S te készülj!"
Itt a hangja fölcsapott:
„Mert bukásom lesz utolsó napod!
Akkor leszállok hozzád s kéz a kézbe
Együtt megyünk a semmiségbe.
Ártándy Zsolt, te velem jössz — megöllek!"

„Megöllek!“ Szavai magosba törtek
És kitalálva zilált forgatagba
Fulladtan, dúltan, odahalva
Vesztek belé a tenger éjszakába.
Elcsendesül a szalki bástya
S a hang, mely most a csendbe belekondul
Súlyos szavakban nem tudottul —
A tragikumot hozza szárnyain:
„A gyilkolást bízd másra, Cezarin
Te nem tudsz engemet megölni!“

Ki kígyóra lép, sikoltásba tör ki —
A sikoltás kihallott, bárha halk volt.
Az egyik őr belökte rá az ajtót,
Csövet emelt s a merénylőt kereste.
De oka nem volt, amiért elejtse:
A fogoly ott áll vasban — túl a sértett,
A riadt asszony rámutat: „Vigyétek!“
Nincs itt merény, csak fojtott izgalom.
Viszik; árnyéka elhúz a falon,
Csukják az ajtót...
Cezarin vivódik,
Utána les, léptére hallgatózik
S ádáz vitában véle, hörgi:
„Hát azt hiszed, hogy nem tudlak megölni?
Oh, átkozott az igazad!“
A képzelt vita ezzel szétszakad.
S még ott áll, ahol lesujtá ez ember,
De gondolata küzd a dermedettel

S gyilkos szándékkal húsz öllel alább
Megzörgeti a börtön ajtaját:
„Majd elválik, Ártándy Zsolt!“

XI. ÉNEK

A lázadás tüze hamvába holt,
Ardóba csend van. Miként láz után,
Lézeng a nép kedvetlenül, sután
A templomtéren.
S mig az iskolába
Az uj vezér s a hadnagyok tanácsa
A felkelés esélyeit vitatta,
A férfinép künn feketélt a napba,
Mely hetedízben száll alá nyugatnak,
Mióta Ardón uj vezért uralnak:
A szenci Pált.
Nehéz a hangulat,
Szemlátomást nagy hőesést mutat
A tömeg-lélek. — „Rosszak a hirek,
A Tiszamentét rázza a hideg."
Beszélnek — szavuk halk, csendes folyású:
A felső Tisza fél, mert nincsen ágyú,
Az alsó fél, mert nincsen a vezér.
Halk morgás támad: — megfordult a szél,
Ártándy nélkül azok föl nem állnak.
Egy beleriklant: „Hitet váltnak!
De Ardó szilárd, mint tövén a szikla!"
„Az a — de nem futótűz ám a szikra!"
Morog a vénje nagy kedvetlenül,
Meg, ürün van a kolomp', — másfelül

A Bog sem egy már, négy falu kivág.
S fölhányva bút, bajt, viszályt, galibát,
Gyorsan kazallá nő a sok panasz.
Tetézik: a Bog nyavalyája az,
Hogy Zákány diktál benne a vezérnek
S hogy odatúl pipát cseréltek
A Pál úr és a fő oláh!
A nép pár szóban egybe foglalá
Mit összehord a sok titokba pártos
S mi így kimondva, tegnap még halálos
Ma künn merészkedik mint szóbeszéd.
Morognak, minden tekintet setét,
A tömeglélekben áskál a vád.

E pillanatban egy vörös plakát
Kering alá — a légből hull az ilyen —
Rajt szuronyok közt Ártándy bilincsben,
Betűje ordít: kezünkbe esett!
De nagy hullámot nem ver az eset.
Hogy kezükön van, tudja azt a Bog,
Azt mondják rá, hogy kicsinált dolog;
Komoran nézik — meg-megráng a váll
Csak figurázik ebben a halál,
Nem éri azt baj, asszonya kezébe!
Eközben hajsza indul meg a gépre;
Céloznák, de az okosabbja védi:
„Hagyjátok, nem kell a kutyát kísértni,
Mert hátha bombát vet az asztagokba!"
S itt átfordul a szó az asszonyokra,

Akik aratnak.

Halkul a beszéd

A paraszt leszögzi tekintetét
Szorult adósként — és kínjába nyög.
A talpa alatt megszólalt a rög
S az elbusulás teljes a paraszton.
Hiába no! — csak félember az asszony,
Kaszára fél — csak fertály a gyerek,
A föld nem vár, a munka ténfereg,
Miért? — a kérdés végig zúg a téren. —
És így esett, hogy míg az est tüzében
A kifáradt nap nyugovóra dőlt,
Ardóban lázadást szitott a föld,
Melynek, hogy szárnya nőtt e pillanatba,
Az Tóbiás terhére lesz felírva,
Ha számon kérik egyszer odafönn.

Nézik — kaszával vállán jőve jön,
Sereggel, mely egy szálig bentlakó,
Kaszára kapott asszonyarató;
Kivál közöttük, mint szamár a nyájból,
A templom dombján megáll a hadával,
Tülöknyi hangja végig búg az estben.
Hallgatják — kóklerhuncutság van ebben
Ahogy ez prédikálva lázit.
A kedélyeket csillapítni látszik,
Pedig szelet vet, hogy vihart arasson.
Fölfigyel rá a férfi — míg az asszony
Tolongva lesi ajkáról a szót.

„Vigyetek rája deputációt!
Mondván — mi ardói menyecskék
Esedezünk, ne terheltessék
Engedni a nagy hadi regulából,
Mert majd nem lészen kenyér a búzából,
Szenci Pál úr!“
S ahogy ezt kivágta
Belé ütődvén a templom falába
„Pál úr!“ — a visszhang tompán viszonozza.
„Pál úr!“ — száz asszony búgva adta vissza,
„Mi lesz a Boggal! Fogytán a kenyér!“
Háborgó zúgást hallat föl a tér
S a beszéd fordul — szembe megy a szélnek:
„Mondjátok meg a fiatal vezérnek:
Pál úrfi — mi nagy próbát tettünk,
Mi szántottunk, mi vetegettünk,
Mi helyt állottunk mindenképen
S mert eső is volt elég szépen:
Csős itt az áldás most mindenfele.
Jaj, akkora, hogy nem bírunk vele,
Hát embert neki — embert Pál úr!
Mert nem lesz kenyér a búzából,
Embert neki! nem várnak a búzák!“
„Nem várnak!“ — kapja el zúgó szavát
Megszázszorozva az asszonysereg.
A búza nem vár! a mag kipereg!
Kaszára gyönge nép az asszony-ember.
S a rémület szavából fergeteg kel,
Pál úr — a Bogban nem lészen kenyér!

Nő a dagály, hánykódva zúg a tér
S a kókler-beszéd kanyarogva fordul:

„A Bog hitet tart, akkor is, ha orvul
A tiszamenti nép hitet feled
És fölkelünk, ha majd fejünk felett
Indulni hív a Rákóczi-harang,
De én azt mondom — fagyjon benn a hang!
És ne találjon ki a szó az ércből,
Mert minden együnk Isten ellen kél föl,
Amig az élet aratása tart!
Nézzetek szét, pihennek puska, kard,
Nézzetek ki a torony ablakából:
Nem háborítva vöröstől, oláhtól,
A két part mentén suhog a kasza.
Hát asszonyok! — nehogy a nép szava
Majd ledörögje a vezéri szót,
Vigyetek Pálra deputációt,
Mondván: mi ardai menyecskék,
Esedezünk, ne terheltessék
Rendet csinálni a búzákkal,
Mert majd kivágunk ám a regulából,
Szenci Pál úr!“

Ezzel végezett.

A tér haragos hullámot vetett,
Tóbiás nézi: duzzad a dagály,
Az asszonyokat el is kapta már
S viszi bömbölve, zúgva, szitkozódva,
Vészhíradással deputációba,

Hogy lázadoznak a búzák.
S a szálfa ember vaskos humorát
Neki ereszti: „Sikerült a strágesz!
Pál úr, a Bogban most már aratás lesz
S eb megy te véled hadmenetben
És az oláhval egy nyeregben
Budapest ellen!"

Áll magosan a nyüzsgő tér felett,
Ahol vajudva születik a tett
S a nagy kontató máris tudva tudja,
A fulladt csönd is azt mutatja,
Hogy útban van a szülemény.
A tömeg, mint az elbusúlt bölény,
Megiramlik, a bikanyak feszül,
A támadásnak nekivetemül,
Egy nagyot bődül: be az iskolába!
Jön a viharnak bömbölő bikája!
Ujong a kókler. — Tágíts, Szenci Pál!
Nincs hatalom, mely ez előtt megáll —
S nagy lendülettel sapkáját lekapva,
Bele rikkant a zúgó forgatagba:
„Aratunk, Pál úr!" s kiszól egy nagyot.

De úgy fordult, hogy hangja kihagyott;
Mi történt? Bambán széttekintett
S mint olyan, akit szél legyint meg,
Áll némán, megroppanva térdbe,
Maga sem tudja, hogy mi érte.

Úgy rémlik, hátúlról kupán ütötték.
Bim-bam! és mintha egyre ütnék,
Egyre ütnék...
Bim-bam, ütik, hogy megszédül bele,
Bim-bam — ezúttal elbántak vele,
Mert ami itt a templom falát rázza,
E bim-bamot nem vette számításba
S e feledségből esett a hiba.

Most szétnéz... Mint a lefülelt bika,
Komoran áll a megtorpant tömeg.
Bim-bam! zúdul le rájuk az öreg,
A harangok közt egyedül való,
Nagy fejedelmi kongató.
A templomajtó tártan nyíl a népnek,
Lehajtott fővel, mint a bekisértek,
Tolulnak be — és nincsen szó, se hang.
Bim-bam! — kong-bong a Rákóczi-harang
Érc riadója: keljen föl a Bog!...

Ereszkedik az éj s mindent befog.
Csönd van, a templomajtókat betették,
De idecsap a künnrekedt menyecskék
Elnyujtott halk, siránkozó szava.
Tóbiás ott áll — lelki zavara
Már eloszlóban.

Az artista lélek

A zuhanásból gyorsan éled
S mikor a mély árnyból kiválva

A Dombi Ferkó oldalán megálla,
Már érzett sava-borsa a szavának.
Hogy most mi lesz?... Hát odább állok.
A földhöz teremtettek most az egyszer
A Pál úr, meg a Zákány mester,
De itt leszek rövid napon.
Te itt maradsz Ferkó, reád hagyom
A célirányos kotló propagandát.
És ezzel, mint ki jól végezte dolgát,
Úgy eltűnt, mint a füst.

És idején,
Mert jött az őrség, tíz Zákány-legény
S azt kérdi: hol van? elállván a dombot.
A Ferkó gyerek elértvén a dolgot,
„Ahol van" — szól és rámutat a térbe
Ide setétlő nyüzsgő asszonynépre,
Mely rosszkedvében idáig morajla.
„Hogy elcsípjétek, annak egy a módja:
Hozzátok ki a pendelyek közül."
A tíz ember mind egy halomba gyűl,
Higyjük, ne higyjük? — tanakodtak.
Menjünk, ne menjünk? — szitkozódtak
S azzal végződött a parázs vita:
Menjen közéjük az Isten nyila!
S két felé válva, gyorsan elsiettek...

„No időt nyertem az öregnek,"
Gondolta Ferkó megelégedetten.
Már most hadd lássuk, hogyan ver az Isten

Ártándy Zsolt miatt, Ártándy Pállal.
Aztán megindult — s egy gyors jobbra-át-tal
Elmellőzvén az asszony-népet,
Egérúttal a sekrestyébe lépett:
De alig ér a templom küszöbéig,
Mintha korbáccsal vágták volna végig,
Úgy zúgtak le rá szenci Pál igéi:

„Itt árulás történt! — mi több, vezéri!
És az igazság elsikkadt a Bogba:
Hogy az oláh a Tiszáig hatolna,
A Tiszáig és ne tovább!
Úgy jött ide, mint önzetlen barát.
Hitemre mondom az! — kit a hatalmak
Azzal küldtek a vergődő magyarnak,
Hogy parthoz kösse a vörös hadat,
Amig a bogsági fehér hadak,
Fölszaporodva százezerrel,
Leszámolnak a vétkes Budapesttel.
Így tervezték ezt a nagy győztesek.
Testvéreim, itt árulás esett!
S ha idejében itt nem termek én,
Elsikkadt vón' az áruló kezén
A nemzetmentő paraszt felkelés,
A vérben fogant újjászületés,
Melyben kelettől végkép elszakadva,
A győztesek karján haladna
Nyugat felé az ifjú Magyarország.
De itt vagyok!"

És zúgva viszonozzák
A csúcsíves nagy boltok: itt vagyok!
S a fölhivást: utánam magyarok!
Mely szóval Pál úr méltán élre rontna,
Ha kehét nem fog fisztulás tenórja
Nagy hirtelen a mondat közepén.
„Jaj gyilkos kehe!“ — Szegény ifju vén
Elkékül, mint az eskóros, olyan,
Hörögve krákog, rázza a roham.
„Ütött az óra!“ — fulladtan rikácsol,
De halál ugat rekedtes szavából,
Dülledt szemének fölfordul fehérje...
Mi lesz most? — Zákány odalép melléje
S karon fogja a megszédült vezért.
Mint akit váratlan nagy szégyen ért,
A tömeg némán, szemlesütve álla
S mire szavát a szónok megtalálja,
Már rég kivűl jár a Ferkó gyerek.
Künn lázongtak a pendelyek,
Ment, egyesült az asszonyok hadával.

Hallgat az éj!... A Tisza-szél is átall
Befüttyenteni az ártándi romba;
Nyáréji csend; — meg a lépés se dobban,
A puskás őrök falhoz dőlve állnak,
Hogy el ne riasszák a gyermekálmot,
Mely képet képre gyönyörködve fest,

Hogy fel ne verjék a kis örököst,
A Zsoltkát, akit Pestről hazaloptak
A földúlt ősi házba — rabnak,
Kire itt Pál úr rátette kezét.

De ma este egy rossz hír érkezék.
Nyargalva jött a balsors gyors futárja
S az elcsöndesült házba bekiáltva
Nagy riadás lett.
„Nossza fogd az árvát!"
És fölverték a gyermek álmát
S még félig ébren, félig alva
A Tóbiás karjába kapta
És megindultak ki a kerten át.
A strázsa adta, hogy se hall, se lát
És ki se bújt a tamariszk bokorból.
A kertajtóban Vica visszafordúl
S a kis karaván nekivág az éjnek.

Éjfél körül járt. Szótlan mendegéltek,
A gyerek aludt, mint a tej.
A partmentén szótlan suhantak el,
De alig fordultak alá a sásba,
A szóforrás megbuggyant Tóbiásba
És visszabeszél sűrűn Márikának:
„Ha váltig ellenkeztem, most belátok.
Kis észből való volt az igazam,
A kisasszonynak nagy igaza van:
Ha az anyjának adjuk, úgy lehet:

Az apja sorsán lendit a gyerek
S nem pusztul el, mint túsz, Pál úr kezén.
Belátom és csak annyit mondok én,
Ha odaértem a gyerekkel:
A kisasszonyunk küldi szeretettel,
Hogy együtt legyen az egész család."

Beszélt, hogy szóval tartsa Márikát,
Ki mint az árnyék imbolyog mögötte,
Tudja, hogy rémek gyötrik s elgyötörve
Még útban marad, ha hitet veszít.

„Aztán meg nézzük a szebbik felit:
Nem tigris ám a vörös asszony,
Hogy a kölykébe belemarjon,
A hites urát pedig fölakassza.
De minek is! Nem hiszek én a harcba.
Nem kel föl a Bog s ha fölkel — leül!"
S hogy ezt kimondta, önkénytelenül
Visszatekintett a leányra,
Duzzadozott az önérzet szavába:
„Elül, ha mondom! attól hát ne féljen —
Nincs ott már semmi indulat, mi égjen,
Nincs, csak egy égő, gyilkos akarat,
Mit azóta a Vica oltogat,
Hogy mi kiszöktünk az ártándi romból."

Itt elakad a szó s a gondolatból
Valami áthullott a rostán.

„Zákányon fordul" — tette hozzá aztán —
„És fogadnék, hogy balról jobbra,
Csak az a lány ne veszekedett volna
Belé e dühödt madárijesztőbe!"
S az optimizmusra árnyék vetődne,
Ha idejében nem vált tónust
Tóbiás, a psychológus,
Nagy rucanással: „Elbánik vele!
Zákányt a csúfság átka győzi le,
Kiről szemét az asszony-féle
Ijedten elfordítja félre,
Hogy állna ellen a Vica szemének!
Derék egy lány ez, erős benn a lélek
S ha nem bántaná a száraz kehe,
Magam is úgy volnék vele,
Hogy meggondolnám: illenénk-e párba"...

Elhallgatott... Mint fölsíró madárka,
Nyüglődő hangot hallat a gyerek.
Megállanak a bujdosó felek.
Kis biztatásra visszaszáll az álom,
A szálfa ember elandalg a lányon:
„Ez jobban ért, mint én, a biztatáshoz."
Suttog a szellő, duruzsol a nádos,
A szél a közel hajnal hírét hozza
És Márika a jó szót viszonozza
Egy halk fohászban, ami biztatás:
„Ne félts te engem, menjünk, Tóbiás.
Már túlnőtt lelkem az iszonyaton,

Már áldom Istent, már bizakodom:
Megmenti apját a gyerek."
A sás vizében csillagfény remeg,
Sietni kell, mert túl a nádon
Még nagy út elé néz e három
És hajnal előtt kell a célt elérni.
Mennek, sietnek és egyik se kérdi:
Mi sors vár rájuk, ha majd odaértek.

XII. ÉNEK

Még egy utolsó számadást tevének
S úgy látták, helytállók a számok;
Megvitatták, során a támadásnak
Mi számszerinti bizonyos,
Meg mindazt, ami ingadoz,
Mit eshetőség-számba vesznek
És végül a nagy ismeretlen X-et,
Mely lelki lévén, hozzáférhetetlen,
Melyről, hogy van-é a vörös seregben,
Majd holnap fog csak, ha fog, kiderülni.
Imrédy vállat vont — úgy tett a többi —
S a vörös haditanácsot bezárta.

Heten távoznak, döng a szalki bástya,
A nyolcadik vörös vezér maradt.
Az asztalvégén megáll hallgatag —
„Miért?" Imrédy fanyalogva kérdi.
Keménykötésű zömök tiszt a férfi,
Reátermett a dacos akarásra,
Szemgödre mély, hideg a pillantása,
A szava halk, de érces és kimért:
„Maradok, — szólt — és megmondom miért,
Csak azért, hogy ma le ne idd magad."
„Mi ez?" Imrédy szava elakad,
Fölordít, arca eltorzúl dühébe,

Emelkedik, egy ugrás s oda érve,
Úgy rémlik, ez gyilkolni fog.
De az a másik meg se rezzen ott,
Nyugodtan nézi.
Pillantásba tellett
A düh röpítő indulatja ernyed,
A gép meging, a légörvény sodor,
Elál a kattogó motor,
A nagy test zuhan: Imrédy lezökken.
„Maradj" — tagolta kínban összetörten —
„Nem biztok bennem; mondd meg: mit akar-
[tok?"

Nehéz kétségek, dúló lelkiharcok
Merednek fel a kérdés hátterébe.
A zömök szemközt támad a vezérre
Az asztalvégről távolságon át:
„Mi nem akarunk semmi mást,
Csak győzni véled — az oláht kirúgni
És Budapest ellen vonulni!"
Vágta oda, de nem mondhatta végig,
Lecsöngeté a lázongó igéit
Nagy berregve a hadi telefón. —
A drótra bízva künn a vonalon
Egy hír szágúld be a vezér füléhez,
Mely a vitáról egy csapásra végez,
Messze riadva: „Megindult a Bog!"
A mérlegbe egy kavicsot dobott
A végzet, és a mérleg nyelve libben

S mert e kérdéssel nem számoltak itten,
Most fölborúlhat rajt a győzelem.
E pillanatban itt ez őrhelyen
Nincs széthúzás már s egy a gondolat:
Meg kell állítni a paraszt hadat —
S az összevillant komor pillantásban
Kurta, katonás tettrelobbanás van:
Elibe állunk!
Hajt a sorskerék,
A telefon zúg s egyre adja még
S még mindakettő fülén ott a kagyló,
Mikor kitárúl a nagy tölgyfaajtó
És Cezarin belép...
Lebbenni látsza,
Vonása nyúlt, szikár a karcsusága,
Jön, szépségében lázaktól emésztve,
Siet, a szónak gyorsan vág elébe:
„Tudom... a hír rossz, megindult a Bog!"
Szemében fojtott tűz lobog,
Egy szikra Zankó felé csap belőle,
Szétnéz, leül az asztalfőre
S a tiszten mered.
Kívül szürkül éppen
S ez ember ott az asztalvégen
Olyan, mint egy gyanús szürke szándék.
Egy pillanatra mintha tétováznék,
De amint odafordul a vezérhez,
A parancsoló szólal meg, ki kérdez:
„Mit határoztál, mi lesz most? hogy állsz?"

„Hogy állok? sehogy!“ És a szóhunyász
Imrédy fölvág: „Mint a gyorsfutó,
A győzelemre bizton induló,
Ha lába közé löktek egy dorongot.“
Majd hátra dőlt s fogcsikorítva morgott:
„Ez gonoszúl jött“ . . .
Csend. A szürkület
Rohamra küldte a fúvó szelet,
Mely nekidőlt és ablak-ajtót rázva,
Sűrűn beléköt Imrédy szavába,
Míg ez a bogi kártevéssel számol:
Erőt von el a támadástól,
Kétessé téve teljét sikerének.
Felkontatja a tiszamenti népet
S ami nagyobb baj: zülleszt a seregbe,
Hol sok a félvörös, ki urat verne,
De el nem sütne puskát a parasztra.
Ez gonoszúl jött! . . . majd hozzá akasztja:
„Ahogy Ártándy levitézlett,
Mi semmiségnek néztük ezt a népet
S ez nagy hiba volt.“
Cezarin feláll.
Fullaszt a lég, egy ablakot kitár,
Ködlik be rá a szürkület s szavába,
Miként ha mellén feküdnék a pára,
Rekedt rezgés van:
„Harcba mégysz velek“?
„Elébük állok, mi mást tehetek“
Felelt Imrédy, kedvetlen, kesernyén.

„Ha módját tudnám, visszatessékelném,
Hogy okosabb nem futni botba.
De nincs módomba“ ...
„És ha volna?“
Cezarin kérdez, ott áll mozdulatlan
S a burkolódzó, ködlepett szavakban
Fölpárázik az izzó asszonylélek.
És súgva segít az ádáz beszédnek
A vak sugó, a fojtott szenvedély:
„Nem addig van, tanácstalan vezér!
Én megadom a módját, mellyel ott
Megállítod a paraszt rohamot,
Nézz oda!“ S míg a tájra kimutat
Hol foszladozik már a borulat,
Az ablakból féltesttel visszahajlott
S lassan tagolta: „Látod azt a partot,
Mely ott a bogi vonalakra rálát,
Állíts oda egy magas akasztófát,
Állíts melléje hóhért és papot
S ha jön a Bog — itt hangja fölcsapott —
Állítsd alája őt, Ártándy Zsoltot!“

A Tiszaszél, mely az imént berontott,
Utat tévesztve a falak között,
Még itt vergődött, sikongott, nyögött,
Amikor Zankó rátalál magára
S az asszony útját hirtelen elállva
Reá kiált az éppen távozóra:
„Cezarin elvtárs, álljunk meg egy szóra:

Mi lesz, ha erre meg nem áll a Bog!?"
„Akkor Ártándy lógni fog."
Felel az asszony s megy rá egyenest,
Elnéz felette gőg- s gúnnyal vegyest —
S a vörösvezér útjából kitért.

A hajnal az ég pereméig ért,
Belül a lángok pilledtek, fakúltak,
A falakból előereng az ablak
S holtpontra ért a két vezér vitája.
Az egyik konok s igazán megállva
Budapest ellen vinné a hadat.
A másik kertel, cérnáz, halogat
S míg szemlátomást vívódik magával,
Zankó türelmet veszt és egy kapással
A kardját dobja be a serpenyőbe.
Hadd sújtson a szó egyenest a főre
És hasítson az elevenbe éli,
A kard beszél most:
„Hallod-e Imrédy!
Nekünk nem illik hitet emlegetnünk,
Mi az ördöggel szövetkeztünk
S ha elvisz, elvisz, ezt én nem panaszlom,
De nem tűröm, hogy ez a sátánasszony,
Aki terajtad gonosz hatalom,
Mint ebfalkát a vérnyomon
Uszítson rá a meghajtott magyarra.
Nem így szegődtünk és nem így akarta
Imrédy ezt, kit vezérül fogadtunk,

Mikor harcokban csordult kardunk,
Kivontuk, mint a szovjet katonái.
Fölékerülni, a nyakára hágni,
Az volt a célunk s végül — Budapest!
Mi alvezérek ma is álljuk ezt
S nem tűrjük el, hogy vezérünk ne állja.
Hát azt akarjuk, vezess az oláhra,
Ez ellen, végig ott leszünk veled,
De hogyha győztünk, tudd meg, ellened
S ha kilöktük a bocskoros bitort,
Mi kibontjuk a trikolórt,
Kibontjuk s Budapest ellen megyünk.
Ki elibénk áll, azzal ütközünk,
Hát ezt végeztük!
S most, ha jónak látod,
Menj hozzá, gyújts a sátánnak világot,
De megmondd, lelked e szép ördögének,
Hogy ama három félvörös vezérek
Nem adják oda ingyen a fejük!"

A szalki bástya tornya négyet üt,
Künn ágyúk ébredeznek a vonalban.
Imrédy borzong, szétnéz, egyedül van.
S e megdidergető magányba
Szóhoz jut, rávet önlelkének árnya
S ilyenkor minden undor, iszonyat.
Csömörletesen kél amott a nap,
Rútúl vörösre festi a világot,
Hogy olyan, mint egy aludtvérben ázott

Vágóhíd — szaga: émely, förtelem.
Betegség rág a világ-gyökeren
És nincsen Isten, aki orvosolja!

Fölnéz... Kiült a véres horizontra
A bárgyu gömb, és amint fölfelé tör,
Hevén kiszáll a gőzök tengeréből
Az életundor milljárd mikrobája.
E gondolatra Imrédy fölálla
És becsapta az ablakot.
Betegség ez, nagyon beteg vagyok,
Hát úgy gyógyítom, ahogyan tudom —
És gyógyítgatja...
Hűvös fuvalom
Leng át az első telt pohár után
És enyhület száll le fuvallatán
E vérgőzökben fuldokló világra.
Hadd jöjjön hát pohár pohárra,
Ez minden undok mikrobát megöl.
Imrédy renyhén neki könyököl,
A mámor nedves fátylat von szemére,
Így szép a világ, csillogó a képe,
Minden aranylik, minden ég, ragyog.
Pohár pohárra, ez a fődolog!
Oh fölfelé dicső a mámor útja,
Még egy pohár! csak egy s fölér a csúcsra
S itt teljes glóriában kél a nap.

Imrédy szétnéz, az asztalra csap

És megereszt egy győzelmes hurrát:
„Nem! nem szereti az urát!
Engem szeret!“ A könnye csordúl,
Elámolyg, szelíden duruzsol,
Majd lángra lobban . . . „Enyém lesz az asszony!
Enyém! . . . Az urát még ma fölakasztom
És holnap győzök!“
Gyönyörű kilátás,
Kár, hogy a csúcson nincs megállás
S amint ámolygva felfelé halad,
Félre kaszál a bódúlt gondolat:
„A kutya Zankót főbelövetem.“

A szalki bástya reng, vízmentiben
Száz ágyú szólongatja a vezért.
Ez úgy fülel föl, mint ki szót nem ért
S nagy, nehéz feje az asztalra koppan.

— — — — — — — — — — — — — — — — —

Alszik . . . Párázva ingó ködgomolyban
Leng körüle, mint álomkép, az asszony.
„Asszony . . . asszonygőg! — elbuktál a harcon
S a hóditó jön!“ . . .
Felé támolyog.
Cézár ő — fején aranypánt ragyog,
És asszonyt akar! . . . Megy utána,
Ez lassan leng tova az árnyba,
Túl síkon, lankán, halmon, éren,
Túl vérben ázott csatatéren
Az asszonygőg nászágyát keresi . . .

„Hé Cezarin — e gyepágy megteszi!“
És kezet tesz rá...
„Félre ködcafat!
Felleg-rongy, mely a testéhez tapad,
Mutasd a keblét, csipejét, a vállát.“
Szaggatja, tépi lengő ködruháját,
A kéjben dúlás a győző joga —
S már mint övére hajlanék oda,
De ködgomolyt hajt rá a szélfuvalma.
Az asszonyt nyakig beburkolja,
Csak fejét hagyja künn, a fellegpárnán.
Fagyos közöny ül megnyulladt vonásán,
Az éjnek árnya félig húnyt szemén.
„Hallod-e asszony!... tegnap győztem én,
Nézd, a fejemen aranypánt ragyog
S ma nászt ülök, mert asszonyt akarok,
Hát föl a kézzel!“
S tájtékozva támad,
Már kifehérlenek a mell, a vállak,
Csípőn alul az élet vonala
S már mint övére hajlanék oda,
De fölpillant reá az asszony.
Bénító émely tükrözik az arcon:
Az ő képe ez asszonyt undorítja!
Kígyó siklott be öblén s szíven marta,
A tegnap győztese megtántorg —
A ködfelhő, mely erre gomolyog,
Viszi az asszonyt, beburkolva állig,
De itt egy őrült éles késsel játszik,

„Ohó!... elállom a szökését."
Felordít — belemártja kését
S riadtan ébred...
Bambán széttekint,
Nagy teste ide-oda ing
A lendülettől, melyben neki hajtva,
Halálthozó bús hímharagja
Az útálkozó asszonyt szíven döfte...
Miért, hogy most a Zankó áll előtte?
Mi köze hozzá? ha ő így akarta?!
Ez mozdulatlan várt a pillanatra
És alig hogy a kábult értelem
Átderengett a nedves szemeken,
Úgy sújt szava az álomban ziláltra,
Mint igazát ha vészes disputába
Csattanva dönti el a penge éli.
Szívét kereste: „Hallod-e Imrédy!
Az asszonyod az urát szabadítja!"
És szól fiúról, lányról egy iramba,
Asszonycselekről, asszonypártfogásról,
A megszöktetett fehér óriásról,
Ki menlevelet s röpülőt kapott.
„S ha beváltja, mire fogadkozott,
Aminthogy bizonyosnak vélem,
Hogy fordítani fog a népen,
Te megúsztad a paraszt veszedelmet
S mi fő, tisztúlt a hadi helyzet,
Az asszonyod lefogta a Bogot!"...

Mély csend. — A döfés behatolt
És elevent ért... Zankó konstatálja,
Ez egy ütéssel megfordult a játszma
A sátánasszony befuccsolt s kivan!
De most siet, mert rút s vigasztalan
Ez emberkép így szertedúlva, torzan.

XIII. ÉNEK

„Lánca lehullt, a csuklómról leoldtam,
S majd innen indul dacos szótlanul
A tudatban, hogy szabadul,
Fölemelt fővel a mártirhalálba."
Cezarin kitárt ablakában állva
A messze partot nézi s rajt a szálfát:
A nyurgán ácsolt cölöp akasztófát,
Most verik bele épen a szöget.
A cölöp árnya onnan idevet
S itt azt kérdi egy riadt gondolat:
Ha kell-e ez az áldozat
A győzelemnek?
Kell!... és Cezarin
Ott érzi csuklóján, kezin
A sors bilincsét... „Elvisznek odáig,
De visszatérsz, ha elértél a fáig,
E tilalomfánál megáll a Bog".
Érvek beszélik, támasztják okok
És Cezarin elfordul ablakától.

Egy katona nyit rá, féloldalával
Az ajtónyílásból kibontakozva,
Szél csap be, mikor tarfejét betolja
S meglengeti a hun-magyarra valló,
A horgas orr alatt sűrűn leomló

Dércsípte bajusz-lobogót.
Még félig künn volt, amikor beszólt:
„Cezarin elvtárs, itt az emberem".
Aztán megállt benn, széles mereven,
A kubikos, az egykori tanácstag,
Ahogy rátartós parasztok megállnak
Az olyan előtt, aki hatalom.
Majd szónak eredt: „Csend és rend vagyon,
A fiúcskát a papnénál letettem,
Gondjába bíztam, meg is fenyegettem,
A lányt lecsuktam s ezt a kócnyelőt,
E kasza-kapa kerülőt
A parancsodra elhoztam magammal.
Úgy látom, összerúgtak a paraszttal
S most átvedlenék a fehér betyár.
Jó lesz vigyázni — hátha rosszba jár,
Mert nagy huncutság lakik a kutyába".
Itt rábólint az igazára,
Egy kis ideig elődöng a szón,
Majd ránt egyet a bajusz-lobogón:
„A kém is megjött" — szól beléköhentve —
„Aszondja: Pál úr megül a nyeregbe,
A népség kedveli egyáltalán,
Oláh nyakló van a paraszt nyakán,
Hát ilyenformán meg nem áll a Bog".

„Akkor Ártandy lógni fog"
Felel az asszony — s ott feledve őt,
Kinéz a tájba.

Szemei előtt
Hullámot vet a sík, mint víz, ha árad,
A szélhúzás egy ablakot bevágott,
De meg se rezzent...
Meg-meging a bástya,
Remeg a föld, mert ezer ágyu rázza,
De ő nem ing meg... „Nincsen igaza!
Légből kapott a hír szava,
A kém hazudik, szó sem igaz abból.
Én jobbat tudok — legjobbat a Bogról,
Az ebnek sem kell ott Ártándy Pál!"
S a fölpirkadt harag arcába száll,
Ez „ebnek-sem-kell" — néki éleménye. —
Felémelyült — majd lélekzetet véve
Szólt vissza: — „Menj és szólítsd embered."
S mire megfordul, elibe mered
A Tóbiás.
Áll s széttekint a boltba,
Nem ismer rá; a vörösasszony odva
Olyan derűs, hogy szinte megcsodálja,
Mert szürkületben, mikor itten álla,
Komor volt, telve sötét gyűlölettel
S innen vonult el leánnyal, gyerekkel
Börtönbe vörös fedezet alatt.
Most négy ablakon ömlik rá a nap
S reményt lobbant az artista-kedélybe.
Ej — nem mar bele saját gyermekébe!
Nézi az asszonyt s várja, hogy mi lesz.
Egy pillanat, magához inti ez,

A toronyember tétovázva lépked.
Az asszony várja s mikor odalépett,
Elkapja karját s úgy rivall reája:
„Nézz oda!“ s míg az ablakot kitárva
Reá mutat a végzetes cölöpre:
Az ágyuk zúgva, bömbölve, dörögve,
Remegést visznek a szilaj szavakba:
„Már most mehetsz — de menj lélekszakadva,
Az élete van odabízva rád.
S mondd meg a Bognak, láttad ezt a fát —
S ha átallép a vonalon,
Én a hitemre fogadom,
Hogy felhúzatom rá Ártándy Zsoltot“ ...

Kivűl négy puska s hogy kibotlott,
Fogják a kóklert s vinnék dutyiba,
De írást mutat fel a rossz kutya,
A kubikust meg elkapván derékba,
Megropogtatja a nagy langaléta
És csap egy nagyot széles tomporára.
„Ugy-e, komám, hogy nem maradtam kárba!“
S kitöltve mókás kedvét, ellohol. —
„Ez minden csávából kiszabadul,
Ördöge van!“ — zsörtöl a kubikus.
De így a tétel túl romantikus,
Hát jobbik esze menten elveti:
„Fenéje van, nem ördöge neki“
És belemordul deres bajuszába:
„Jó magyar virtus lakik a kutyába,

De az is szent, hogy akasztófán végzi."

A nagy zenemű megindult s a régi
Harmóniákon átgázolva rombol,
Az elmélyített roppant zenekarból
Felmennydörög a hatalmas nyitány.
Fűszál se mozdul.
Nyitott ablakán
Áll Cezarin s kezén a messzelátó,
A bogi vonalak fölött koválygó
Két vörös röpülőt kíséri szemmel.
Ez óvást szór le, csattanós szöveggel:
Akasztás lesz, ha meg nem áll a Bog.
Akasztás!... Kívül ezer tűztorok
Fenyegetőzik bömbölő dühében,
Hogy átalmegy a Tiszán még ez éjen;
És történelmet rombolva csinál,
Hát hogy lehet, hogy ő meg itten áll
Önönmagát feledve törpül
S lelke ott csüng, merő gyűlöletbül
Egy ember sorsán.
Ki hát ez az ember!
Cezarin fölnéz s szemben a tükörrel
Döbbenve kérdi: „Én vagyok-e én?
Ki ez a gyötrött, fáradt jövevény,
Ki ez az asszony?"
S áll, fejét lehajtva,
Mint Karyatid, aki nyögve tartja
A fölvett terhet.

Rászakad a bolt!
Nem, nem!... csupán egy gyönge perce volt,
A rengésben az épület megingott
S ijedten kezdi a gilingalangot
A bástyatorony rekedt ércszava.
„Ki tette ezt!?" — A lélek vihara
Süvít a haditelefón szavába:
„Elég!" — nincs szükség zengő babonákra"
És elhallgatott a lélekharang.

Ott áll s megérzi, kit szólít e hang,
A kapu előtt kire vár a gép,
Mely hatvan lónak futja erejét
És most kurbliz fel éppen a nagy útra.
Egy rövid kürtjel, tompán odafúlva,
Belevakkan az ágyubömbölésbe.
Hozzák — a soffőr fölkapott a gépre
És Zsolt kilépett.
Cezarin lebámul,
Elnézi: oldozzák a láncbul,
Most készítik a végső útra.
S ez embernek ott, teljes a nyugalma,
Mert jól szolgálja idege.
Nem, nem! ez más: a halál ihlete,
A vértanúké!
Mégis különös,
Minden oly gépien kimért, hüvös,
A kivégzésnek nincsen hangulatja.
Beszáll... a soffőr a sipkát lekapja

S kíséretébe balkeze felül
Csak Zankó lép fel egyedül.
Mi ez, ha nem kirándulás a zöldbe!
Cezarin nézi, némán, megütődve,
A pillanat e könnyedsége bántja,
De indul a gép s szorosan nyomába
A kapualjból kigördül egy másik.
Ez kelléket és szuronyokat szállít,
Meg van terhelve nehéz hangulattal.

Mereven, összeszorított ajakkal
Néz Cezarin a félelmes teherre
S úgy rémlik néki — hogy az egyenesbe
A nagy elnyelte a kis géphalat.
Széles nyomot vág s ahol elhalad,
Szuronyok csillognak a napba
S ide fehérlik átfektetve rajta
A bordák közül messze kimagasló
Símára gyalult nagy deszkakoporsó,
Rajt ül a hóhér s képpel idefordul.

Kell ez? — Miként üvegpohár ha csorbul,
Oly hangot ád a megütődött lélek.
Egy szemmel alig látszó repedésnek
Feljajdulása ez a gondolatban.
Cezarin kérdez, döbbenten, riadtan:
„Mindez miért? — hiszen megáll a Bog!"
Megáll-e? Szétnéz, szeme fellobog,
Bemosolyg rá az ég, a messze térség,

Egy pillantással tovatűnt a kétség
S mint szesz, ha fojtva, dugóját kilökte:
Úgy sikolt fel, kibuggyanó örömbe,
Mert Tóbiás a légen át jelent.

Ki ezidáig messze fönt kereng,
A két repülő most a mélyt keresve
Leszárnyal, akár borúban a fecske
S mint ki lövésre készakarva jött,
Kering az állások fölött
És puskavégről sem lő rá a Bog.
Ez annyit tesz, hogy rendben a dolog,
A paraszt tágít.
Fönt csapong a hír,
Mely bizakodva bizalomra bír
És játszi kedve rávall Tóbiásra.
De villámot szült, mely e pillantásba
Cikázott föl az asszonygondolatba:
„Eredj! — Míg innen odaérsz a dombra,
A győzelmet szolgálod hited ellen;
Ha visszahoztak, — mindhalálig engem,
Ki itt állok és ablakom kitárva
Köszöntöm jöttöd — s a mártirhalálba
Csalódott, gőgös szívedet.
Ártándy Zsolt, — én fizetek!"
Az „Én fizetek!" — kicsendült az ajkon
S fölmagasodva cédrusként az asszony,
Napban delelve, fénylett, ragyogott.

Nyugvás... Az öröm zsibbasztóan hat ott,
Hol meggyötört szív fojtott kínban ég.
Cezarin méláz — Imrédy belép
S az asszony, ki enyhült tekintetével
A napban lankadó mély síkban vész el,
Nem hallja meg, hogy nyílt az ajtó.
Mögötte áll a hangtalan benyitó
És rajta mered önfeledt vakon.
Az önfeledtség férfin, asszonyon
Ugyanegy lelkiállapot szülötte,
Szemük mereven egy pontra szegezve
Ez egyen kívül immár mit se lát:
E férfironcs csak közel asszonyát,
A cédrusasszony csak a messzi férfit.
A pillanatok egymást váltva érik
Mint staféták és lefutván a percet:
„Hé Cezarin!" — a két szó végig rezgett
A boltíven.
Rá lélekzetnyi csend:
Az idegekbe rázkodást jelent
E riadás. — A hang fenyegető,
Váratlan jött a zökkenő,
A tekintetek egymásba ütődtek,
Az asszony zöldes pupillái nőnek,
Foszforeszkálva nézik a csodát.

Ez ember néhány buta szót talált,
Amit egy őrült futtában elejte;
Cezarin kérdőn néz a rejtelembe.

Mit mond a lázadó rabszolga ott!?
„Ártándy asszony, csukd be ablakod,
Akit te vársz, az nem jön vissza többet!"
Mi ez?... Cezarin, mint ki vészre döbbent,
Egy lépést hátrál, nézi emberét.
E távlatból még ijesztőbb a kép,
Világos, hogy ez akarattalan,
Megdühödött hím lázadásban van —
S ez gonoszul jött.
Harc a buta szörnnyel,
Villan agyán át s látszatos közönnyel
Az ablakhoz lép, hátát megveti.
Tájékozódik — módja mesteri,
Fagyot mutat és karját összefonva
Pár szót vet oda gőgös nyugalomba:
„Vezér, te ittál! — leittad magad!"

„Hazudsz, hazudsz!" — Mint lövésérte vad
Kivág, nehogy a dupla érje,
Szökött Imrédy elbődülve félre,
Majd egyenest az asszonynak rohan,
De féluton ellankad a roham.
Cezarin nézi — megáll — visszaszédül,
Ez kiesett a szerepébül.
Fogcsikorítva vívódik magával,
Majd dühödten, a szégyen zavarával
A falhoz támolyg s a térképbe bök.
„Nézd, Cezarin, e ponton áttörök
S mire az urad teste ott kihül,

Ha úgy akarod, a Bogon belül,
Megbosszulhatod siralmas halálát".

A Karyatid megfeszíti vállát,
Érzi a rengést.
Seizmos nekidőlt,
Egy lökésére behorpadt a föld,
Jön — ereszkedik lefelé a bástya —
S az asszony tízkörmét húsába ásva
Áll rendületlen azon egy helyen.
S az ember mint egy gonosz rejtelem
Közelg feléje, rútul rajt vigyorgván,
A mondandója ott vonaglik ajkán,
Láng csap ki mélyen behorpadt szemin.
„Nem mented meg az urad, Cezarin!
Te alám ástál mentő szándokodba,
Most felrobban az ellenakna,
Belém ütődött a mentési terved!
Belém!" — s szavában a bosszúra gerjedt
Lázadt rabszolga fojtott kínja vibrál.
„Hogy megmentsd, te a Boggal cimboráztál,
Én ellened, Ártándy Pállal.
Te megbuktál a parasztlázitással
És golyóba futott az embered.
Így áll! — Fölrúgtam vakondtervedet,
A fiadat meg, hogy kedvébe járjak,
A lánnyal együtt visszaküldtem Pálnak:
Hát mit szólsz hozzá, Cezarin?"
Elhallgat — végigszáguld rajt a kín,

Úgy bődül el, mint párja közönyére
A megbántott hím: „Vesznél bár meg érte,
Hiába veszkődsz, meg nem áll a Bog!“ . . .
„Akkor Ártándy lógni fog“.
Döbben a válasz és e pillanatba,
Mintha ez ember világon se volna,
Cezarin fordul s betekint a térbe.

Elnéz — nem érez, csak a messzeségbe
S míg lelke ott száll, a sínylő remek,
Gazdátlan szép test nem is érzi meg,
Hogy ráfeketedik ez ember árnya,
Két hosszú kar lassan kinyúl utána,
Hogy felkapván, vad kielégüléssel
Első, utolsó tigrisöleléssel
Levesse kitárt ablakán a mélybe.
De közbeszólt a sors s ezzel kivédte
Az ölelést.
Imrédy fölmered,
Egy hang zúgott el a füle megett
S míg örjöngése átcsap torz örömbe,
A közel szomszéd ablakot kilökve,
Fülébe ordít hallgatag felének:
„Hé, Cezarin! — ott dongnak már a méhek
Hallgasd csak! — megindult a Bog!“
Hallgatja . . . mintha megperdült dobok
Pattogó szava rémlenék fülébe.
De nem, a dobnak réges-régen vége.
Ez más: futótűz ropog az avarba,

Futótűz ... és ha egy-egy pillanatra
A dörgő ágyuk föllélegzenek,
Kihallik: ezek messze sortüzek;
A Bog megindult.
Delén áll a nap,
A júliusi arany sugarak
Ott szikráznak a dermedt asszonyon.
Ingatja vész, kín, förtelem, iszony —
S bár tudja, hogy itt minden elveszett,
A Karyatid tartja az ivet:
A hitet és a holnap harcát.
És véresre harapva ajkát
A cédrusasszony magát megalázza:
Az eszme buknék el a szakadásba,
Ez emberen fordul a győzelem
S az ember, ki ezt tudja — könnyeden
Készül a kegyelemdöfésre;
Fordul s a haditérképet elérve,
Visszabeszél s az órájára néz:
„A gép dolga a homokon nehéz
S míg urad felvergődik a tetőre,
Nem háborítom végbúcsúdat tőle,
Húsz perce van még!“
S néked egy napod!
Villám szeli a vak borulatot:
A holnaputánt meg nem éred!
Halálra szól a hangtalan itélet
Az asszony rávillant tekintetében.

Áll; sudara sem ingott meg a vészben,
Lelkén a vész előtti hangtalan
Holtbizonyosság csendessége van,
Az akarat uralkodik a lelken,
Hallgat a szív, az ideg meg se rebben,
A cédrus-asszony búcsuzik.
„Meghalsz!... Az egész húsz percen mulik
S pörünknek vége.
Elvesztettelek,
Nézz vissza rám — szégyenbe reszketek,
Megfojt az önvád, hogy vakot vetettem,
Vége!... most válunk örök gyülöletben,
Te meghalsz!"
Itt a lélekzet kihagy,
A gondolatra gondolat riad:
„Én egy világot épitek fel erre
A diadalmas gyülöletre
És nem gondoltam a halálra,
Nem, nem!... csak úgy — legvégül a bukásba,
Hogy én öllek meg"...
Hajt a rémület:
„Kivégzik benned a gyülöletet!"
A gondolat egymást sarkalva érte,
Majd lejebb hangol csendesedve, kérdve,
„És hogy lesz, ha az életakaratnak
Ez éltető lángja kihamvad
S nem gyűlölettel gondolok reád?"

Megszédült — a dél gyilkos heve bánt,

De szédelgésnek nyoma sincs a lelken,
Hallgat a szív, az ideg meg se rebben,
A cédrus-asszony búcsuzik:
„Ártándy meghalsz, húsz percen mulik,
Urad előtt állsz s a nagy léleklátó,
A hited szerint megbocsátó,
Majd vádat emel ellened:
Hogy álcáztad a lelkedet,
Lelked öröklött vonzalmát a nagyhoz;
Hogy asszonyul nem emeltél magadhoz;
Mint fellegvár úgy zárkóztál magadba.
Lelkednek szívet hóditó hatalma
És gazdagsága nem szolgált nekem.
Uram valál, bírám, ellenfelem
És megtévesztetted a lelkemet.
A szerelemben nem ismertelek,
A gyülöletben fölém magasodtál."
Vádat emelt — a vád feltörni próbál
Az égre dördülő ágyúk szavába,
Imrédy ott áll — leesésre várja
A megszárnyalt szép sirálymadarat.

Elnéz . . . az ablak szűk keretet ad
Az asszonyképnek. — Szeme messze réved,
Nagy porfelleg húz nyomába a gépnek
S a porfelleg felett a gondolat:
„Most megölnek és nézd, az ujjamat
Nem mozdítom meg — feláldozlak
A hitemnek, a bálványomnak

És innen nézem a kálváriádat.
Hűnek, erősnek, szépnek, nagynak látlak,
Gyülöllek! — s mérkőzöm veled.
Szívszakadásig állom e helyet,
Összeszorítom felmart ajkamat,
Nézd, megalázom magamat
Egy buta állati erőnek.
Halnod kell! — meghajtom a főmet,
Győznöm kell! — mérkőzöm veled!"

Imrédy rajt les — s a bronz fej felett
Elcsap egy ádáz gondolat:
Megroppansz te az én terhem alatt,
Asszonygőg! — asszony! asszonyhatalom!

Áldott tüzét négy bástyaablakon
Árasztja be a hév alföldi nyár,
A légbe majd leszédül a madár.
S amíg hódolva lankasztó hevének
Az ágyúk is elpilledének,
Imrédy mozdul — a húsz perc letelt.
Nézi az asszonyt, a fő megemelt,
Hát jöjjön a szó, amitől legörbed.
S ahogy lendűlve előtérbe törtet,
Úgy riad rá, mint ki jó hírt tudat:
„Ártándy asszony, ott megy az urad,
Hát emeld rá a csövet, Cezarin!"
Dac lobogott fel az asszony szemin,
A messzelátót szeméhez emelte.

Most fordúl be az egyenesbe,
Szikrázva fénylő porfellegbe vonva.
A táj vonaglik s dombján imbolyogva
Közelgni látszik a vesztő cölöp.
A napfényes sík ködbe öltözött,
Elborúlt képén mintha fátyol ingna.
Reszket a cső, a tíz ujj alig bírja,
Mit közel hoz — súlyát a szörnyü képnek:
Egy virágzó szép, dacos férfiélet
És ott megy! — vesztik! — nyakán a kötél!
Csapzott hajába belekap a szél,
A szuronyokon villámok cikáznak,
Megy egyenest a halálfának,
A halálfának, mit én állítottam!
Ártándy Zsolt! — oh hol van, hol van
A te irgalmas Istened!
A messzelátó zökkent, kiesett
A dermedt kézből.
Künn az ütegek
Átalhevülve föllélekzenek
S megcsendesül a légtenger viharja;
Ez a megingás gonosz pillanatja,
Amit robajló zuhanás követ.
Imrédy hajlik, kapja a csövet
S az asszony feje fölött messzi nézve,
Mindarról, mi a percnek szörnyüsége,
Jelentést gyilkos nyugalommal ad:
„Ott megy, a szuronyok előtt halad,
Tartása délceg, lépte tág,

Tempóját alig győzik a bakák.
Nem egyszer egy-egy magaslatért küzdve,
Így ment bele a záró tűzbe.
A vértanúság mániája ennek." . . .
Kitart — nem árt a balladás menetnek,
Ha a beszéd egy kissé szaggatott.
Nézi — az asszony megkapaszkodott
S az ablakfán csüng vakon, szinte lógva.
Színez a halál zordon hírmondója,
Fényt vet a közös áldozat fejére:
„Jegenye ember, a halál szelébe
Nem rezdül össze — kínban nem zizeg,
Én mindig-hősben nem igen hiszek:
S ez végig az.
Nézd, a milyen deli,
A halált nem hogy kérleli,
De siettetni látszik a dologra:
A nyakravalóját leoldta,
Könnyít a munkán, ha a nyak szabad.
Jaj Cezarin! meglásd, hogy kidagad
E büszke nyak, ha szorul a kötél!
Ne mozdulj! egyszer minden véget ér,
Cezarin, itt a halál pillanatja!
Ne nézd! — mert ami lelkét kiszorítja,
A hurok, úgy lehet — lelkedbe vág.
Fordulj el — nézd, a katonák
E gyilkolásnak mind hátat vetettek.
Az urad ott áll — s a vesztő cölöpnek
Oda kínálja asszonyátkos éltit.

Most veszi át a hóhér. — Ezt a férfit
Te vesztetted el, Cezarin!"

Hull, hull cseppenként s minden cseppje kín,
Száz év kell hozzá, míg a jégbarlangba
Elkészül kínban összefagyva
A jég-remek: a néma fájdalom.
Itt húsz percbe tölt. — A fagy hatalom,
De nagyobb a nyár jótevő hatalma
S az odafagyott jégremek a napba
A roskadást már alig érzi meg.
Hajlik — a szív jege fölengedett
És enged a nagy halálos hívásnak.
A görcsös ujjak ernyedten leválnak
Az ablakfáról.
Cezarin lenéz,
A lankadó test egyensúlya vész,
Túlsúlyba van a lélek terhe
S a gyilkolásnak véget vetne
E szédületes pillanat,
Ha tiltó szóval rajta nem riad,
Ki mindezekben másként végzett,
Az örök diktátor, a Végzet.
Bősz ordítás volt: „Visszamegy a Bog!"
Imrédy ordit — meg-meg tántorog,
Nem hisz a csőnek — káprázatra véli,
De hinni kell, mert most a drót beszéli,
Hogy nincs kivégzés, rendben a dolog.

Bősz orditás volt: „Visszamegy a Bog!"
Üvöltés, melyre legszélén a mélynek
Riadtan meghökölt a lélek
S a roskadó elkapta a keresztfát.
Az életösztön érzi, hogy marasztják:
A cédrusasszony némán fölmered.
Áll magosan az esemény felett
S a lelkivirradásban fölvilágló
Két csillagszem, e csoda messzelátó,
Villanva keresi a távot,
Egy pillantás volt: belelátott,
Egy sikoltás volt: „Viszamegy a Bog!" . . .
Imrédy fölnéz — a kulcsolt karok
Lesiklanak az ablakfáról.
Az asszony ott áll — rekedt sikolyától
Megfagy a vér.
Torz vonás ült az ajkra
S a kivilágított nagy ablakokba,
Ez örömtűzbe kigyulladt szemekbe,
A győzedelmet ünnepelve
Kiült a rém.
Imrédy összeborzad.
Ez asszonyon ő nem vesz már hatalmat,
Leterítette a szerelmi téboly.

Cezarin őrjöng — bomlott kontya szétfoly,
Kimeredt szemmel, mint a transzban alvók,
Sikongva keresi az ajtót,
Beleütődik asztal, székbe, falba,

Vergődik mint a sirály a viharba,
Bele sikoltja: „Neked Istened van!"
Elkáprázott — és fénytől elvakultan
Torpan meg, mikor az ablakhoz ér.
Majd szédelegve hátrál vissza — fél;
Látása van, mi ujjongásra készti,
Kart tár felé, de nem mer rá kinézni,
Csak kimutat a térbe: „Ott van! ott van!"
És fuldokol az örömbódulatban,
Hányja-veti az özönlő dagály.
A lélegzete alig bírja már,
Vakon vergődik, levegő után kap,
„Van — van!" sikoltja — karja szerteszét csap.
Aztán zuhanás ellen védekezve
Kapaszkodik az asztalszélbe,
Mert hátha nincs! — riaszt reá a kétség...

Az ablak tárva, a húsz-ölnyi mélység
Fölött benéz a lesült képű nyár.
Izzik a sík föld, porzik a kopár,
Cezarin fölnéz, szeme oda villan,
„Van, van!" — sikoltja és e pillanatban
Tán látja is az Irgalmast, ki — van.

S aki felett most ringva, hangtalan
Lejtnek a Hórák ki a messzeségbe,
Míg messzenéző fátyolos szemére
A felengedt szív harmatcseppje száll:
Ez asszony nem a hirhedt vészsirály;

S ki csüngve csüng az ablakfán s a lelke
Ott száll egy fényló porfellegbe veszve
S a gépet lesi, mely őt visszahozza:
Az nem a szovjet véres amazonja,
A fanatikus eszmehős.
Ez az öröktől fogva ismerős,
A halál minden gyötrelmét kiállott,
Szegény szerelmes asszonyállat,
Az urát visszaváró, könnyes asszony.

Hozzák... Óh gyilkos, hosszu harcon
Született boldog békepillanat!
Cezarin szíve majdhogy kiszakad.
Ott jön!... Szikrázó porfelleg takarja
S ha letiporná félelmes haragja,
Ha megverné, ha megvesszőzné,
Ő leborulva tűrve-tűrné
És nagyon boldog...

Öröm-kábulat.

Mámorba zsibbadt tőle a tudat,
Az elkábított lélek meg sem érzi,
Hogy e boldogság, amely most kisérti,
Halva szülötte vonagló szivének.
E pillanatban látja már a gépet,
A gépet, mely az urát hozza élve;
Kendője meglobban kezébe
És felé újong.

De e pillanatban
A transz ez édes, boldog perce illan,

Cezarin ébred — cseng a telefón. —
És most zuhan . . .
Elszürkül, mint az ón
S ahogy körülnéz, vagy százölnyi mélybe,
Egy embert lát a kagylóval kezébe,
Ki a beszédes drót fölé hajol.
És ennek szól a dermesztő sikoly,
Ez embernek — ki mostan fölmagaslott.
Cezarin szótlan nézi ezt az arcot,
Vonaglik rajta minden egy vonás.
Bukás, vereség, pusztulás
Ordít le róla s apadt szemgödrébül,
Körül gyűrűzve feketén az éjtül,
Kivicsorít a torzképű halál.
Állkapcsa ráng — szó, hang után zihál,
De mielőtt az asszonyon riadna,
Ez felé ront s az ajtót kitaszítva
A képibe sikolt: „Ki innen állat!"
Nagy dördülés — az ágyúk protestálnak,
Imrédy ökle félútban megáll
S mire az ajtón kitalál,
Mint vert eb, fogcsikorgva, dúltan,
A bástyaboltban csend és nyugalom van,
A cédrusasszony az urát fogadja.

„Legyőztél, nézd, itt állok ablakomba,
Hogy lássalak, míg erre mégysz el
És megmondjam, bár föl se nézel,
Karod nem int felém üdvözletet,

Hogy szívszakadásig gyülöltelek.
Az én szivembe nincsen oltár,
A gyűlölt bálványa te voltál
S ma életemmel áldozok neked!
Hát ne fordítsd el rólam a szemed,
A vétkeimet ne tartsd számon,
Elismerem a tartozásom,
Szelid vagyok már, halk, odaadó.
A jég alatt ha eldermedt a tó,
Nem szántják már a viharok.
S most, hogy meghalni indulok
És mindörökre meg kell válnom,
Feléd esengek — megalázom
Csalódott, gőgös szívemet.
Ártándy Zsolt: — én fizetek!"

XIV. ÉNEK.

Éjfél. — A támadás kettőkor indul
S míg szerte ezrek álmodnak a kintul,
Lidércnyomástól terhes álmokat:
A vezér toroz, poharat ragad
S mikor kiitta, falho' vágta,
Kicsattan metsző kacagásba:
„No, Cezarin, a végső győzelemre!"
Már itt ült, mikor rőten ráözönle
Az alkonyfény a bástyaablakokra.
A mámornak ma nincsen rajt hatalma,
Még mindig győzi.
Belenéz az éjbe,
Folyik az alku elnyűtt életére,
Mely elviselve, jobb ha véget ér.
„Add nékem" — suttogott az éj —
„Cserébe nyugtot, feledést adok.
De meg ne várd a holnapot!
Mit is keresnél, átkozott, e honba,
Te bukott hős, te asszony rongya.
Siess, ha itten ér a holnap,
E némber ellen nincs oltalmad,
Hát meg ne várd a holnapot!"

„Nem várom!" hörgi — s ökle lecsapott,
Súlyt adva a zord elhatározásnak.

De ily halálos elhatározások
Már kísértettek elmult éjszakákba
S a fölkelő nap mégis itt találta.
— „No, most az egyszer, tudom, nem talál itt!
Csak azt szeretném látni, mikor rámnyit
S én ott fekszem, elnyulva, holthanyatt."
Megkapta ez a gondolat,
A fulladt kacagás tetszést jelente.
„Igy lesz", — dadogta — és a képzeletbe
Kialakult a zordon jelenet:
„Jön — a kelő nap vörösen bevet,
Sietve rám nyit — majd testembe botlik,
Megáll fölöttem — undorba vonaglik,
Szótlan ajkába belemar a fog.
— Az ilyen hulla dísztelen dolog,
Hát ne meredj rám. — Fekszem, amint látod,
Golyó járta a koponyámat,
Elestem — s hadunk szerteszét szaladt..."
S hogy eddig ért a gondolat,
Kacajba tört ki, fény lobbant szemin.
„A győzelemre, Cezarin!"
És poharát a padlón végig önté.

Kivűlről tompa puffanással tör bé
Az ágyúszó.
A vezér fölfigyel.
Az Isonzón nem lankadtak igy el
Az ő ágyúi... „Eladták a lelkük,
Rekedtek, nincsen dörgedelmük

S az orosz puszták sok érckeblü hőse
Ma önszavától rezzen össze,
Megrontá őket az Ártándy asszony“ . . .
Föláll — vigyázva, hogy ne ingadozzon
És meglepi egy fura gondolat.

Színig tölti a poharat,
Szeme megvillan — s mikor fölemelte,
Visszhangot vert a bástya öble:
„Az egészségedre, Ártándy Zsolt!“
Aztán körülnéz kérdőn . . .
Hogy mi volt?
Ajkára hogy jött? — ő maga se tudja,
Melle zihál — forró lehét kifujva
Nagy lépésekkel méri a szobát.
Utána áll, mint bűn nyomán a vád,
Nehéz árnyéka, meggörbülve vállba.
Majd zsákolóként, ki terhét lehányta,
Magasodik fel, toppanva megáll.
S most már ereszt a gondolatfonál:
„Tisztem volt, harcos hívem és barátom,
Köpjön le bár — a földig legyalázzon,
De jöjjön — hogy szemem tükörében
Az utolsó kép az ő képe légyen
És ne azé az asszonyé!“
A köd,
Mely ott lebzsel egy lelki táj fölött,
Fölszállni próbált a halál szelébe
S a hadidrót parancsot visz a mélybe:

„Ártándyt állítsák elő!"

Hozzák, lelkének feszültsége nő,
Bár meg se mozdul, úgy zihál a melle,
Mint hegyre föl ha nagy terhet cipelne
S száz garádicsnál jóval több idáig.
Lesi a léptét — agyán átcikázik,
Hogy végezne, még mielőtt belép,
De habozott — ellökte fegyverét,
Friss szélcsapás érte, és Zsolt belépett.

Csend. Mérik egymást, szem a szembe mélyed,
Egymásra sötétednek mint a felhő,
E pillanatban néma mind a kettő,
Szó nélkül indul a lelkek vitája.
De ezt a csendet egyikük nem állta,
Imrédy felbúg s önmagát lovalva
Zsolt elé toppan, számadásra vonja:
„Miért nem támadtál, szólj!"
Ennyi volt.
Nagy tér van köztük — tág a bástyabolt,
E rajta-rontást Zsolt gonoszra véli
S kilép az árnyból.
„Hallod-e, Imrédy!
Ki itt a bíró, ki áll vád alatt?
Ki kéri számon gyávaságomat?
A vörös vezér? — s itt lendít a szón,
A kérdést élesen kihangozón,
Nagy súllyal ejti: „És ha támadok?"

E szókra robbant a krátertorok.
Imrédy szava élesen kivágott:
„Úgy vége az undok komédiának;
A vörös sereg szétzüll, java átáll;
Kettőnk között itt vasba nem te állnál.
Ki ezt nem láttad, igen rossz vezér vagy!"

A robbanás gomolygó füstje szétcsap
S az akna szétdúlt fenekére láttat.
Zsolt félre fordul, bántja amit látott:
Ez ember minden ügynek árulója.
Majd megborzong és csömörrel vivódva
Oda szól rá: „Mondd, mit akarsz velem?"
Kínnal nyilik az ajk, a melleken
Mint lidérc nyomaszt az időknek átka.
— Imrédy felhördül, gonosz az álma,
Kínok beszélnek rekedtes szaváből:
„Időt adok, míg legyalázol,
Hát köpj le — állom, meg se moccanok.
Az árulót nézd, aki most vagyok,
Ne azt, ki voltam — köpj le, mért haboznál!"

„Magyar reménység voltál, elsorvadtál —"
És Zsolt a tételt sóhajjal kiséri,
„Gyalázkodó szót sosem ejtek én ki.
Mért állok itt? mondd: mit akarsz velem?"
„Én jót akarok, jót!" — de hirtelen
Elál Imrédy nekilendülése.
Elfordul, mintha káprázatba nézne.

„Várj — nem tudom még" — szól és székbe
[zökken.

És ott ül szótlan, a támlára dőlten,
A csúcsban felszökő boltívre nézve.
Agya vívódik, nehezen jön létre
A születendő gondolat.
Hánykódik. „Megvan!" riadt hangot ad
S egy kiáltással ahogy létre hozza,
Felugrik — megvan! — rohan véle Zsoltra,
Elébe toppanván: „Most már tudom!"
A gondolatnak ólomsúlya nyom,
Imrédy hajt a ziháló beszéddel:
„Kiszabadítlak még az éjjel,
Ha férfiszóval, igaz hittel állsz jót,
Hogy kibontod a Szűz Máriás zászlót
S ahogy fogadtad eredetben,
Megindulsz véle hadmenetben
Budapest ellen."

Kigyulladt, mint az ázott perje égett,
Melyben a láng fuldoklik, de a léget
Betölti füsttel.
Zsolt tébolyra gondol,
Jön rá — elkapja — a karjába markol
S tompít a hangján.
„Így áll a dolog:
„Ártándy Pállal végezett a Bog,
A foltot hűségén lemosta vérrel —

Hát siess haza! Tudd meg: még az éjjel
Szerteszét züllik a vörös sereg,
Te megindulsz, ha fölpirkad a regg;
Itt Zankó átáll hozzád a javával.
Eredj!“ — a gondolat szédítve szárnyal,
De ajka botlik — tördeli szavát:
„A repülőm majd letesz odaát,
A sors akarja, kezet rá — mehetsz!“ ...
S karját kinyujtva kéz kezet keres,
Egy pillanatig szem a szembe mélyed,
Aztán lehull a kéz — Zsolt hátra lépett
S fölásít köztük a nagy szakadék.
Imrédy visszatántorg — fojt a lég,
Sűrűn lélekzik, arca elsötétül —
S felmordul: „Elvagyok enélkül!
A kezem szennye nem lesz akadálya.
A formulát a fene bánja,
Csak mondj igent.“ — Zsolt visszavágja:
[„Nem.“

Nagy szó, kimondva szinte képtelen,
Hogy e bukott, kit megűztek, eladtak,
Így ellökje a sorsdöntő hatalmat,
Első hallásra szinte hihetetlen.
Pedig ott lüktet már az agyban, szívben
A súlyos „nem“, a visszavonhatatlan.
A „nem“ — amelyben száz mázsányi ok van,
Amit ő nem vett be a számadásba.
Imrédy áll — elszürkül arcvonása,

Feje lecsügged, nyaka, háta görbül
S ki nekinyúlva ölet mér a földtül,
Most alulról néz Zsoltra fölfelé
S ijedt zavarral tompán tördelé:
„Én jót akartam . . . jót“ . . .

Künn a sötét

Most éri el mélységes fenekét
A tenger éjnek. — Milliónyi láng
Néz rád az égről, fekete világ,
De nem hat beléd, csak a szem világa.
Zsolt belenéz e lelki éjszakába
S villózni látja a sötét fenéket.
Ott áll — a mélység foszforeszkál, fényt vet
S a vakon örvénylő sikot sötétből
Egy reménysugár meglobbanva kél föl
S a reménykedőt döbbent szóra készti:
„Ha jót akarsz, hát tedd a jót, Imrédy,
A tett, ha jó, sokat jóvá tehet!“

Kimondta. — Csend. — Imrédy rámered,
Megnyulva majd hogy leesik az álla.
Emelkedik — de nem szolgál a lába.
„Az nem lehet! — ordítja visszarogyva —
Az én dolgom úgy el van rontva,
Maga a jó Isten se teszi jóvá! . . .
Vezéred voltam egykor . . . ne tégy lóvá.“
S ijedt gyerekként védekezve,
Belé kiáltott az emlékezetbe:
„Barátod is.“!

Itt hangja elakad,
Dúltan körülnéz — poharat ragad:
„Az egészségedre, Ártándy Zsolt!“

Iszik. — Kivül egy üteg beleszólt
És Zsolt megmozdult s közelébe lépett.
„Nem úgy, Imrédy — reméld, hogy betéved
A bűntengerbe cseppnyi kegyelem.
Csak Isten tudná, ki bűnös, ki nem,
De azt tudom — hogy én is az vagyok.
Jöttek tévesztő csillagok,
Lidérces álmok — s a vérgőzös estre
Hideg jött — nehéz köd ereszkedett le
S ma millióknak lelkén fojt a köd.
Állj élre! Szolnok—Budapest között
Vesd meg a lábod — neveld a hadat
S mint ütni elszánt, dacos akarat,
Fölvont fegyverrel álld a posztot.
Mert úgy lehet — mire a köd eloszlott,
E földön itt, hol hevenylázba
És vérvesztéstől elcsigázva
A magyarok egymást tapossák,
Nem lesz ország!“ . . .
Reng a szalki bástya,
A vészkiáltás kitalált s szavára
Felbődülnek az isonzói ágyúk.
Fejét felütve figyel Zsolt reájuk,
Imrédy ott ül komoran — s iszik.
A dörgedelem pillanat — a sík

Nem állít néki gátat — futni hagyja.
Imrédy iszik — poharát lecsapja:
„Miért hogy én? és nem Ártándy Zsolt!"

E kérdés a vész hírmondója volt,
Mely itt ez embert elhamvasztni készül
S hajtva a mámor csapkodó szelétül,
Már ott berzeng a szaggatott beszédben:
„Rejtély van ebbe — vagy csalás... nem értem.
Te nem támadtál, mikor győzhetél,
Most nem állsz helyt a nemzetér,
A gondolatod igen messze hord.
De túl a célon hova csap be ... mondd!?"
És felordít: „Az asszony áll mögöttem!" ...
A zöld szemű szörny felébredt, de közben
Elvész nyoma a gondolatmenetnek,
Elkékült húsos ajkai remegnek
S a lélekzavar néz borús szemén ki,
Mikor a kérdést megismétli.
„Miért hogy én és nem Ártándy Zsolt?!" ...

Ütött. — Benéz a sarlóképü hold,
Fogyó fényében alásietö.
Fekete éj van — reményt temető,
Mély csend — hallgat az ágyú s a falakból,
Elvonatkozva e zord alkalomtól,
Kihallatszik a tücsök cirpelése.
S a pillanatnyi síri csendességbe
Zsolt belekondul:

„Megmondom — miért.
Eltévelyedtem — a köd égig ért,
Harcot hirdettem, kereszteshadat
De elém állt egy véres ködalak
S hogy nem támadtam, köszönd Dózsa
[Györgynek.
Ha én most megdobbantom ezt a földet
S tervednek állva indulok,
Kigyulnak faluk, városok,
Mert én a népnek, mely feláll megettem,
A kereszteshadat jelentem
És Dózsa Györgyöt."
Mikor eddig ér,
Zsolt visszadöbben, meghül benn a vér,
Ijesztő réme van a pillanatnak.
S mint akit hirtelen torkonragadtak,
A szó ajakán félútban eláll.
Nézi: — ez ember delirál,
A mámor, mint a gejzir, egy csapásra
Fellökte gőzét szédelgő agyába
S ez arcon ott már nincs az Isten képe.
Zsolt megrázkódik — súlyos szégyen érte,
Ez emberroncs hogy téveszthette meg?...

Künn bömbölnek az ütegek,
Zsolt hátrál, hogy a rohamnak kitérjen,
Imrédy jön rá, fellobbant erélyben
S majd rázuhan, mikor elébe áll.
Fűti a mámor gőze, fuj, zihál.

Mosolya torz s mint eszelős gyereknek,
Szavaiban a fojtott gerjedelmek
Versenyben vannak a jó indulattal.
A szék támláját átöleli karral,
Hogy el ne essék — hangja tompa tört:
„Ismerlek jól — te nem vagy Dózsa György!
Vezér se vagy ... te Zápolyát se féled,
A kézigránát a te mesterséged ...
Tégy rohamsisakot fel, ahogy illő,
Vért ne kímélj — van elegendő —
S még hajnal előtt megveszed az árkot! ...
Te rohamhős vagy, rajtad nincsen átok,
Előre! ... téged nem rontott meg asszony."

Emlékek húznak át a lelki roncson,
Játszik velük a bódult agy szeszélye
S kuszán, mint fellegfoszlányok a szélbe,
Tova nyargalnak.
Ide-oda ing,
Az éj benéz rá, ő meg kitekint
S felmordul: „Feketébe látok.
Bilincs van rajtam, asszonyátok,
Vastrónus alá fűtnek a cigányok.
Mi a szándékod, Zápolya?!" ...
Fejét felüti s bódult mámora
Rőt lángba csap ki: „Halló! kis király!
Két jó vitéz, ki itt előtted áll
S a kettő közt az egyik Dózsa György!"

A vastrón izzik — lángnyaldosva döng,
A tűz királyi bíbora igéz,
Imrédy fölbúg: „Vajda, idenézz!"
S betámolyog a szikrázó özönben,
Láng csap föl, mikor trónusába szökken
S királyi gőggel, lángtól övezetten
Mered fel benne Dózsa ivadéka.
A viziónak teljes a játéka:
Érzik az égett hús fojtó szaga.
Aztán hanyatlik — jön az éjszaka
S míg csontig égve kínban megvonaglik,
Szavakat tördel, fel-felordít
S ajka pirosló gőzt zihál a légben:
„Megfulladok! Asszony, ne idd a vérem!
Ne rágd a csontom!... asszony!... Cezarin!"

Vége, kihült az izzó baldahin
És Dózsa Györgyből torzképet csinál
A hamvadás.
Zsolt elfordulva áll
S egy gondolat villan meg képzetébe:
A gonosz ezt az embert kicserélte
És önkénytelen kapja rá szemét.
Nem, nem! — A gonosz nem tud ily cserét.
Vezérem volt, ki hős, a harcba mester
S e romladék, ki itt ül, alig ember;
Csak asszony tud így elzüllesztni férfit...

Zsolt kifelé tart, halkan vonja léptit,

De ahogy kézzel a kilincshez ér,
Visszapillantva meghül benn a vér.
Kínnal vergődve, görcsösen fogózva,
Egy halálra vált férfi roncsa
Mered fel ott, hogy megrontsa az álmot,
Pohárt emel ... megbénult ajka tátog
S mint a sziven lőtt szarvas lerogyóban
Úgy búg fel történ — elhalóan:
„Az egészségedre, Ártándy Zsolt!"

A lépcsőn alá lassan bandukolt
Két vassisakos őr között a rab.
Nehéz árnyékát vonva hallgatag
Ereszkedik a föld gyomrába,
Mikor egy éles csattanásra
Fejét felütve megáll, fölfigyel.
Pisztolylövés volt, mely egész közel
Durrant bele a komor éjszakába.
És Zsolt egy percig mozdulatlan állva,
Borúval éjbeárnyékolt szemébe
A rézzel pántolt nehéz ajtót nézte,
Amely mögött egy bűnös emberélet
Magára diktálta a véget —
S e zord diktátum lett most végrehajtva.
Zsolt eltünődik — bólint, — helybehagyja,
Majd lassan indul őrei után.
Nem jobb-e így?... Egy bűnnel több csupán,
De vajjon több-é?... Te tudod, Uram!

A pisztolylövés mint dörgő futam
Zúgott tova sok visszhangos szobán át.
A szárnysegéd meghallá csattanását,
Rohanva jött — hökkenve hátrált vissza,
De látva, hogy a helyzet tiszta,
Fölhívja Zankót s pár szóban jelent.
Aztán nem is mond már, csak halk igent
S a drótbeszédnek végén: „Parancsára
Itt hagyom fekve, ahogy van, lezárva;
Hajnal előtt nem fogja tudni senki".
S hogy ezt letudta, siet rendezkedni.
Nem feszélyezi a halott.
Rendén bezár ez minden ablakot
S mikor az ajtót csukja rá belül,
Átlép a testen, mely el ott terül,
És rászól a még ki sem hült halottra:
„Öreg, ezt régen megtehetted volna.
Jó éjtszakát!" — s a villanyt lecsavarta.

XV. ÉNEK

Beteljesült az Urnak akaratja,
Ki fölemelte sujtoló kezét.
A harc jön egyre közelébb,
A szalki bástya reng és Zsolt kihallja:
Nő az idegen ágyúk túlhatalma,
A csata sorsa rosszra fordul
S mit tervszerűn a szalkai kanyarbul
Előre szilaj forgatag vitt —
A támadás dél óta visszatorlik,
Betántorog a vérszennyes Tiszába.
Vége. — Ott fulladt, gonoszul lejátszva
E vérrel írt, silány tragédia.
De mi jön most?!
Nép, nemzet és haza,
Megannyi vérző roncs, halomba fekve,
Kiszolgáltatva kegyelemre
Egy vértől megdühödt, ádáz világnak.
Zsolt megvonaglott...
Miközben leszálltak
A csigalépcsőn alá, börtönéig,
Egy véres árny kisérte végig,
Mely künn rekedt, hogy rácsapták az ajtót.
Most itt ül újra, véresen, azonmód,
A halántékán lyuk van s arcán végig
Két szétfutó barázda feketéllik,

Mely alvadt vértócsába torkol.
Fulladt kacaj buggyan fel a torokból,
De szava meg se rezgeti a léget:
„Ártándy Zsolt, most már megérted,
Én rázom itt e boltívet fölötted,
Zenét a bálhoz ágyúim dörögnek,
Delila lejti itt halálos táncát
S én rádöntöm a szalki bástyát
E véres bálra“...
S fulladtan kacagva
Suhant belé a börtönfalba
A részeg Sámson.
Zsolt szétnéz az árnyba,
A képzelet tünő játéka bántja,
Feláll s kigyujtja a kis fali lámpát.
Most ott ül — s mire szemei bejárták
Az ívbe görbült pinceboltokat,
Már lehiggadt a gondolat.
S így nézve mind ez eseményen végig,
Imrédy képén áttör, felsötétlik
A Kain-bélyeg.
Terv szerint kigondolt
Halála megbontá a frontot
És kaput nyitott Pestig az oláhnak;
A vörös ágyúk fáradtan zihálnak,
A lélekzetük kifogyott.
Egy halálra szánt asszony harcol ott,
Kit elárultak.
És az irgalomnak

Tág kapuján a megbántott kopogtat:
Óh tedd Uram, hogy karjaidba essék!
Ne nézd, hogy vér szennyezte lelkét;
Ki szikrát gyujtál véges emberészbe,
Ha vétkezik eszmék tüzében égve,
Bocsáss meg érte.

Ennyi volt.

A rab fölnézett, hol a pincebolt,
Tenyérnyi résen, rőtes fényt bocsát be,
Mely az ajtóra ferdén odavetve,
Hírül hozá, hogy búcsúzik a nap.
Künn csöndesül a zúgó forgatag,
De itt a fal, a bástya gyökerébe,
Úgy rezzen össze minden dörrenésre,
Mint sátorponyva lengő szélfuvalmon.
Zsolt kifigyel; a tulsó parton
Elhalkulnak az oláh ütegek,
A sötét diktál éji szünetet
E harcra, mely átokkal viselős,
Mely egyként sujt, ha veszt, ha győz:
Magyar vért ont és szégyenben ér véget.

Ez nem a te csatád! nem a te néped!
Tied az éj csak, mit lehoz reád.
És sötét lesz az éjszakád,
Kelet virága, elesett magyarság.
S majd jönnek! — de ha mindened elorzák,
Síkod termését, bérced aranyát,
Folyóid völgyét, Kárpátod falát,

Az éjben sürgő országtolvajok,
Lopják le égről a napot,
Mert Istenemre, virrad egy napon
Es nincs erő, és nem lesz hatalom,
Mely föltartsa a hajnal hasadását!
— Szél csap be s míg az ajtót nyitva tárják,
A gondolat kiszabadulva szárnyal,
Az őr belép — köszön — és halk szavából
Kirezg a félsz, a fogak közt didergve.

E rohamsisak, meghibázva szívbe,
Itt vitézkedik, mint rabóriző.
Zsolt nézi: ez a kis betűszedő,
Ki néki buzgó téritője Marxban,
Maga az élő felkiáltás: „Baj van!"
S ahogy körülnéz, siet kifele,
De a küszöbig érve, elibe
Állt az igazság s visszafordította
S ez ideális kicsi kommunista
A romlás fölé szárnyal magosan:
„Megmondtam, vérrel nem megy... Vége van!
Az eszmének, mely itt fegyvert cserélt,
A dulakodás nem hozott babért,
De nékem, elvtárs, nem szól e kudarc,
És hirdetem: a harcunk eszmeharc,
A mi fegyverünk nem fog sebzeni,
A mi géppuskánk szellemi,
A mi ágyúnk a világpropaganda
És győzni fognak a végső rohamba

Nem ólomgolyók — de ólombetűk.“ —
S ezzel kiperdült...
Némi kis derűt
Vitt magával az elinalt levente,
Ki futtában puskáját itt feledte
S a börtön ajtaját betette bár,
De úgy rémlik, nem csattant benn a zár.
Zsolt nézi — kulcsa nincs a zárba ...
Próbálja ... — nyílik egy nyomásra...
És áll előtte, döbbenten, merően.
Egy pillanat — és kihívó erőben
Magasodik fel, fegyverrel kezén.
Szemén kigyulladt az életremény,
„Ki innen!“ és meglobbant indulattal,
Nagy lélekzettel zökkent le a priccsre.

Sok nehéz sebét gyorsan kiheverte
A láncon sinylő életakarat.
Már tegnap a vesztő cölöp alatt
Talpraszökött a már hamvába holt,
Az áldozat mert nem hiába volt:
A Bog özönlött vissza s ölre menve,
A Zákány népét elsöpörte
S ő diadalmas volt e pillanatba:
A végveszélyt elháritotta.
Ujjongott: — nem hiába élt! —
Most itt ül; úgy érzi, lelket cserélt.
S ki máig húnyász híve volt, az élte

Most lázadozva ordít a fülébe,
Hogy lenni akar — nem tűr ellenmondást;
S ő megteszi a halálugrást
Hogy börtönébül szabaduljon, éljen.

Tünődik: lehet, eltünök az éjben,
Ha nem sikerül — de ha sikerül?
— Fejét hökkenve üti föl: —
Mit hoz reám az Isten napja?
Reggele, dele, alkonyatja?
Ki innen, ki! — de mi jön azután?

A gondolat megállt, fáradt után,
Mint hívő zarándok, megilletődve,
Míg a szentséget elviszik előtte,
De aztán naggyá növekedve hitben,
Megindul komor ihletetten
S már tudja mi jön:
Végtelen sirámok,
Egy földig legázolt nemzet fiának
Keserves útja a Kálvárián;
Muhi, Mohács és Világos után
A magyarság egy újabb stációja.
A negyedik nagy életpróba,
Az életerők harca puszta kézzel
Az életért.
Jön tűzzel, vassal, vésszel
A Muhinál gonoszabb vértett;
Egy földarabolt csonka koldus élet,

A Mohács utánnál siralmasabb.
Bűn, mely nyomorban, jajban gazdagabb
És feketébb, mint volt Világos éje. —
De hantoljanak bár el élve:
— A gondolat lobbanva fölvilággott —
Én ébren élem át ez éjvilágot
És dolgozom mint óriás vakondok,
Míg föltúrom e síri éji hantot,
A fiamért, a magyar jövendőért!

Ütött. — Az érchang eltörődve ért
A bástya ormáról a pinceboltba
S az ágyúszóba sűrűn megbotolva
A tizenegyet még végig se verte,
Zsolt felszökik, áll az ajtón meredve,
Lövésre készen.
Künn teljes sötét.
Valaki jön... Megunta életét
És vakon sétál bele a halálba.
S míg fölfigyelve puskavégre várja,
Kihallgatózik... Közeleg ...
Jön tétován, mint őgyelgő gyerek,
Ki eltévedt a sötét pinceboltban.
Járása könnyed, lépte meg se koppan,
Ez nem a férfiléptek muzsikája —
S ha azzal jön, hogy utamat elállja,
Az ajtó előtt mért áll meg szorongva?...
Hát jöjjön! és Zsolt fegyverét ledobva
Helyére zökkent.

Tudja, hogy ki jön.
Tompán surlódik a kőküszöbön
A börtönajtó — s belép Cezarin.
Az éj besóhajt, bujkáló szelin
Rebben a mécsláng, megnőnek az árnyak,
Fejük a boltig ér és pörben állnak,
De egyik mintha főben meghajolna —
És köztük áll, ki nem vet föl a boltra,
Az örök árny, amelynek nincsen árnya,
Mit Ő, az Úr vet e bűnös világra,
A sötét Végzet.
„Minden elveszett!"
Két szó volt, mit a lélek visszavet,
Mert bele kiáltott a Végzet.
A szó elhangzott — Cezarin fölérzett
S erőt mutatva, fejét fölvetette.
Zsolt nézi: kínban vonaglik a lelke,
Hogy leküzdje a lázadó szivet.
Hiába küzd — ez ajtón kimenet
Meghajlik ez a bűnterhelte fő!
Mérsékli magát a nagy túlerő,
Halk üteme volt Zsolt kérdő szavának.
„A harc közel jött — dühe visszaárad,
Gyilkolni jöttél, Cezarin?"

„Nem!" ... Ennyi volt. — Elfullasztá a kín
S a lezsarnokolt, fojtott indulat
Sikolyba törne magának utat,
De Cezarin még útban elakasztja.

Parancsoló gesztusa, mozdulatja
A nyilt ajtóra mutat: „Menekülj!“
És ott áll büszkén, szemre délcegül.
De ki van tépve gyökerébül,
Egy szélcsapás, a cédrus odaszédül;
Zsolt szótlan nézi, fölemelkedik.
Viharcsend... A vész csendben születik,
Jön, fölhajt — zúgó szelek erre hajtják,
Cezarin érzi eltipró hatalmát,
Mely ott orkánlik Zsolt fojtott szavában:
„A menekülés útján száz halál van,
Te jársz előttem Cezarin — vezetsz!“
„Soha!“ — Egy rémült sikoltás: — „Eressz!“
Zsolt megragadta csuklóban kezit —
Perdöntő asszonyvereség ez itt
S míg az egymásból kiszakadt kezek
Egymáshoz érve vissza érzenek,
Ott állnak szótlan, egymáson meredve —
S mikor e lélekrázó hosszu csendbe,
Az ajk egyetlen hangja nélkül
Örökre elvál kéz a kéztül,
Zsolt kínját érzi csak a győzelemnek:
„Maradj, Cezarin! — jobb ez vezetőnek!“
Fogja a puskát s indul kifelé.

„Megállj!... Megölnek!“... sikoltva veté
Magát az asszony az ura elébe,
Esengő búja két szóban tetéze:
„Engedd!“ — s a fejét meghajtá — „Vezetlek!“

És Zsolt egy borús sugalomnak enged:
Szándéktalan szilaj követelése
Mint bús esdeklés döbben most eléje
Az asszony ajkán, ki a végét járja. —
„Legyen a végső szó övé" — s az árnyba
A pár kilép a börtön ajtaján.

Mennek a lépcsők kanyargós során,
Fölbukkanva a kapuboltba értek.
Eddig sehol egy árva lélek,
Az őr kaput nyit az asszony szavára.
Zsolt belenéz a sötét éjszakába
S arcában érzi a Tisza szelét. —
Mennek... Köröttük tenger a setét
S míg eget, földet elmerít magába,
Az asszony föl-fölbukkan a dagályba,
Szeli a sötét hullámot — vezet.
Lebegni látszik a vizek felett,
Holott ez út a megalázás útja,
Melyen fáradtan hazajutva
Nagy pihenőre várja a halál.

A vaksötétből egy-egy tárgy kivál,
Zsolt lassan ráismer a tájra.
Itt fordul az út — ezt csak tegnap járta,
De gépen, mikor akasztani vitték. —
Tovább!... A dombnak enged a sietség,
Az asszony lassít s mintha tétovázna;
A homokdomb itt végig meg van szállva

És gyorsan hajt tovább a domb alatt.
A tetőn végig árnyak inganak:
Nehéz munkába sürgve, hajladozva,
A reménytelen végső harcra
Egy vörös osztag ássa be magát.
„Állj! ki vagy?" — veri fel az éjszakát
Egy éles hang — Cezarin meg se torpan,
Kezén a villanylámpa lobban,
Az őr utat nyit, még jelszót se vált.
Szép éjilepke röppen át
A csatatéren . . .
Suhanás az éjbe,
Zsolt igyekszik, hogy a nyomába érne,
Mert úgy hajt, mint ki futva menekül
Egy láthatatlan valaki elül,
Kit a sötétben ott érez nyomába.

A buckák közt meg-megvillan a lámpa,
Itt rajvonalak közt haladnak el;
Zsolt ütegállást sejt közel,
Élesednek a tompa dörrenések.
A tempó gyilkol, sötét falhoz érnek,
Egy zökkenés és Cezarin megáll. —
Domb, mely a síkból feketén kivál,
Nyolc ágyút leplez terebélye, bokra,
Pusztulás vár a büszke juharokra,
Zsolt jól ismeri minden egyes fáját.
A domb innenső oldalát kivájták,
Ott rőzselángban alakok mozognak;

Rőt tűzkörébe lépve a zugolynak,
Megáll az asszony.
Karcsúbb, mint a pálma
S mint valaha volt... Nyűtt hadiruhája
Nem símul bár a megnyurgult alakra,
Igézőn szép; — a vörös tányérsapka
Arcára veti tűzpiros szinét.

A zugolyból a főember kilép,
Megáll előtte — Cezarin beszél:
„Nézd ott" — kezdi, de közbevág a szél
S az elröppent szó nem ér Zsolt fülébe,
De súlyos lehet az asszony beszéde.
Az ember a ki hallja — rajta képed,
A legvége egy nyomatékos: „Érted?"
S karját kinyujtja: — „Ott, e fa tövében!"
Egy messze ágyu belemordul: — értem!
S az éji pár ellebben s mint a darvak,
Ha vándorútban hazatartnak,
Sietve húznak az éjben tovább.
De Zsolt még mindig látja azt a fát,
Két név van mélyen belevésve abba:
Ott ismerkedtek... Lova elragadta
S hogy megfékezte itt e fa tövén,
Karjában eszmélt a szép jövevény,
És emlékfájuk lett az a juharfa.

Mennek... s míg Zsolt lélekben elborulva
A végzetes fa emlékét idézte,

A hátul settengőt nem vette észre,
Ki éjbe tünve, majd éjből kiválva,
Mint ingó árnyék húzódik utána,
Jóval mögötte — de mindig nyomon.

Tovább!... Itt minden lépés fájdalom:
Buzákban járnak, mik lábon maradtak.
Megsejteti az égett pörnye, füstszag
A tűz alatt meghibázott falut.
Majd lövészárkok közt tekerg az út
És Cezarin felvillanó jelére
Egy emberárnyék bukkan föl az éjbe,
Káromkodik: „Szökdösnek a kutyák!"
Az asszony, mintha rejtné undorát,
Úgy iramlik bele az éjszakába.
Itt a hadállás kitolt vége, szárnya.
A vörös vonal át van szelve,
Tovább... A tempó mintha csendesedne.
A cél: az Ártánd—Szalka közti híd.

Mennek. — A síkföld hullámot vet itt.
Partnak feszül a láb és emelkedve,
Sötétedik az éjnek leple
S rajt nagy, fekete foltok terpedeznek:
A gyümölcsfák mély árnyu lombja reszket,
A csabi szőlők közt bujkál a szél.
Vigyázat! — Ág-bog amint összeér,
A lábnak gáncsot vethet orvul.
Az ág megreccsen, Zsolt ki visszafordul,

Majd rákiált egy settengő alakra.
Aztán kisül — hogy nem csupán ág-bogas fa
És jól megnézve nem is egy, de három.
Tovább!... Cezarin átszökött az árkon
És ez a föld már ártándi határ.

A fehér hídnak húz a néma pár,
Mennek, az út lankán lehajló
És fogy az erő, vész a tempó.
A földből, honnét gyökerét kitépte,
Lankasztó erők szélcsapása érte,
Az asszony meging, nem bírja, elül.
A föld ura most melléje kerül.
Cezarin támolyg, felnyög, megiramlik.
Hiába, már nem bírja addig
S amint karjára rálankad, megérzi,
Ki roskadóban felfogta: a férfi,
A földek s minden asszonyok ura.

Nehezedik a lelkek boruja,
Halotti csend.
A szolgálat leróva.
Hajlik alá a hold sarlója,
Halványodik az éjnek árnya,
A föld a közel hajnalt várja
És Zsolt megszólal: „Indulj, Cezarin."

Az asszony ott ül a híd peremin.
Eldermeszti a nyári éj fuvalma,

A szikrázó égbolton odafagyva
Néznek le rá a hideg csillagok.
Megmozdul — törten imbolyog
Az emberig, akit urának ismer,
Szívén terjengő halálos hideggel
Egy szóra vár.
És Zsolt a szót kereste.
S a döbbenetes hosszu csendbe,
Az ki kereste — s az ki várva-várta,
Megérzi, hogy minden hiába,
Mert itt e földön nincsen az a szó!
Augusztus éje, csillaghullató...
Az asszony eltünt a nagy éjszakába.

Feketét ölt az éj kékes homálya,
A hold sarlója lecsúszott az égről.
És Zsolt sietne kifelé az éjből,
Nehéz lélekkel a hajnal felé —
De alig indul, lábai elé
Egy embert lök a híd alatti árok,
Ki mókás kedvvel vígan rákiáltott:
„Az Isten hozta, százados uram!"
Kibuggyant öröm, érces hangfutam,
Rá csend, amelyben a lélek tulárad,
A szálfaember mókakedve váltott
S két férfi áll itt némán, kéz a kézben.

Majd lendül a szó, de módos szerényen,
Nem áradozik e két viharálló.
Zsolt kezdi: „Itt vagy, öreg csepürágó!
Sarkamba voltál — megsejtettelek."
A Tóbiás csöndesen nevetett:
„Sarkában ám, százötvened magammal,
Hogy majd kilopjuk" — tette hozzá halkkal,
„De közbejött az asszony dolga,
Ki takarosan hazalopta
S most itt gyülekszünk, százados uram."
Elhallgatott.
A pillanat suhan
És Zsolt lelkét a gond nyilalja át:
Az oláh átallépte a Tiszát.
S a könnyüvérű hőst döbbenve kérdi:
„Mi lesz, ha útján nem röstel kitérni
S míg itt gyülekszel, az a Bogba tör?"
„No az a gond már minket nem gyötör."
És Tóbiás elharapott egy átkot,
„A bocskor immár Budapestnek árad.
Ahogy Imrédy este kitudódott,
A félvörösök otthagyták a frontot
És Zankó ríva nézi a pokolbul,
Hova egy vörös golyó küldte orvul,
Hogy a bocskornak kaput ő nyitott.
Már csak a vörös asszony harcol ott,
Körülkerítve a szalki kanyarba."
A helyzet képe híven meg van adva,
Elhallgat — csend.

A hídnak dőlve állnak
S a kókler-furfang rajtaütve támad,
Egyet köhint s a hirtelen beszédet
Éllel fordítja a vezérnek:
„Tíz Bog-halott s vagy ötven sebesült."
Nem mondja meg, hogy ennyibe került
Hogy élve itt állsz, nem is gondol arra,
Csak beszámol és mintha a szavakba
Keserűt nyelne, kedvetlen dohog:
„Puskázás nélkül nem ment a dolog.
Zákányt letudtuk népestül — s ez éjjel
Pál úr letudta magát önkezével.
De csak nem szünt a siralom a Bogba.
Azt mondják, nem jön álom a halottra,
Ha az, ki ellen hűtlenségbe véte,
Nem dob rögöt koporsó-födelére.
Hát jöjjön haza, százados uram."
Sírásba fult az indulatroham:
„Nem lázad már a Bog, hanem temet"...

„Tíz, értem elhullt jó vitézemet!"
Sóhajtja Zsolt és Tóbiás megérti:
A romlásban, mely majd az eget éri,
Eltörpül minden földi bántalom.
És most, ha nincs e gyászos alkalom,
Belé kiáltna a nagy éjszakába
S a Bogig érne boldog híradása,
Hogy hazajön a megűzött vezér!

És ettől fogva kedvező a szél,
Vígan dagad a kókler vitorlája —
S a bogi partokat bejárva
Képben adja az eseményeket.
Pár színfolt az, mit könnyen odavet:
Zendül a Bog, mint szél ingatta tó;
Kitör a pendelyes ribillió,
Hullámot hány a búzák forradalma,
Kaszatanács és kotló propaganda...
— Ezt kiszínezni kókleri ecset kell.
Legvégül jön a futás a gyerekkel,
Gályát röpít a Tóbiási véna:
„Kirándulás volt — volt egynémi célja
S ha sikerült-e, kérdje Márikát!"

Beszél. Az égen fénysáv villan át,
Ágyuk keresik egymást a sötétben.
Zsolt fölfigyel: — át a könnyed beszéden
Egy kondulással kirezdült a bánat.
„De esett kár is, vége a Vicának!
Golyó találta a szegényt, miközbe
A Zákányt testével födözte,
Szörnyen szerette a madárijesztőt."
S a szálfaemberből kitör, mi bensőbb:
„Nagy hűség lakott e tolvaj leányban,
Ha még oly süllyedt, ha szívében láng van,
Csodákat tud az asszony-szív, uram!"

A föld megrendült s egy dörgő futam

Jelzi — az ágyúk egymásra találtak.
De ez nem téma most a Tóbiásnak,
Ki e rengésben, mely majd égig ér,
Az asszony-szív csodáiról beszél;
Egy szívről, de egy más asszony szivéről.
Zsolt megborzong a szürkület szelétől,
Mely végig suhant lopva a setéten;
Lappang a bú a szaggatott beszédben,
Melyből kicsendül csakhamar:
Ez ember az asszony javára vall,
Vall róla hűn, mint koronatanú,
Vall róla lelkén a ború,
A szó, a hang vontatva halkan —
Az igazsága, mely kicsattan:
„Ha nincs ez asszony, lógunk mind a ketten!"
És Zsolt áll némán, árnytól ellepetten,
A szálfaember pedig végezi:
„Akárki mit mond, szíve van neki,
Dacos, szerelmes, öngyilkos szive!"

Elhallgat — csend. — Fakul az éj vize,
Árnyak ingnak a híd előtti réten.
A fiúk frontja áttör a sötéten,
Zárkóznak — nő a fekete vonal.
Zsolt szeme rajt vész.
Állnak mint a fal,
Mélyül a front és messze hátravet,
Nőttet a homály és a képzelet,
A szárnyak mérföldekre kitolódtak,

Tájékiról a négy folyónak
Százezerével jönnek a fiúk...
A hajnalcsillag az ő csillaguk
És fegyver alatt napkeltére várnak.
Harsány vezérszó veri szét az álmot,
Együtt a század, Tóbiás jelent.
Egy toppanással kettős lesz a rend,
Indulnak — dobbanva dübörg a föld,
Elől a szálfaember lépte döng,
Öleseket lép — boldogan vezet.

Zsolt mozdulatlan áll. A táj felett
Ködök úsznak a kora szürkületben.
A ki nem mondott szó nyomaszt a lelken,
Érzi: — fullasztja, ki kell mondani,
Nem tudja visszafojtani
S a szó kiröppen.
Rőtes ködön által
A légbe fönn, hol a madár se szárnyal,
Elkerülvén a pokolfűtte zónát,
Siet a végső „Isten hozzád!"
A csabi szőlők felett elsuhanva,
A domb feletti juharosba,
Melyre dühödten csap le minden ágyú,
Mert kimagasló, nagy arányú,
Mert szép sudaras s idején a vésznek
Nem keres bújva fedezéket,
De szemben áll a pusztító tüzeknek.

Csakhogy e szép fák már mind elfeküdtek,
Letörve, zúzva halálos sebekbe
És leesőben lomb alá temetve
Elesett tüzért, elhullott lovat.
Egy ágyú van még, melyhez nincs fogat,
De ép e percben ez az egy se lő,
Mert a kubikus, aki itt a fő,
Még élő harmadmagával temet.
Szótlan viszik a karcsú tetemet
Egy derekába szétlőtt fa tövébe,
Gyöngéden eresztik alá a mélybe
S tevén föléje sok juharfalombot,
A kubikus egy Miatyánkat morgott,
Majd elsimítá a hantot fölötte.
„Jobb így!“ — szólt aztán szomorún dödögve.
„Jobb igy . . . nehogy a sírját megtiporják.“

*

Széltől duzzadnak a lengő vitorlák
S ég, föld között az ólomszürke árba,
A hajnal, ez a lengő arany gálya,
Sík vízre futva gyorsan közelít.
Zsolt egy iramba ért a füzesig.
— Tűz nem pásztázza már a földeket,
Hát torony iránt bizton jöhetett.
S mire a nap a ködön, borun át
Keresztül lőtte szikrázó nyilát,
A megűzött vezér ott állt a gáton.
Éledt a fényben, fürdött napsugárban,
Égett lobogó hajnali tüzekbe

S az élet lángjában újjá születve
Nézett leperzselt, szétdúlt hajlokára.

„Romház! — bár nagy lesz köved, kapcsod ára,
Nem játszva épülsz és nem könnyü gonddal
S a cemented, mely tart és összefoglal,
Tudom, hogy könnyel, vérrel kell kevernem:
Ártánd ősfészke! — úgy segéljen engem
A magos Isten örök egy irgalma,
Amint én téged úgy hagylak fiamra,
Ahogy apámtól rám maradtál — ámen!"

A fohász hajnalló tüzekbe száll fenn
S mire útját az éghez megtalálta,
Zsolt irányt vesz a ház egy ablakára,
Melyen a fény mécslánggal vívja harcát.
Ott nehéz gondban, belül, őt virrasztják.
Megáll előtte és hosszan benéz.
Van tünemény, mely tüneményt idéz,
Jelenvalót, emlékvalóho' kötve;
Ilyen ez is. — Igen — így tartja ölbe
Szűz Sedia a boldog gyermeket.
Nehéz a buksi, kinevekedett
Az asszonyölből...
Meglepte az álom,
Lecsuklott fejjel csüng a hattyu vállon,
Míg elnyult lábacskáinál a mélyből
A ház fiára áhítattal néz föl
A hű eb, aki őrködik, viraszt.

De menni kell, mert Talpas ráriaszt.
A kis triasz e boldog harmadikja
Fölvakkant, mintha valamit gyanítna
És Zsolt sietve hagyta el a kertet.

A lány ölén ígéret ez a gyermek;
Jelképed, sarjadó magyar jövő.
Kölyökoroszlán, ki holnap kinő
A dajkaságból — s ez a tünemény,
Mint borún áttört örök tiszta fény,
Kísérte, mikor befordult a romba.

